

Landbouw Effect Rapportage IJsselsprong

Een onafhankelijk advies aan de Stuurgroep IJsselsprong

dienst landelijk gebied
voor ontwikkeling en beheer

dienst landelijk gebied
voor ontwikkeling en beheer

Landbouw Effect Rapportage IJsselsprong

Een onafhankelijk advies aan de stuurgroep IJsselsprong

Opdrachtgever

Projectbureau IJsselsprong

Status

Definitief

Versie	Datum	Auteurs
1.21	18 maart 2008	P.N.J. van Diepen, E. Doekes, W.G.M. Mommersteeg, A.A. Moning, L. van der Sluijs

dienst landelijk gebied
voor ontwikkeling en beheer

dienst landelijk gebied
voor ontwikkeling en beheer

kadaster
RUIIMTE EN ADVIES

Inhoudsopgave

Samenvatting

1	Inleiding	7
1.1	Aanleiding	7
1.2	Doelstelling	7
1.3	Afbakening	8
1.4	Aanpak	8
1.5	Meeleesgroep	9
2	Plan- en Studiegebied	10
2.1	Plangebied	10
2.2	Studiegebied	10
2.3	Natura 2000	12
3	Voorgenomen activiteit	14
3.1	Inleiding	14
3.2	PKB-maatregelen: Ruimte voor de Rivier	14
3.3	Intergemeentelijke Structuurvisie IJsselsprong	16
4	Huidige situatie van de landbouw	18
4.1	Inleiding	18
4.2	Agrarische bedrijfstructuur	19
4.2.1	Agrarische bedrijfstypes en eigendom in het gebied	19
4.2.2	Eigendom / pacht	22
4.2.3	Beschrijving van de melkveehouderij	26
4.2.4	Overige bedrijven en grondgebruik	30
4.3	Beschrijving per deelgebied in het plangebied	32
4.3.1	Beschrijving binnendijkse gebieden plangebied (gebieden 1, 3, 4, 5, 6 en 8)	32
4.3.2	Beschrijving buitendijkse gebieden plangebied (gebieden 2, 7 en 9)	38
4.3.3	Conclusies plangebied	41
4.4	Beschrijving per deelgebied voor het studiegebied (gebieden 11, 12 en 13)	42
4.4.1	Beschrijving studiegebied	42
4.4.2	Conclusies studiegebied	45
5	Autonome ontwikkeling	46
5.1	Inleiding	46
5.2	Bedrijfsontwikkeling	46
5.2.1	Algemeen	46
5.2.2	Gebiedsspecifiek	47
5.3	Grondprijzen	50
5.4	Uitkomsten uit interviews: een korte samenvatting	53
6	Effecten van de voorgenomen activiteiten op de landbouw	57
6.1	Ruimte voor de Rivier	57
6.2	Intergemeentelijke Structuurvisie (IGSV)	64

6.3	Landbouw en Natura 2000 in het plan- en studiegebied	65
7	Kansen en ontwikkelingsmogelijkheden.....	67
7.1	Inleiding	67
7.2	Kleinere bedrijven	67
7.3	Grote bedrijven.....	68
7.4	Mogelijke gevolgen voor de lokale grondmarkt.....	69
8	Relevante oplossingsrichtingen.....	70
8.1	Inleiding	70
8.2	Oplossingsrichtingen	70
9	Suggesties voor de inrichting van een vervolgproces	77
9.1	Inleiding	77
9.2	Suggesties voor het proces.....	77
9.3	Suggesties voor inhoudelijke vervolgstappen.....	78
10	Conclusies en aanbevelingen	80
10.1	Inleiding	80
10.2	Conclusies / aanbevelingen	80
	Bijlagen.....	83
Bijlage 1:	De Keukentafelgesprekken - interviews.....	83
Bijlage 2:	Onderzoek effecten Natura 2000 gebieden.....	95
Bijlage 3:	Onderzoeksvragen	106

Samenvatting

Dit rapport beschrijft de ruimtelijke gevolgen voor de landbouw van geplande ingrepen op de linkeroever van de IJssel, in de gemeente Brummen, Zutphen en Voorst. Hier staan belangrijke ruimtelijke ingrepen voor de deur. Het gaat om maatregelen voor Ruimte voor de Rivier, de ontwikkeling van woningbouw, aanleg van infrastructuur en natuurontwikkeling door regionale plannen.

De huidige agrarische structuur in het gebied en de gevolgen van de realisatie van de plannen op die structuur zijn onderzocht. De directe effecten van de functiewijziging in het gebied zijn beschreven, en er zijn aanbevelingen geformuleerd om tot concrete acties te komen om in de toekomst een perspectiefvolle land- en tuinbouw in het gebied te behouden.

De doelstellingen van deze LER zijn beperkt. Deze LER kan als plan-LER worden aangemerkt, vergelijkbaar met een plan-MER. In deze rapportage wordt op hoofdlijnen gekeken naar de ruimtelijke effecten van voorgenomen ingrepen in het gebied (wat betekenen de ingrepen voor het grondgebruik) en naar de kansen voor de landbouw. Daarmee levert de LER conclusies en aanbevelingen op die als input kunnen dienen bij de besluitvorming over de Intergemeentelijke Structuurvisie (IGSV).

Deze LER is een onafhankelijk advies aan de stuurgroep IJsselsprong. De LER doorloopt geen formeel besluitvormingsproces.

Naast het plangebied (het gebied waar de ingrepen plaats zullen vinden) is ook een aangrenzend gebied aan de westkant van het plangebied (beide aan de westkant van de IJssel) als studiegebied onderzocht. In dit gebied kunnen ook effecten optreden op de landbouwstructuur door de ingrepen in het plangebied, terwijl dit gebied eveneens als zoekgebied kan dienen voor oplossingsrichtingen van problemen die in het plangebied ontstaan.

Het plangebied is circa 3200 ha groot en wordt beschreven in negen deelgebieden. Het studiegebied is circa 7800 ha groot en wordt in 3 deelgebieden beschreven.

De ingrepen voor woningbouw en Ruimte voor de Rivier kunnen, afhankelijk van de inundatiefrequentie, tot gevolg hebben dat circa 500 ha landbouwgrond in het gebied niet meer of in beperktere mate voor de landbouw te gebruiken is. Dit getal is nog exclusief de benodigde grond voor de aanleg van infrastructuur en voor natuurontwikkeling.

Van de gronden in het gebied is bijna 2/3 deel in eigendom van agrariërs. De overige gronden zijn met name in eigendom bij (semi)overheidspartijen. Deze bezitten vooral veel gronden die nu al buitendijks liggen. Een groot deel van deze gronden is in gebruik bij agrariërs. In de deelgebieden waar de grootste ingrepen naar verwachting zullen plaats vinden – Cortenoever-binnendijks, Voorster Klei, Overmarsch-oost en Hoven-binnendijks –, is met uitzondering van Overmarsch-Oost meer dan 75 % van de grond in eigendom van agrariërs.

In het gebied is sprake van relatief veel verpachte grond. Voor een deel komt dat doordat er in het gebied een aantal landgoederen aanwezig zijn. Waar deze landgoederen geraakt worden door de ingrepen zal er met de specifieke situatie van een landgoed nadrukkelijk rekening moeten gehouden. Pacht komt ook veel voor op de buitendijkse gronden, waar de (semi)overheidspartijen de gronden verpachten.

In het plangebied komen veel melkveebedrijven voor. In de deelgebieden Voorster Klei en Cortenoever zijn meer dan 50 % van de melkveebedrijven groot tot zeer groot. Veel van de aanwezige melkveebedrijven hebben een bedrijfsopvolger of een bedrijfshoofd jonger dan 55 jaar. In de deelgebieden waar de PKB-

maatregelen voor Ruimte voor de Rivier het grootste effect zouden hebben, liggen veel grote toekomstgerichte melkveebedrijven, die goed ontsloten en verkaveld zijn.

Bij regelmatige overstroming van nieuwe buitendijkse gronden, zijn de gevolgen zeer ingrijpend voor de daar gelegen bedrijfsgebouwen en gebruiksmogelijkheden van de gronden. Verplaatsing van de bedrijven is dan onontkoombaar. Bij een overstroming van bijvoorbeeld 1 keer per 100 jaar of minder, kunnen andere opties worden onderzocht. Bedrijfsverplaatsing lijkt dan minder noodzakelijk.

In het deelgebied Overmarsch-oost, waar woningbouw komt, is sprake van een sterke glastuinbouw.

Zowel de grote melkveebedrijven als de glastuinbouwbedrijven zullen vanuit de autonome ontwikkeling in de komende jaren verder uitbreiden. Dit zal voor een belangrijk deel gerealiseerd worden door gebruik te maken van de ruimte die beschikbaar komt door stoppende kleinere agrarische bedrijven, die deels nog in deze gebieden aanwezig zijn.

In het studiegebied is een groter gedeelte van de agrarische bedrijven klein. Dit heeft voor een deel te maken met de andere grondsoort. In het studiegebied komt vooral zandgrond voor, in het plangebied met name kleigrond. De trend is dat de grote melkveehouderijen verder groeien. Voor het behoud van een perspectiefvolle landbouw is het daarom van belang dat zo veel mogelijk grond in het gebied ook in de toekomst agrarisch gebruikt kan worden. Dit kan worden bewerkstelligd door een aantal bedrijven uit het gebied te verplaatsen en de grond in eigendom bij andere partijen – met name bij de (semi)overheidspartijen – zoveel mogelijk in agrarisch gebruik te laten. Slimme combinaties van landbouw en natuurbeheer kunnen bijdragen om het landbouwareaal in stand te houden. Er dient een grote terughoudendheid te zijn om nog meer nieuwe functies in dit gebied te plannen.

Om een sterke glastuinbouwsector in de regio te behouden is het van belang dat de in de regiovisie geplande hervestigingsmogelijkheid zo spoedig mogelijk gerealiseerd wordt.

Door voldoende bedrijfsverplaatsingen en het uitkopen van kleinere bedrijven (op basis van een stimuleringsregeling voor versnelde bedrijfsbeëindiging) kan ervoor gezorgd worden dat de grondmarkt in dit gebied niet oververhit wordt. De verplaatsingsmogelijkheden voor bedrijven vanuit het plangebied naar het studiegebied zijn vanwege zowel de grondsoort als Natura 2000 maar in geringe mate aanwezig. Bedrijven zullen eerder verplaatsen naar andere gebieden waar eenzelfde soort verkaveling en grondsoort aanwezig is.

Voor het vervolg zijn een aantal aanbevelingen gedaan. De belangrijkste daarvan zijn: zorgen voor goede communicatie, een eenduidige grondverwervingstrategie met een passende organisatie voor de uitvoering daarvan en een integrale aanpak via uitvoeringsplannen met waar nodig een herverkaveling van gronden. Zo'n samenhangend pakket maatregelen kan eraan bijdragen dat in de toekomst voldoende perspectief blijft voor de landbouw in dit gebied. Deze LER op hoofdlijnen zal daartoe voor bepaalde onderdelen of gebieden nader uitgewerkt moeten worden.

De lezer die het gebied en de problematiek al globaal kent, en met name geïnteresseerd is in de vraag wat deze landbouweffectrapportage zegt over mogelijke vervolgstappen, krijgt met lezing van hoofdstuk 9 (Suggesties voor een vervolgproces) en hoofdstuk 10 (Conclusies en aanbevelingen) snel een indruk. De vele afzonderlijke kansen en oplossingsrichtingen die aan de basis staan voor de hoofdstukken 9 en 10, zijn beschreven in de hoofdstukken 7 en 8.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

Op de linkeroever van de IJssel, in de gemeenten Brummen, Zutphen en Voorst, staan belangrijke ruimtelijke ingrepen voor de deur. In het project IJsselsprong worden een aantal verschillende regionale (beleids)doelen waaronder woningbouw gerealiseerd, in samenhang met de uitvoering van maatregelen voor Ruimte voor de Rivier (veiligheid en ruimtelijke kwaliteit). Voor de uitvoering van de PKB Ruimte voor de Rivier is onderzocht op welke wijze de dijken en de uiterwaarden in het gebied aangepast dienen te worden om ook in de toekomst het water veilig door de IJssel te kunnen laten stromen. Deze plannen hebben een grote invloed op de Voorster Klei en Cortenoever, en op de gebieden waar woningbouw, infrastructuur en natuurontwikkeling gepland zijn. In het project IJsselsprong hebben verschillende overheden afgesproken om tot gezamenlijke planontwikkeling voor de herinrichting van dit gebied te komen, waarin ook de maatregelen in het kader van Ruimte voor de Rivier worden meegenomen.

De grootste gevolgen van de plannen zullen ervaren worden door de bewoners en bedrijven die na de dijkverlegging buitendijks komen te liggen. Ook anderen, waaronder de bewoners en bedrijven die nu al buitendijks zijn gelegen (met woningen en landbouwgronden) ondervinden gevolgen van de ingrepen.

Bovendien zullen ook voor de overige binnendijkse (agrarische) bedrijven forse effecten optreden. Deze effecten worden veroorzaakt door de plannen voor de woningbouw en infrastructuur tengevolge van het IJsselsprongproject, en door de dijkverleggingen.

Om voor de landbouw enerzijds de gevolgen van de ruimtelijke ingrepen en anderzijds de ontwikkelingskansen in dit gebied goed in beeld te hebben, is besloten om een LER (Landbouw Effect Rapportage) op te stellen.

1.2 Doelstelling

Met deze LER wordt beoogd:

- De directe effecten van functiewijzigingen in het landelijk gebied op de ontwikkelingsmogelijkheden van de landbouw zichtbaar te maken. Daarbij worden met name de ruimtelijke effecten beschreven.
- Inzicht te verkrijgen in de uit te voeren maatregelen om voor de blijvende landbouw goede productieomstandigheden te behouden en aansluitend daarop het formuleren van aanbevelingen om tot concrete acties te komen.

De doelstellingen van deze LER zijn beperkt. Deze LER kan als plan-LER worden aangemerkt, vergelijkbaar met een plan-MER. In deze rapportage wordt op hoofdlijnen gekeken naar de ruimtelijke effecten van voorgenomen ingrepen in het gebied (wat betekenen de ingrepen voor het grondgebruik) en naar de kansen voor de landbouw. Daarmee levert deze LER conclusies en aanbevelingen op die als input kunnen dienen bij de besluitvorming over de Intergemeentelijke Structuurvisie (IGSV).

Deze LER is in samenwerking tussen de Dienst Landelijk Gebied en het Kadaster opgesteld als onafhankelijk advies aan de stuurgroep IJsselsprong. De aangedragen oplossingsrichtingen, suggesties en aanbevelingen komen geheel voor rekening van de opstellers. De LER doorloopt geen formeel besluitvormingsproces. Dit stuk heeft derhalve geen andere status dan dat van een advies aan de stuurgroep.

Tal van verdiepingsvragen komen in deze fase van de planvorming nog niet aan de orde. Daarvoor zijn de plannen nog onvoldoende uitgekristalliseerd, en daarvoor moeten tevens in de voorbereiding voor een vervolgonderzoek de onderzoeksvragen duidelijker vast komen staan. Zo zal op een later moment aan de orde kunnen komen dat de voorgenomen veranderingen in dit gebied een grote invloed zullen hebben op de sociale verhoudingen tussen de bewoners en bedrijven, en daarmee mogelijk ook op de sociale cohesie in het gebied.

1.3 Afbakening

Centraal in dit onderzoek staan dus de **directe** effecten van voorgenomen ingrepen op de landbouw.

Indirecte effecten (zoals gevolgen voor de (afgeleide) werkgelegenheid, vervoersstromen en sociale gevolgen) worden op dit moment niet meegenomen.

Als vervolg op deze LER kan een proces worden ingericht, waarin op basis van deze eerste rapportage op hoofdlijnen nadere uitwerkingen zullen plaats vinden, hetzij voor bepaalde thema's, hetzij voor bepaalde deelgebieden.

De voorgenomen activiteiten waarvan de effecten in de LER worden beschreven zijn: de plannen voor het IJsselsprong-project die thans in ontwikkeling zijn in het kader van de Intergemeentelijke Structuurvisie (IGSV) – exclusief infrastructuur –, en de dijkverleggingsmaatregelen uit de PKB Ruimte voor de Rivier.

Tevens zijn de globale effecten van Natura 2000 beschreven, omdat de (voorgenomen) aanwijzing van de Natura 2000 gebieden een belangrijk effect heeft op de ontwikkelingsmogelijkheden van de veehouderij in dit gebied. In een later stadium kunnen nog andere relevante effecten (bijvoorbeeld vanwege WAV-gebieden, stankproblematiek) onderzocht worden.

De plannen op het gebied van de infrastructuur worden in deze rapportage niet meegenomen, omdat daarvoor nog te veel en/of te onduidelijke varianten zijn. De directe ruimtelijke gevolgen van deze plannen zijn daarom onvoldoende aan te geven. De conclusies en aanbevelingen uit deze eerste rapportages zullen op onderdelen in de toekomst aanpassingen behoeven wanneer de effecten van de infrastructuur en ander relevant beleid ook nog in beeld worden gebracht. Dat betekent dus dat de conclusies en aanbevelingen uit deze rapportage voorlopig en indicatief zijn, en later in verband moeten worden gebracht met de gevolgen van andere ruimtelijke ingrepen. De aanbevelingen uit deze rapportage dienen niet alvast geïsoleerd van andere toekomstige ruimtelijke ingrepen in uitvoering te worden genomen.

1.4 Aanpak

De voorgenomen ontwikkelingen in het plangebied zorgen enerzijds voor het gedeeltelijk verdwijnen van ruimte voor agrarische activiteit. Anderzijds zijn er wellicht ontwikkelingskansen in het gebied om de blijvende landbouw ook voor de toekomst voldoende perspectief te bieden, inclusief mogelijkheden voor aanpassing van de bedrijfsvoering. In de LER is als volgt met beide invalshoeken rekening gehouden:

- Wat is de invloed van de voorgenomen ontwikkelingen op de bestaande landbouwbedrijven binnen het aan de landbouw te onttrekken gebied. Dit richt zich vooral op het verdwijnen en het verplaatsen van bedrijven en/of veldkavels.

- Wat is de impact van de nieuwe ontwikkelingen op de landbouw binnen een ruimer afgebakend studiegebied en welke maatregelen kunnen hier genomen worden. Dit richt zich vooral op de kansen voor de blijvende bedrijven.

Leeswijzer

Bij het opstellen van de LER is gewerkt volgens het onderstaande stappenplan. Deze stappen geven tegelijkertijd de opbouw van het rapport weer:

1. beknopte beschrijving van het plan- en studiegebied (hoofdstuk 2)
2. beschrijving van de voorgenomen activiteiten in het plangebied (hoofdstuk 3)
3. beschrijving van de huidige agrarische situatie (hoofdstuk 4)
4. beschrijving van de verwachte ontwikkelingen in de sector indien zich geen ingrepen voordoen (hoofdstuk 5)
5. beschrijving van de effecten van de voorgenomen functiewijzigingen op de landbouwstructuur (hoofdstuk 6)
6. beschrijving van de kansen en ontwikkelingsmogelijkheden voor de landbouw in dit gebied (hoofdstuk 7)
7. aanduiding van mogelijke oplossingsrichtingen om zowel de nadelige effecten van de functiewijzigingen op de landbouwsector te beperken als de gesignaleerde kansen te kunnen realiseren (hoofdstuk 8)
8. suggesties voor de inrichting van een vervolgproces (hoofdstuk 9)
9. conclusies en aanbevelingen (hoofdstuk 10)
10. inventarisatie van relevante onderzoeksvragen voor een vervolgproces (Bijlage 3)

1.5 Meeleesgroep

Voor de beoordeling van de resultaten van de LER is samengewerkt met een meeleesgroep. Deze meeleesgroep is ingesteld door het project IJsselsprong. De leden van de meeleesgroep participeerden op persoonlijke titel. De meeleesgroep had als taak:

- aanleveren van relevante kennis en (gebied)informatie
- adviseren over de resultaten van de LER
- adviseren over de aanbevelingen van de LER
- input te leveren voor relevante onderzoeksvragen die in het vervolgproces nog aan de orde moeten komen.

Samenstelling meeleesgroep:

Naam	
De heer W. de Beaufort	Landgoed Beekzicht (Voorst)
De heer A. de Bruin	Melkveehouder (Tonden)
De heer W. Ganzevles	Glastuinder (De Hoven)
De heer M. Goris	Melkveehouder (Cortenoever)
De heer J. Hammink	
De heer B. Hiddink	Zelfstandige, landbouwkundige
De heer E.J. Wijers	Melkveehouder (Voorsterklei)
Mevrouw R. Bolder	Projectbureau IJsselsprong

2 Plan- en Studiegebied

2.1 Plangebied

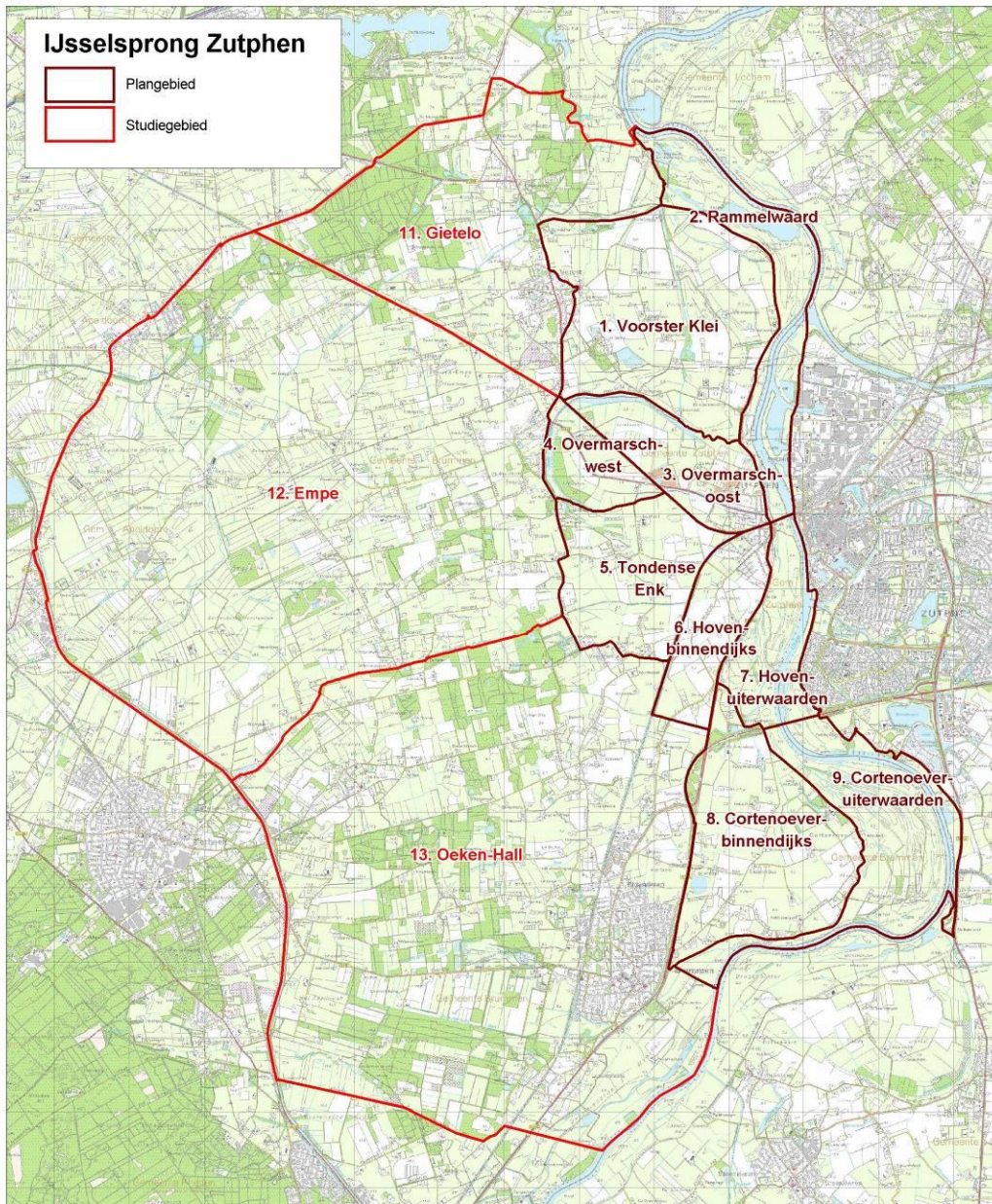
Het plangebied betreft het feitelijke gebied waarbinnen de voorgenomen activiteiten plaatsvinden. In het volgende hoofdstuk worden de voorgenomen activiteiten beschreven. Het daarmee samenhangende plangebied dat in deze LER is onderzocht heeft een omvang van circa 3.200 ha. Aan de oostzijde wordt het begrensd door de IJssel (incl. uiterwaarden) en aan de westzijde wordt het globaal door de weg tussen Voorst, Empe, Voorstonden en Brummen begrensd. Het plangebied is onderverdeeld in 9 deelgebieden die elk hun eigen karakteristiek en een "harde" grens hebben, zoals bijvoorbeeld een dijk, een grote weg, een spoorweg of een waterloop. In hoofdstuk 4 wordt op elk van deze deelgebieden dieper ingegaan.

2.2 Studiegebied

Het studiegebied betreft het wijdere gebied waarbinnen (in)directe effecten kunnen optreden ten gevolge van de ontwikkelingen in het plangebied. Andersom geldt ook dat ontwikkelingen in het studiegebied hun uitstraling kunnen hebben naar het plangebied. Het gaat in dit onderzoek om een gebied met een totale oppervlakte van circa 10.000 ha (incl. plangebied), dat aan de oostzijde wordt begrensd door de IJssel (incl. uiterwaarden) en dat aan de noord-, west- en zuidzijde wordt begrensd door de provinciale weg N789, het Apeldoorns Kanaal en de Broekdijk / Spankerenseweg. Het studiegebied is onderverdeeld in 3 deelgebieden (Gietelo, Empe en Oeken-Hall) die elk hun eigen karakteristiek hebben en die elk een "harde" grens hebben. De deelgebieden zijn groter dan die van het plangebied en dienen mogelijk als zoekruimte voor oplossingsrichtingen van problemen die ontstaan door de voorgenomen maatregelen in het plangebied. In hoofdstuk 4 volgt een beschrijving van deze deelgebieden. De drie deelgebieden van het studiegebied hebben de nummers 11, 12 en 13.

Nr.	DEELGEBIED	Opp. (ha)	Soort gebied	Type gebied
1	Voorster Klei	706	plangebied	binnendijks
2	Rammelwaard	342	plangebied	uiterwaarden
3	Overmarsch-oost	240	plangebied	binnendijks
4	Overmarsch-west	134	plangebied	binnendijks
5	Tondense Enk	352	plangebied	binnendijks
6	Hoven-binnendijks	208	plangebied	binnendijks
7	Hoven-uiterwaarden	215	plangebied	uiterwaarden
8	Cortenoever-binnendijks	549	plangebied	binnendijks
9	Cortenoever-uiterwaarden	448	plangebied	uiterwaarden
	Totaal plangebied	3.194		
11	Gietelo	1.033	studiegebied	binnendijks
12	Empe	3.402	studiegebied	binnendijks
13	Oeken-Hall	3.380	studiegebied	binnendijks
	Totaal studiegebied	7.815		

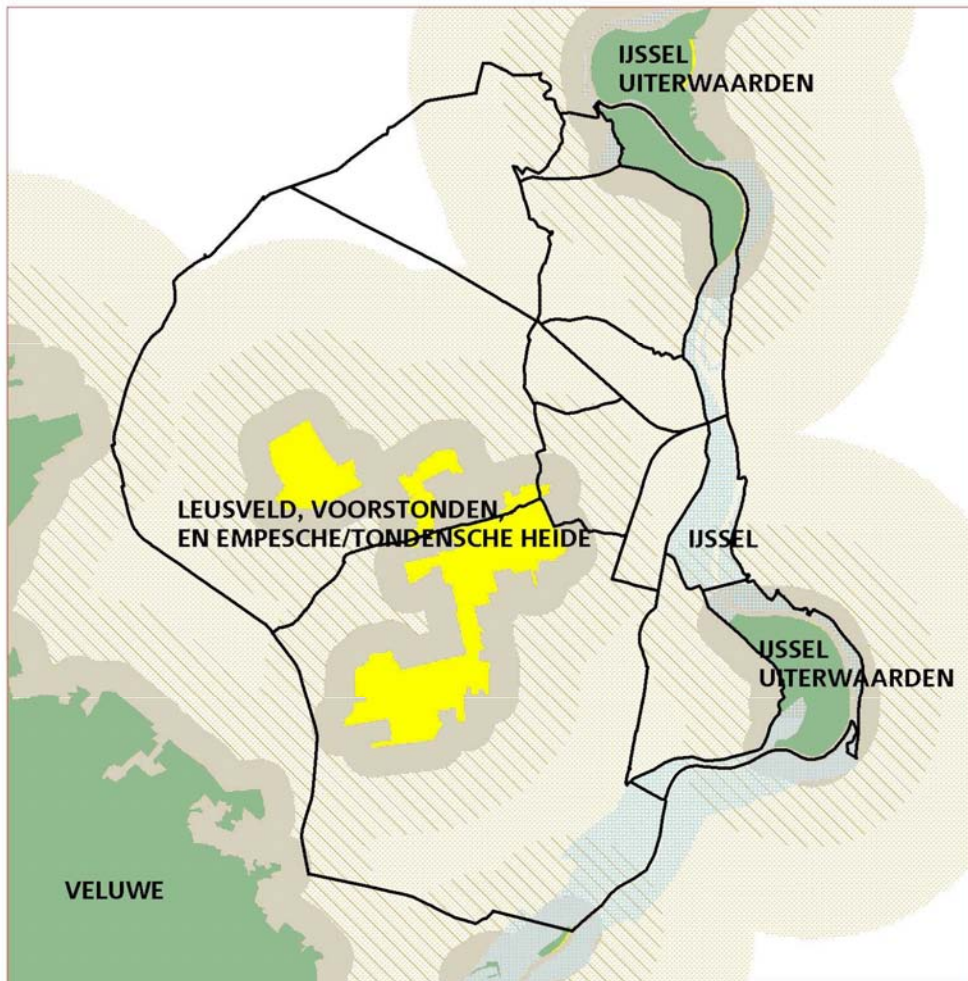
Overzicht van de deelgebieden, met bruto oppervlakte

Overzichtskaart van het plan- en studiegebied met de deelgebiedsnamen en de nummering van de deelgebieden.

2.3 Natura 2000

Op de onderstaande kaart zijn de Natura 2000 gebieden aangegeven die een relatie hebben met het plangebied.

Op de kaart is de relatie van het plangebied met een aantal Natura 2000 gebieden en hun invloedssfeer weergegeven.

Het gaat om het vogelrichtlijngebied IJssel en de habitatrictlijngebieden Leusveld, Voorstonden en Empesche/ Tondensche Heide en de combinatie vogel- en habitatrictlijngebied Veluwe.

Om de habitatgebieden zijn indicatieve zones van 0 – 500 m, 500 – 1500 m en 1500 – 3000m getekend. Dit zijn de zones die gelden voor de ammoniakproblematiek. Buiten de 3000 m zone is de kans op het verkrijgen van een milieuvergunning voor een veehouderijbedrijf groot (de 3000 m grens blijkt uit jurisprudentie).

In deze LER komt alleen de relatie tussen de habitatrictlijngebieden en ammoniak aan de orde. Andere onderzoeken dienen in een later stadium plaats te vinden (bijv. habitattypen en soorten en vogelrichtlijnsoorten)

In hoofdstuk 6 wordt verder ingegaan op de effecten van de Natura 2000 gebieden voor dit gebied.

De aanwijzing van de Natura 2000 gebieden is nog niet definitief. De procedure voor de definitieve aanwijzing, inclusief de mogelijkheid om bezwaar te maken, is nog niet afgerond.

3 Voorgenomen activiteit

3.1 Inleiding

In deze LER wordt ingegaan op de effecten van de ruimtelijke ingrepen (zoals genoemd in paragraaf 1.3) en van de Natura 2000 gebieden. Het is goed om te bedenken dat in de nabijheid van het plangebied ook nog andere ontwikkelingen spelen die hier niet expliciet worden uitgewerkt. We noemen in elk geval het beleid ten aanzien van de ecologische poorten. De Beekbergerpoort en de Soerensepoort hebben relaties met ontwikkelingen in dit plangebied of kunnen beperkend werken op het vinden van ruimtelijke oplossingen voor problemen die in dit plangebied ontstaan. Zoals in hoofdstuk 1 is aangegeven geeft deze LER indicaties voor oplossingen. Die moeten worden gezien in een totaalverband met de hier niet nader uitgewerkte andere ontwikkelingen.

Na het hoge water van 1993-1995 komt het Rijk met het Deltaplan Grote Rivieren, waarmee Nederland is klaargestoomd om bij Lobith een waterstroom van 15.000 m³/s te kunnen verwerken. Nieuwe inzichten geven aan dat de watertoevoer nog verder kan toenemen. Het Rijk heeft daarom in 2006 besloten tot de maatregel planologische kernbeslissing (PKB) met als uitgangspunt 'Ruimte voor de Rivier'. Hierin staat niet het verhogen van dijken centraal. Het nieuwe uitgangspunt is meebewegen met de natuur; ruimte geven aan de rivier. Voor de korte termijn (2015) moeten de maatregelen voldoen aan de norm van 16.000 m³/s en voor de langere termijn (tussen 2050 en 2100) aan de norm van 18.000 m³/s.

In de PKB staan voor de korte termijn twee dijkverleggingen opgenomen. Voor de lange termijn een bypass om De Hoven. De PKB biedt de betrokken partijen in het gebied eveneens de mogelijkheid om als regio met een eigen alternatief te komen.

In paragraaf 3.2 wordt in het kort de PKB-maatregel Ruimte voor de Rivier toegelicht. In paragraaf 3.3. komt het voorstel van de regio, de IJsselsprong, aan bod. Beide plannen worden momenteel uitgewerkt.

Voor 31 december 2008 zal de staatssecretaris van Verkeer & Waterstaat een besluit nemen over het uit te voeren plan: de PKB of het alternatief van de regio: de IJsselsprong.

3.2 PKB-maatregelen: Ruimte voor de Rivier

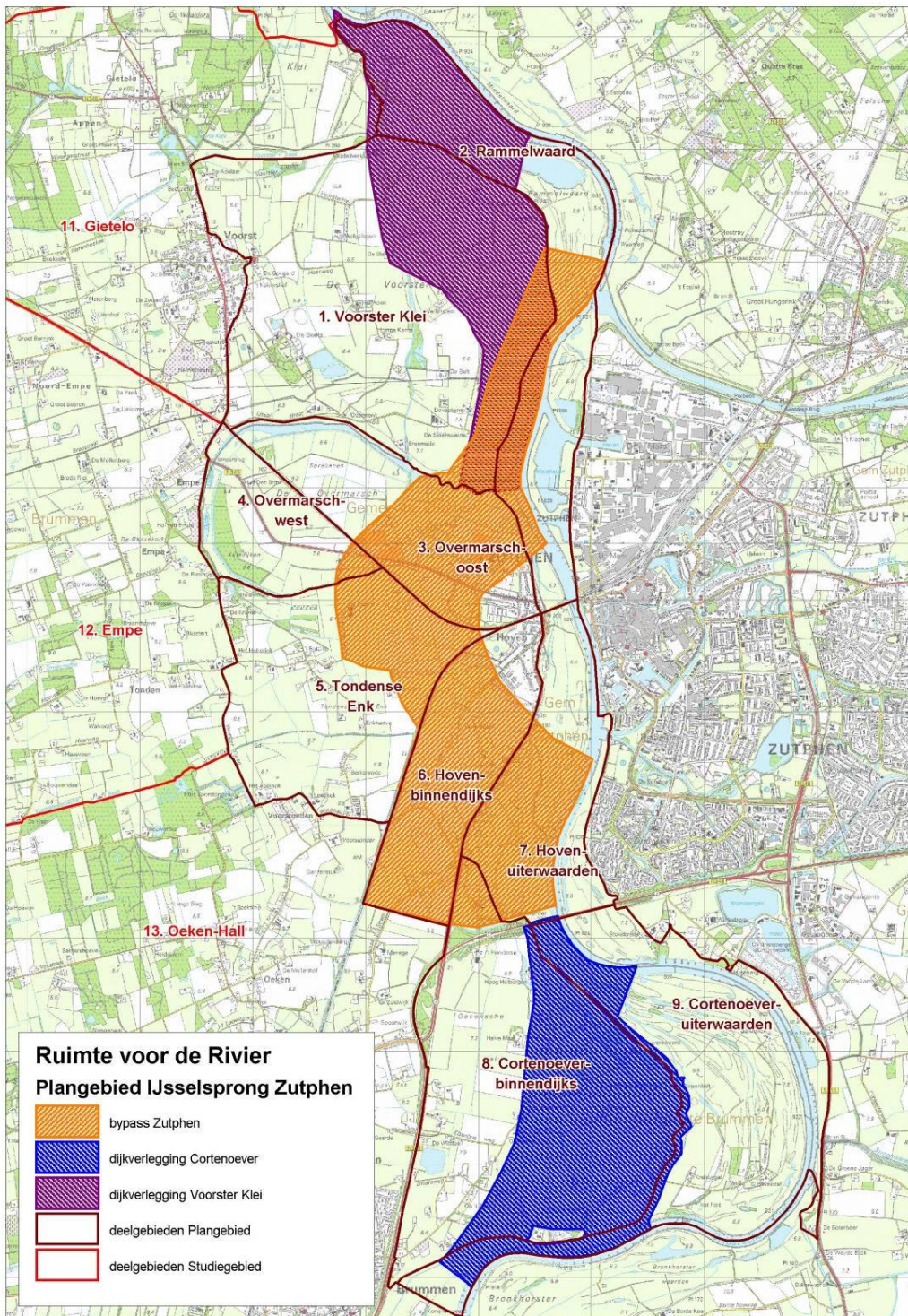
De PKB-maatregelen voorzien voor het gebied Brummen-Voorst-Zutphen verschillende maatregelen. In eerste instantie twee dijkterugleggingen, bij Cortenoever en Voorsterklei, en voor de lange termijn de bypass om De Hoven.

Ter hoogte van Cortenoever en Voorsterklei moeten op basis van de PKB de huidige banddijken landinwaarts verlegd worden. Een deel van de oude dijk blijft behouden maar bij de in- en uitstroom opening wordt de dijk verlaagd.

Deze dijkterugleggingen bieden voldoende ruimte om aan de norm van 16.000 m³/s (bij Lobith) te voldoen. Om in de toekomst ook voorbereid te zijn op 18.000 m³/s bij Lobith, stelt de PKB de aanleg van een geul om De Hoven voor. De ruimte hiervoor is in de PKB gereserveerd. Dit betekent dat een groot gebied aansluitend aan De Hoven 'op slot' gaat. Ontwikkelingen als woningbouw zijn hier dan voorlopig niet mogelijk.

Verder geeft de PKB aan dat de ruimtelijke kwaliteit van het betrokken gebied behouden moet blijven en waar mogelijk versterkt. Met het oog op draagvlak worden inwoners nadrukkelijk betrokken bij de planstudie.

Kaartbeeld maatregelen PKB Ruimte voor de Rivier

3.3 Intergemeentelijke Structuurvisie IJsselsprong

De PKB biedt de betrokken partijen in het gebied de mogelijkheid om als regio met een eigen alternatief te komen. De gemeente Brummen, Voorst en Zutphen hebben daarom samen met het Waterschap Veluwe, de regio Stedendriehoek, provincie Gelderland en de ministeries van VROM en Verkeer & Waterstaat, een alternatief plan bedacht: de IJsselsprong. Dit plan voorziet in voldoende bescherming tegen het water, een woningbouwopgave van circa 3.000 woningen, infrastructuur en natuur.

Voor de korte termijn wordt voldaan aan de norm van 16.000 m³/s en voor de lange termijn aan de norm van 18.000 m³/s.

Voor de korte termijn (vóór 2015) voorziet het plan de IJsselsprong in de volgende maatregelen:

- *Dijkverlegging Cortenoever*

Bij Cortenoever komt landinwaarts een dijkverlegging. Daarnaast wordt de huidige dijk deels vervangen door een verwijderbare dijk. Bij extreem hoogwater worden de in- en uitlaat geopend, zodat het gebied tussen de dijken onderloopt. Uitgangspunt is dat gestreefd wordt naar een zo laag mogelijke frequentie zodat de landbouw tussen de oude en de nieuwe dijk gewoon kan doorgaan. Mocht dit technisch niet haalbaar blijken wordt een vaste overlaat gemaakt waardoor het gebied gemiddeld eens in de 10 jaar overstroomt.

Agrariërs zullen compensatie ontvangen voor eventuele schade door overstroming.

- *'Brede' IJssel*

In de uiterwaarden ter hoogte van Zutphen tussen de bruggen komt een geul langs de rivier. Deze vormen bij hoogwater samen één brede rivier. Een bypass van de IJssel ten westen van De Hoven – zoals voorgesteld in de PKB – is het regio alternatief van de baan. De IJsselsprong reserveert dan ook geen grond voor zo'n bypass – een maatregel die de ontwikkeling van dit gebied op slot zou zetten.

- *Plas ten noorden van de Marshaven*

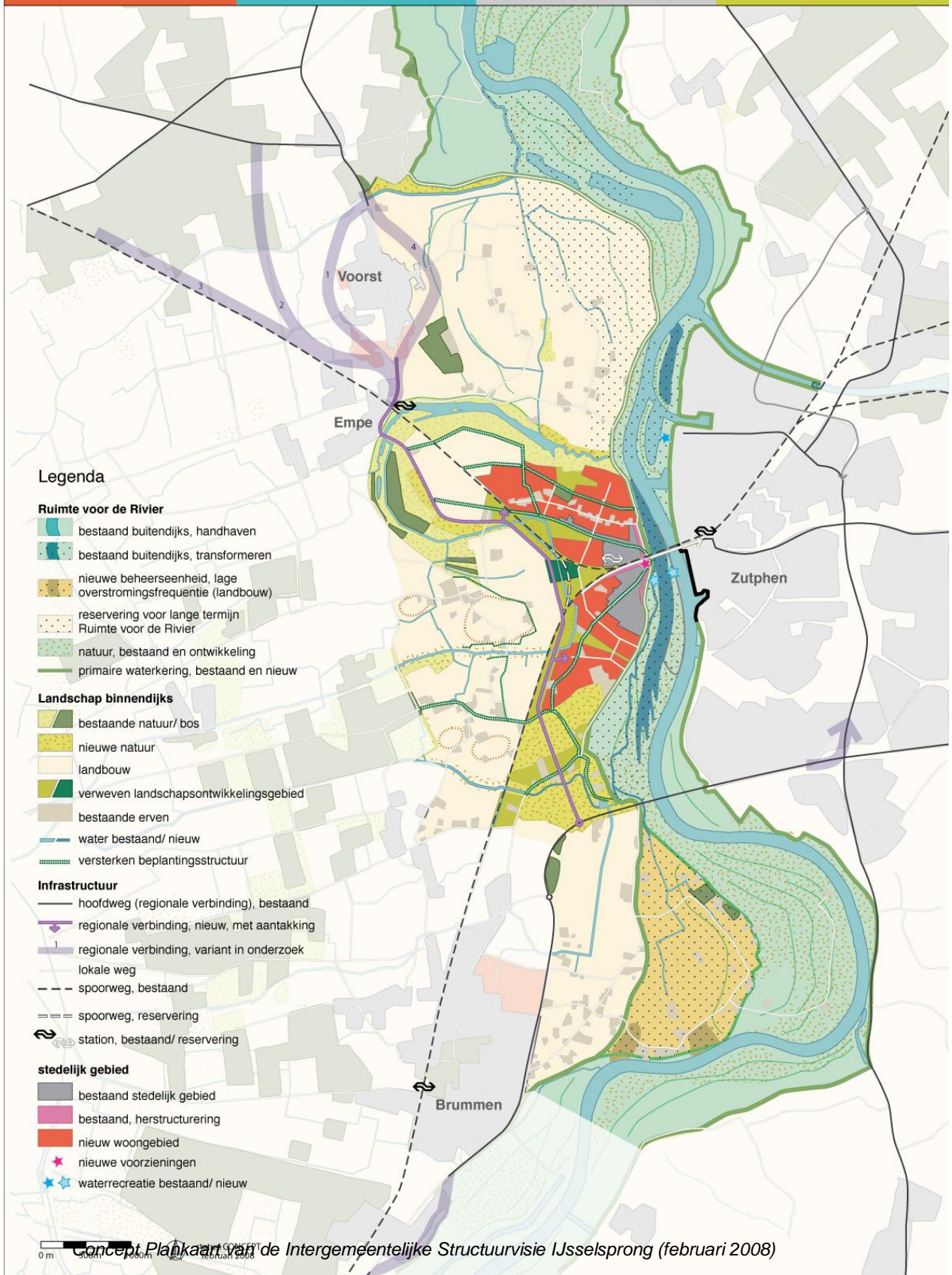
Deze nieuwe plas in de uiterwaarden bij de Marshaven ten oosten van de IJssel geeft extra ruimte aan het rivierwater en zal bij hoogwater meestromen.

- *Voorsterklei*

Met de dijkverlegging Cortenoever en de verbrede IJssel is het gebied geschikt voor een afvoer van 16.000 m³/sec bij Lobith. De dijk bij Voorsterklei is met een paar kleine ingrepen geschikt te maken – een dijkverlegging is op korte termijn niet nodig. Zodat de landbouw zoveel mogelijk ruimte krijgt en kan doorgaan.

Voor de lange termijn tussen 2050 en 2100 moet het gebied mogelijk rekening houden met een watertoevoer van 18.000 m³/s. Hiervoor moet bij Cortenoever plaatselijk bij de inlaten dieper worden uitgegraven, zodat de doorstroom optimaal wordt. Voor de Voorsterklei wordt op lange termijn in een dijkverlegging voorzien.

Integrale plankaart

4 Huidige situatie van de landbouw

4.1 Inleiding

Voor de beschrijving van huidige agrarische structuur is gebruik gemaakt van de volgende gegevens:

GIAB-gegevens

De GIAB-gegevens van 2006 vormen de basis voor de beschrijving van de landbouw. Alleen voor leeftijd en opvolging is informatie geput uit de GIAB van 2005, omdat dit item in 2006 niet is meegenomen in de GIAB. De GIAB (Geografische Informatie Agrarische Bedrijven) is gebaseerd op de metelling van dat jaar. De gegevens zijn geaggregeerd weergegeven, omdat individuele bedrijfsgegevens vanuit de metelling niet mogen worden getoond.

BRP-gegevens

De Basis Registratie Percelen (BRP) is de registratie met gegevens ten behoeve van de mestwetgeving en overige agrarische regelingen. De registratie is in beheer bij de Dienst Regelingen (DR) van het ministerie van LNV. Per perceel registreert men onder meer de gebruiker, de gebruikstitel (bijvoorbeeld volle eigendom, reguliere pacht en grondgebruikverklaring), het gewas, de oppervlakte en de geografische ligging. Deze gegevens komen uit de opgaven en wijzigingen zoals boeren die doorgeven. Hierdoor ontstaat een permanente en actuele registratie. Het bestand dat voor deze LER is gebruik dateert van januari 2006. Hier worden de gegevens in geaggregeerde vorm gebruikt. Voorwaarde van het privacyreglement is dat geen persoonsgegevens kunnen worden afgeleid.

Kadastrale gegevens

Voor de verkavelings situatie van de agrarische bedrijven zijn de eigendommen van eigenaren die meer dan 1 ha eigendom hebben nader beschouwd. Over het algemeen zijn dit de agrariërs in het gebied. De bron van deze eigenareninformatie is de kadastrale registratie. De gebruikte gegevens dateren van januari 2007.

Een belangrijk gegeven is of op een kavel de woning van de eigenaar (of pachter) staat. Dit is de "huiskavel". De overige kavels worden aangeduid als "veldkavel". Het ligt voor de hand dat een huiskavel van een eigenaar meestal lastiger te verwerven zal zijn dan een veldkavel (behalve in het geval van bijvoorbeeld volledige bedrijfsverplaatsing). Als men een veldkavel wil verwerven dan kan men ter compensatie op zoek gaan naar bijvoorbeeld beter gelegen grond dicht bij de huiskavel. Bij een huiskavel ligt de grond al ideaal, dus de eigenaar wil deze doorgaans niet verkopen of ruilen.

Verder is uit de kadastrale gegevens informatie te halen over de eigendommen van de overheden, landgoederen, terreinbeherende instanties of Bureau Beheer Landbouwgronden (BBL).

Ten slotte wordt via deze gegevens inzichtelijk welke gronden bij functiewijziging al in eigendom zijn van de in een plan beoogde eigenaar, en welke gronden nog dienen te worden verworven.

De kadastrale registratie is ook als bron gebruikt voor een overzicht van de grondprijzen in dit gebied.

4.2 Agrarische bedrijfstructuur

4.2.1 Agrarische bedrijfstypes en eigendom in het gebied

In het plangebied komen 57 landbouwbedrijven voor en in het studiegebied zijn dat er 205. De onderstaande tabel laat zien hoe de verdeling over het plan- en studiegebied is, met een verdeling in hoofdbedrijfstype.

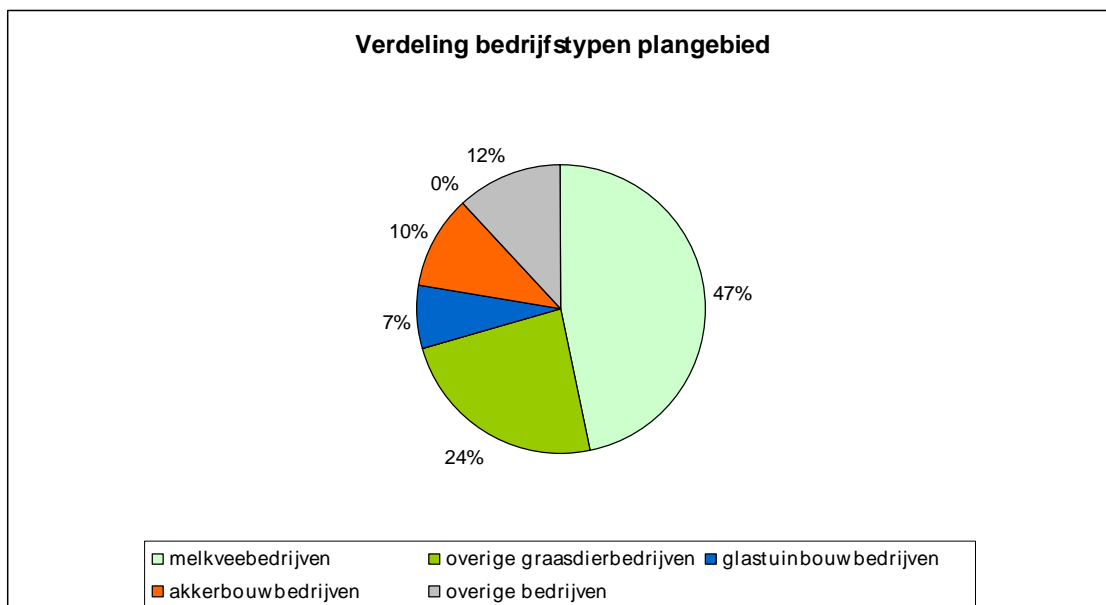
bedrijfstype	plangebied	studiegebied	totaal
melkveebedrijven	27	83	110
overige graasdierbedrijven	14	82	96
varkensbedrijven	0	7	7
pluimveebedrijven	0	3	3
overige hokdierbedrijven	0	2	2
vleeskalverbedrijven	0	3	3
glastuinbouwbedrijven	4	1	5
akkerbouwbedrijven	6	13	19
blijvende teelt bedrijven	0	2	2
overige bedrijven	6	9	16
totaal	57	205	262

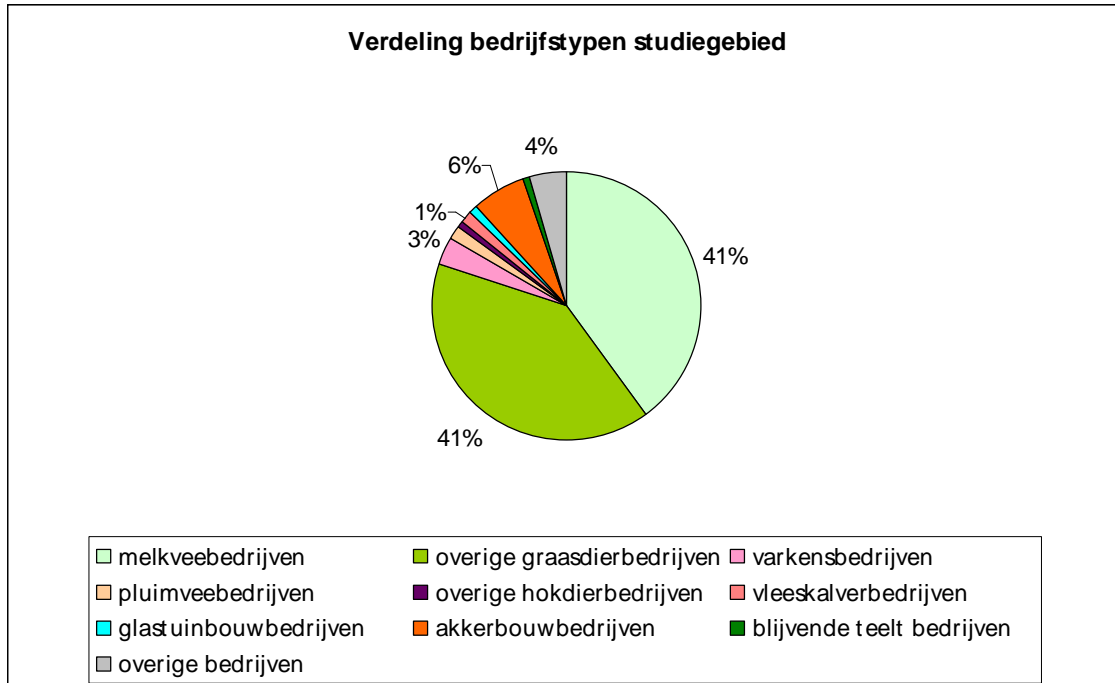
De landbouw naar bedrijfstype in plangebied en studiegebied (situatie 2006)

Uit deze tabel en uit de onderstaande figuren blijkt duidelijk dat de graasdierhouderij de overhand heeft. In het plangebied is de melkveehouderij relatief sterker vertegenwoordigd dan in het studiegebied. In het studiegebied is overige graasdierhouderij een veel talrijkere groep – hiertoe behoort ook de kleinschalige (veelal hobbymatige) landbouw.

Verder is de vertegenwoordiging van andere bedrijfstypen in het studiegebied opvallend divers ten opzichte van het plangebied, maar van minder gewicht met 18% ten opzichte van 29% in het plangebied. Dit komt in niet geringe mate door de bedrijven die niet in een groep zijn in te delen: de overige bedrijven.

De glastuinbouw is in het plangebied sterk aanwezig in het deelgebied Overmarsch-oost, en in het studiegebied sporadisch aanwezig.

Eigendom in het gebied

Hierna volgt een tabel met een onderverdeling van de eigendommen per deelgebied naar soorten eigenaren. De gegevens zijn geautomatiseerd samengesteld op basis van kadastrale gegevens.

Daarbij passen de volgende opmerkingen:

- Onder de categorie “agrariërs” vallen alle eigenaren met meer dan 1 ha eigendom, niet zijnde natuurbeherende instanties en de overheden (incl. BBL). De landgoederen behoren ook tot deze categorie. De eigendommen van de “agrariërs” zijn in de tabel in de eerste drie kolommen aangegeven: eerst de oppervlakte huiskavels, vervolgens de oppervlakte veldkavels, en ten slotte de totale oppervlakte in eigendom bij deze categorie.
- Onder de categorie “kleine particulieren” vallen alle particuliere eigenaren met minder dan 1 ha eigendom.
- Onder natuurbeherende instanties worden in dit onderzoek verstaan: Staatsbosbeheer, Gelders Landschap en Natuurmonumenten.
- Onder overheid wordt verstaan: Rijks-, provinciale- en gemeentelijke overheden en waterschappen.
- BBL : Bureau Beheer Landbouwgronden.

In dit onderzoek is op een bijzondere wijze invulling gegeven aan de begrippen huis- en veldkavel:

- Een huiskavel is een aaneengesloten complex van een of meer kadastrale percelen met dezelfde tenaamstelling (inclusief familierelaties), waarvoor geldt dat op ten minste één perceel een hoofdgebouw aanwezig is (meestal is dat de woning);
- Een veldkavel is een aangesloten complex van een of meer kadastrale percelen met dezelfde tenaamstelling (inclusief familierelaties), waarvoor geldt dat op geen van deze percelen een hoofdgebouw aanwezig is.

Deze huis- en veldkavels zijn dus bepaald door de eigendomstoestand: het zijn eigendomshuiskavels en eigendomsveldkavels. Hierdoor wijken ze enigszins af van de algemeen gangbare begrippen (bijvoorbeeld zoals ze worden gebruikt bij herverkavelingsprojecten).

Voor dit soort onderzoek, dat gericht is op gebiedsniveau en het formuleren van algemene conclusies en aanbevelingen, is het onderscheid huis- en veldkavel indicatief. Bij vervolgonderzoek zullen, afhankelijk van de vraagstelling, de pachtgegevens wel moeten worden betrokken bij de vaststelling van de huidige huis- en veldkavels.

De gehanteerde definitie voor huiskavel leidt er onder andere ook toe dat op basis van de eigendomstoestand per deelgebied een bepaald aantal huiskavels is berekend, terwijl uit de GIAB/BRP-gegevens kan blijken dat dit aantal lager is. In zo'n geval wordt het verschil verklaard door bebouwde eigendommen die niet agrarisch in gebruik zijn. Deze verschillen komen met name hierna in paragraaf 4.3 aan de orde.

	Oppervlakte in ha	Huiskavel opp (aant)	Veld-Kavelopp	Totaal agrariërs	Kleine particulier	Natuur beh. inst.	Overheid	BBL	Totaal
1	Voorster Klei	323 (25)	310	633	15	0	58	0	706
2	Rammelwaard	2 (1)	80	82	1	107	152	0	342
3	Overmarsch Oost	44 (11)	44	88	1	54	97	0	240
4	Overmarsch West	13 (1)	15	28	3	46	57	0	134
5	Tondensche Enk	173 (19)	131	304	8	11	29	0	352
6	Hoven binnendijks	91 (9)	64	155	28	0	25	0	208
7	Hoven buitendijks	2 (1)	75	77	0	0	122	16	215
8	Cortenoever binn.	263 (36)	187	450	16	0	51	32	549
9	Cortenoever buit.	20 (7)	147	167	3	156	86	36	448
	Totaal	931 (110)	1053	1984	75	374	677	84	3106

Onderverdeling van de eigendommen naar soorten eigenaren

	In % van het deelgebied	Huis-kavel	Veld-kavel	Totaal agrariërs	kleine particulier	Natuur Beh. inst	overheid	BBL	
1	Voorster Klei	46%	44%	90%	2%	0%	8%	0%	
2	Rammelwaard	1%	23%	24%	0%	31%	45%	0%	
3	Overmarsch Oost	18%	18%	36%	0%	23%	40%	0%	
4	Overmarsch West	10%	11%	21%	2%	34%	43%	0%	
5	Tondensche Enk	49%	37%	86%	2%	3%	8%	0%	
6	Hoven binnendijks	44%	31%	75%	13%	0%	12%	0%	
7	Hoven buitendijks	1%	35%	36%	0%	0%	57%	7%	
8	Cortenoever binn.	48%	34%	82%	3%	0%	9%	6%	
9	Cortenoever buit.	4%	33%	37%	1%	35%	19%	8%	
	Totaal	30%	34%	64%	2%	12%	22%	3%	

Onderverdeling van de eigendommen naar soorten eigenaren

Uit de voorgaande tabellen kan worden afgeleid dat de deelgebieden zeer verschillend van aard zijn. Er zijn op grond van het soort eigenaar drie groepen deelgebieden te onderscheiden.

- Agrarische gebieden: Voorster Klei, Tondensche Enk en Cortenoever-binnendijs.
- Uiterwaarden: Rammelwaard, Hoven-uiterwaarden en Cortenoever-uiterwaarden.
- Stadsrandgebieden: Overmarsch-oost en -west en Hoven-binnendijs.

Voor Hoven-binnendijs geldt dat het een overgangsgebied is tussen stad en platteland. Op grond van de mate van agrarisch gebruik is het deelgebied ook nog in de eerste categorie in te delen.

Tevens laten deze tabellen zien dat in de deelgebieden 2, 3, 4, 7 en 9 veel grond in eigendom is van de natuurbeherende instanties, de overheid en BBL. In deze deelgebieden komt veel pacht voor. Dit komt in de volgende paragraaf aan de orde.

4.2.2 Eigendom / pacht

De kaarten op de volgende twee bladzijden geven een overzicht van de gronden die in agrarisch gebruik zijn bij de eigenaar (op basis van volle eigendom), en van gronden die worden verpacht of op basis van andere gebruikstitels in gebruik zijn bij andere gebruikers dan de eigenaar van de grond. De kaarten zijn gebaseerd op de BRP-gegevens van 2006.

Voor het gemak spreken we in het vervolg steeds alleen over pacht, waarmee dan ook de andere gebruikstitels worden bedoeld.

Uit deze kaarten blijkt dat ruim de helft van de gronden gebruikt wordt door de eigenaar zelf; daarmee is pacht in het plan- en studiegebied een factor van betekenis. Met name in de uiterwaarden zijn de meeste agrarisch gebruikte gronden niet in eigendom van de gebruiker. Er komen in het plangebied, naast de bedrijven die een aanmerkelijk deel in pacht hebben, ook bedrijven voor met nagenoeg volledige pacht. In het deelgebied Empe en in het noordelijk gedeelte van het deelgebied Oeken-Hall komt pacht relatief het minste voor.

In het licht van grondverwerving dient bijzondere aandacht te bestaan voor landbouwbedrijven die gronden in pacht hebben en voor hun verpachters. Bij het uitkopen of verplaatsen van pachtbedrijven komen zowel de belangen, als de gevolgen van de transactie, voor de pachter en de verpachter in beeld. Per situatie ligt dat anders. Het belang van een pachter of verpachter om bijvoorbeeld te worden gecompenseerd in grond of in geld, behoeft per geval niet overeen te komen. Dat kan ook gelden bij concrete herverkavelingsvoorstellen, wanneer het ontwerp voor een nieuwe indeling van deels geruilde gronden wordt opgemaakt.

Landgoederen nemen in deze context een bijzondere positie in. In het deelgebied Voorster Klei wordt bijvoorbeeld een aanzienlijk deel verpacht door Landgoed Beekzicht. Het heeft hier ongeveer 415 ha in eigendom, waarvan circa 140 ha verpacht is.

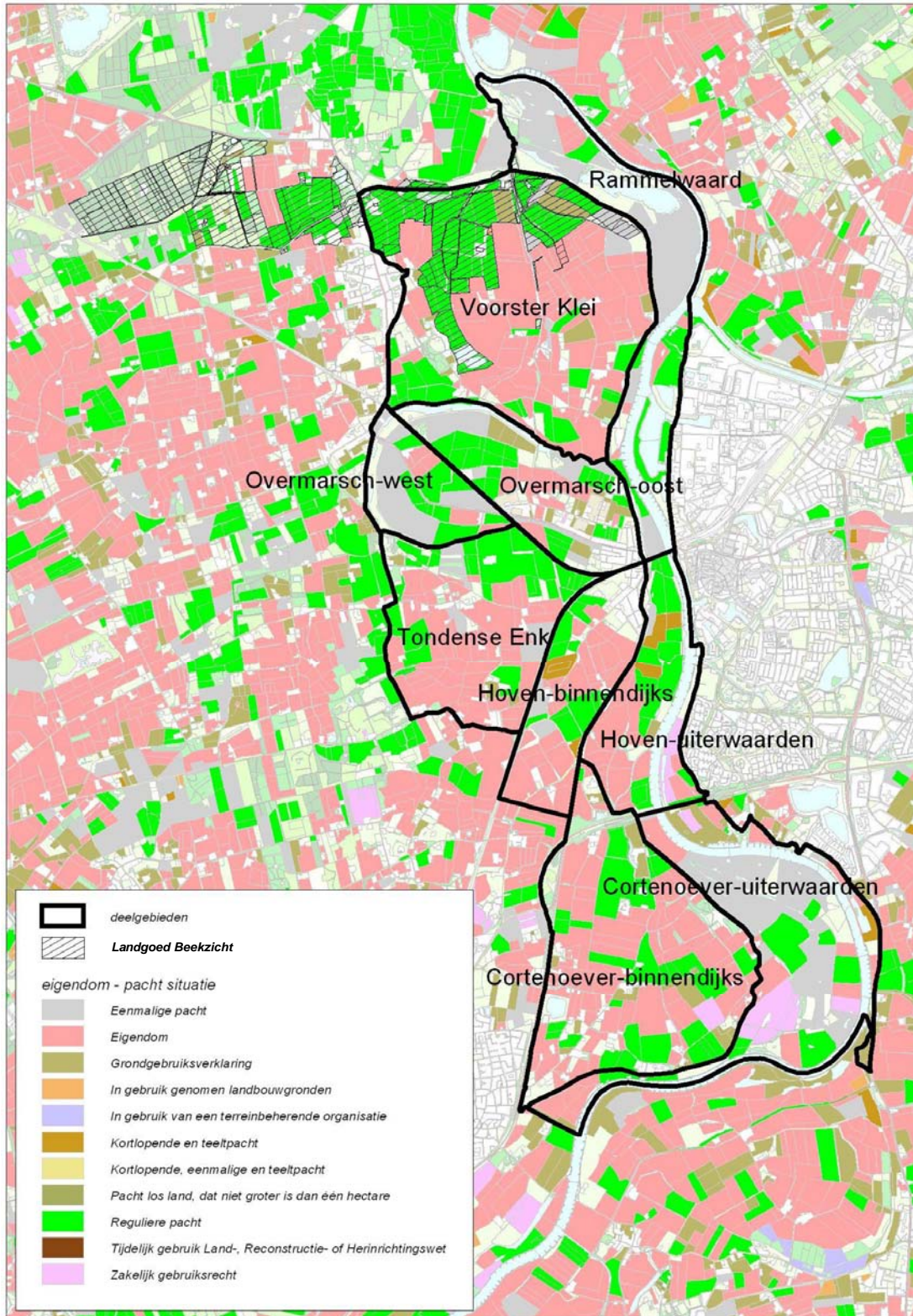
Landgoederen met Natuurschoonwet-status dienen aan bepaalde criteria te (blijven) voldoen om landgoed te kunnen blijven. Veranderingen in vorm en grootte kunnen tot verlies van de landgoedstatus leiden. Dat zijn enerzijds randvoorwaarden die voor de verpachter zeer zwaarwegend zijn, anderzijds kan dit ook bepalend zijn voor de landbouwkundige ontwikkelingsmogelijkheden van de pachtbedrijven.

De Natuurschoonwet is een wet "ter bewaring van natuur- en landschapschoon". Wil een landgoed gerangschikt worden, dan worden er stringente eisen gesteld aan de kwaliteit van het landschap en het behoud daarvan. Hiertegenover staan enkele belangrijke fiscale faciliteiten. Het niet voldoen aan de gestelde eisen houdt de terugvordering in van de genoten fiscale voordelen. Hiermee is de Natuurschoonwet een

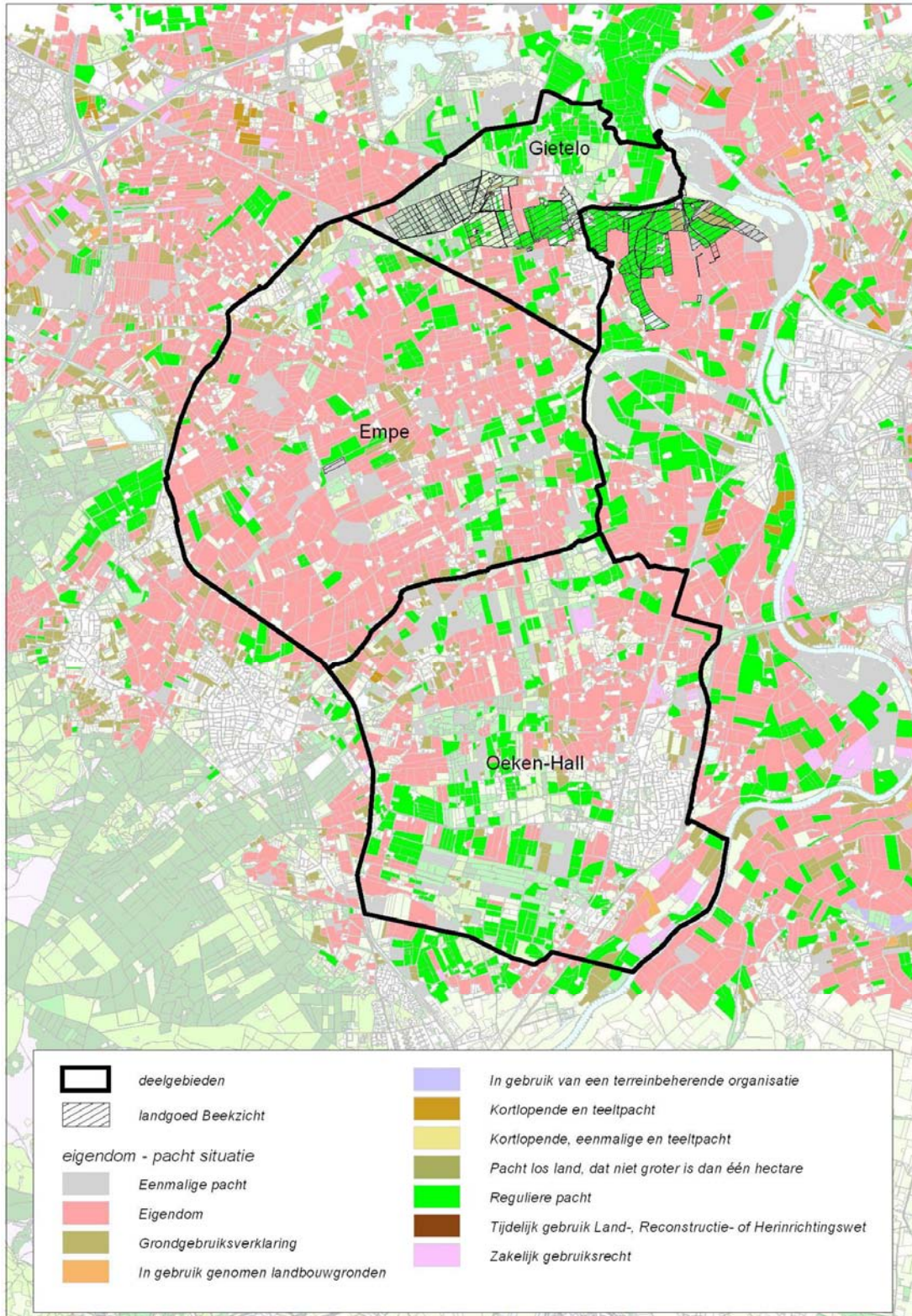

belangrijk instrument voor het behoud van natuur- en landschap. In de praktijk blijkt dat de Natuurschoonwet op de schaal van een landgoed een blijvende verweving van natuur, landschap, cultuurhistorie en landbouw bewerkstelligt. Verlies van de status van Natuurschoonwet-landgoed betekent dan ook het verlies van de toepasbaarheid van dit belangrijke instrument voor een kwalitatief hoogwaardig landschap.

Bij de uitvoering van een eventuele herverkaveling in het gebied is de informatie over pacht op bedrijfsniveau en over het voorkomen van landgoederen een vereiste. Voor de landbouwkundige ontwikkelingsmogelijkheden van het gebied is het van belang om te weten welke wensen de agrarische bedrijven hebben. In deze context moeten de landgoederen ook als een agrarisch bedrijf worden aangemerkt.

Gebruikstitels van het agrarisch grondgebruik in het plangebied

Gebruikstitels van het agrarisch grondgebruik in het studiegebied

4.2.3 Beschrijving van de melkveehouderij

Inleiding

In deze paragraaf wordt dieper ingegaan op de melkveehouderij. Eerst volgt een beschrijving met een classificatie op basis van het aantal melkkoeien per bedrijf. Dit geeft op een directere wijze dan met nge's inzicht in het productievermogen van de bedrijven. Er is uitsplitsing gemaakt per deelgebied, en een opdeling in vier klassen: van klein naar zeer groot.

Daarna komt de veebezetting van de melkveehouderij aan bod, uitgedrukt in het aantal melkkoeien per hectare grasland en voedergewassen. Tot slot volgt de leeftijdsopbouw en opvolgingsituatie voor dit bedrijfstype.

Melkveebedrijven in het plangebied, naar aantal melkkoeien per bedrijf

aantal melkkoeien per bedrijf	Melkveehouderij per deelgebied ¹⁾							totaal
	1	3	4	5	6	8	9	
10 tot 50 (klein)	4	2	1	2	1	1	0	11
50 tot 70 (middel)	1	0	0	1	1	1	0	4
70 tot 110 (groot)	4	0	1	0	0	1	0	6
vanaf 110 (zeer groot)	2	0	0	1	0	3 ²⁾	0	6
totaal	11	2	2	4	2	6	0	27

Bedrijfs grootte melkveebedrijven in melkkoeien per bedrijf onderscheiden naar deelgebied

- 1) voor de codes van de deelgebieden zie onderstaande tabel met deelgebiedsnummers.
- 2) één zeer groot bedrijf, gevestigd in het studiegebied, heeft zijn productie-eenheid in het plangebied. Dit bedrijf is meegeteld bij het studiegebied.

Nr.	DEELGEBIED
1	Voorster Klei
2	Rammelwaard
3	Overmarsch-oost
4	Overmarsch-west
5	Tondense Enk
6	Hoven-binnendijks
7	Hoven-uiterwaarden
8	Cortenoever-binnendijks
9	Cortenoever-uiterwaarden
11	Gietelo
12	Empe
13	Oeken-Hall

Uit de tabel blijkt dat de grootste melkveebedrijven voorkomen in Voorster Klei (1) en Cortenoever-binnendijks (8). De Tondense Enk (5) neemt een tussenpositie in. In de andere deelgebieden is de melkveehouderij minder aanwezig en kleiner van omvang, of afwezig met de bedrijfsgebouwen als het gaat om de uiterwaarden Rammelwaard (2), Hoven-uiterwaarden (7) en Cortenoever-uiterwaarden (9).

Voor het **studiegebied** (deelgebieden 11, 12 en 13) is de situatie in de volgende tabel weergegeven:

melkveehouderij melkkoeien per bedrijf	Gietelo	Empe	Oeken-Hall	Totaal
10 tot 50 (klein)	6	14	6	26
50 tot 70 (middel)	0	14	7	21
70 tot 110 (groot)	2	14	10	26
vanaf 110 (zeer groot)	0	7	3	10
Totaal	8	49	26	83

Bedrijfs grootte melkveebedrijven in melkkoeien per bedrijf onderscheiden naar deelgebied

Opvallend is de gelijkmatige verdeling over de grootteklassen in het deelgebied Empe, waar de meeste melkveebedrijven voorkomen.

De kleine melkveebedrijven vormen een relatief groot aandeel in het studiegebied (31%). Zeer grote melkveebedrijven zijn in het studiegebied in aantal minder talrijk (12%). Grote melkveebedrijven daarentegen met 31% wel. Met in totaal 44% (zeer) grote melkveebedrijven is er een behoorlijk groeipotentieel van deze sector.

Intensieve veehouderijtakken van betekenis komen bij een beperkt aantal melkveebedrijven in Empe (2 bedrijven) en Oeken-Hall (2 bedrijven) voor. In alle andere deelgebieden zijn hokdiertakken nauwelijks van betekenis.

Veebezetting

Hierna wordt aangegeven hoeveel melkkoeien per hectare grasland en voedergewassen aanwezig zijn. Dit zegt iets over de intensiteit van de melkveebedrijven. In algemene zin is bekend dat de melkveehouderij vooral in de grotere categorieën is gegroeid in aantallen melkkoeien per bedrijf. In de periode 2000 - 2006 is vooral veel quotum aangekocht omdat grondaankopen vanwege de hoge grondprijzen economisch niet verantwoord waren. Er werd door afbouwende bedrijven ook veel quotum verleasd. Bedrijven die stopten verhuurden de grond met kort durende contracten aan de groeiende melkveehouders. Of dit landelijke beeld ook voor het onderhavige gebied geldt, wordt afgeleid uit onderstaande tabellen.

2000 Klasse	1	3	4	5	6	8	9	gem
klein	1,49	1,12	geen	1,24	1,74	2,24	geen	1,56
middel	1,58	geen	1,44	geen	geen	1,53	1,54	1,52
groot	1,29	geen	geen	geen	geen	1,73	geen	1,51
zeer groot	1,68	geen	geen	1,54	geen	1,98	geen	1,73
Gem	1,51	1,12	1,44	1,39	1,74	1,87	1,54	1,58

Veebezetting in 2000 in aantal melkkoeien per ha grasland en voedergewassen

In deelgebied 9 kwam in 2000 nog wel een melkveebedrijf voor

2006 klasse	1	3	4	5	6	8	Gem
klein	1,47	1,07	0,92	1,14	0,79	1,00	1,06
middel	1,93	geen	geen	1,29	2,15	1,26	1,66
groot	1,78	geen	1,09	geen	geen	1,46	1,44
zeer groot	1,41	geen	geen	2,69	geen	1,51	1,87
Gem	1,65	1,07	1,01	1,71	1,47	1,31	1,51

Veebezetting in 2006 in aantal melkkoeien per ha grasland en voedergewassen

In de deelgebieden 2, 7 en 9 komen in 2006 geen melkveebedrijven voor

In vergelijking met het landelijke beeld is de veebezetting iets minder intensief. Vergelijking van beide jaren leert dat het gemiddelde aantal melkkoeien per ha grasland en voedergewassen licht is afgenomen. Dit is vooral bij de kleinere bedrijven het geval. Bij de zeer grote bedrijven is juist een toename te constateren. Die is te verklaren door het accent op het aankopen van melkquotum in deze periode bij de grote bedrijven en bij kleine bedrijven is juist quotum verkocht of verleast in de beschouwde periode.

In Voorster Klei, waar veel melkveehouderij voorkomt, is de intensiteit toegenomen. In Tondense Enk wordt het gemiddelde opgeschroefd door de sterke groei van 1 groot melkveebedrijf. In Cortenoever is juist een daling van de veebezetting te zien.

Voor het **studiegebied** gelden de volgende cijfers:

2000 klasse	Studiegebied			
	Gietelo	Empe	Oeken-Hall	gem
klein	1,46	1,38	1,21	1,35
middel	1,63	1,64	1,49	1,58
groot	geen	1,50	1,65	1,57
zeer groot	geen	1,95	1,60	1,78
gem	1,54	1,62	1,49	1,57

Veebezetting in 2000 in aantal melkkoeien per ha grasland en voedergewassen

2006 klasse	Studiegebied			
	Gietelo	Empe	Oeken-Hall	gem
klein	1,72	1,09	1,25	1,35
middel	1,96	1,56	1,29	1,60
groot	1,28	1,53	1,51	1,44
zeer groot	geen	1,89	1,20	1,55
gem	1,65	1,52	1,31	1,48

Veebezetting in 2006 in aantal melkkoeien per ha grasland en voedergewassen

Gemiddeld gesproken is de veebezetting in het studiegebied licht afgenomen. Daarmee wordt vastgesteld dat de bedrijven gemiddeld relatief veel grond hebben. Verder valt op dat in Gietelo een bedrijf in een grotere categorie is terechtgekomen en dat de veebezetting is toegenomen bij de kleinere bedrijven. Bij de andere deelgebieden is juist een afname te zien, waarvoor niet direct een verklaring valt te geven. Uit de kaart in paragraaf 4.2.2. blijkt onder meer dat grondgebruiksverklaringen met name in het deelgebied Oeken-Hall voorkomen; mogelijk is dat een verklaring voor de geconstateerde afname veebezetting.

Leeftijd en opvolging

Voor een indicatie van de continuïteit van de bedrijven is bepaald welke bedrijfshoofden ouder zijn dan 55 jaar, en die aangegeven hebben dat er geen bedrijfsopvolging is. Hiervoor is teruggegrepen naar de GIAB van 2005, omdat dit gegeven in 2006 niet is meegenomen. De gegevens zijn indicatief omdat er meer redenen zijn dat een bedrijf stopt dan alleen leeftijd en het hebben van een opvolger. Bovendien weet nog niet iedereen of sprake zal zijn van opvolging, of wordt dit gegeven niet ingevuld.

Bij hoge aantallen bedrijven met een bedrijfshoofd ouder dan 55 jaar zonder opvolger zal het aantal bedrijven zeer waarschijnlijk afnemen. De vraag is dan of dit tevens leidt tot een afname van het landbouwareaal, of meer in het algemeen: wat de afname van het aantal bedrijven betekent voor de agrarische situatie in een gebied.

De opvolgingssituatie ziet er over het algemeen nog redelijk gunstig uit, want het aantal bedrijfshoofden dat ouder is dan 55 jaar en geen opvolger heeft is bij de melkveebedrijven relatief klein, zoals blijkt uit de volgende tabel.

Deelgebied	Aantal melkveebedrijven	Bedrijfshoofden ouder dan 55 en geen opvolger
Voorster Klei	11	3
Rammelwaard	0	0
Overmarsch-oost	2	1
Overmarsch-west	2	0
Tondense Enk	4	1
Hoven-binnendijks	2	1
Hoven-outerwaarden	0	0
Cortenoever-binnendijks	6	0
Cortenoever-outerwaarden	0	0
totaal plangebied	27	6
Gietelo	8	3
Empe	49	11
Oeken-Hall	26	7
totaal studiegebied	83	21

Leeftijd en opvolging bij de melkveebedrijven

Een enkele keer zijn het grote melkveebedrijven, maar in de meeste gevallen gaat het om kleine bedrijven die geen bedrijfsopvolger hebben. Het gaat om ongeveer een vijfde tot een kwart van de bedrijven, waarvoor op grond van leeftijd en opvolging mag worden aangenomen dat bedrijfsbeëindiging niet al te lang meer op zich laat wachten.

Opvallend is dat in Cortenoever-binnendijks geen bedrijfshoofden ouder dan 55 jaar zonder opvolger voorkomen. Deze gegevens gecombineerd met de voorgaande gegevens (met name het aantal melkkoeien per bedrijf) doen vermoeden dat de melkveehouderij in Cortenoever-binnendijks er vitaal uit ziet. Hierbij is nog niet naar de voorgenomen activiteiten gekeken en ook de verkaveling is nog niet meegewogen.

4.2.4 Overige bedrijven en grondgebruik

Voor de overige bedrijfstypen is in de volgende tabel per deelgebied aangegeven hoeveel bedrijven per bedrijfstype voorkomen. Voor de volledigheid zijn de melkveebedrijven ook in deze tabel opgenomen.

De informatie over de opvolging voor de niet-melkveebedrijven is opgenomen in de beschrijving per deelgebied, in paragraaf 4.3.

Het blijkt dat er accentverschillen zijn tussen de deelgebieden. Zo komt glastuinbouw vooral in Overmarsch-oost voor. Gespecialiseerde intensieve veehouderij is er in het plangebied niet. In Empe daarentegen komen de meeste intensieve veehouderijbedrijven voor, al zijn dat er niet veel.

Deel gebied nummer	melkvee bedrijf	overig graasdier	intensieve veehouderij (varkens- +pluimvee- en kalfshouderij)	glastuinw bouw	plantaardig (akkerbou en boomteelt)	overig	totaal
Voorster Klei (1)	11	2	0	1	3	0	17
Rammelwaard (2)	0	0	0	0	0	0	0
Overmarsch-oost (3)	2	1	0	3	1	0	7
Overmarsch-west (4)	2	0	0	0	0	0	2
Tondense Enk (5)	4	3	0	0	1	2	10
Hoven-binnendijks (6)	2	1	0	0	0	1	4
Hoven-uiterwaarden (7)	0	0	0	0	0	0	0
Cortenoever- binnendijks (8)	6	5	0	0	1	3	15
Cortenoever- uiterwaarden (9)	0	2	0	0	0	0	2
totaal plangebied	27	14	0	4	6	6	57
Gietelo (11)	8	4	2	0	4	0	18
Empe (12)	49	54	11	1	5	6	126
Oeken-Hall (13)	26	24	2	0	6	3	61
totaal studiegebied	83	82	15	1	15	9	205

Overzicht van de bedrijfstypes per deelgebied in het jaar 2006

Grondgebruik

In de volgende tabel is een overzicht gegeven van de diverse soorten grondgebruik in het plan- en studiegebied. De glastuinbouwbedrijven komen niet voor in de BRP. Glastuinbouw ontbreekt daardoor in deze tabel, alsmede in de hiernavolgende kaartjes per deelgebied in paragraaf 4.3.

In het plangebied is 77 % van het in de BRP geregistreerde grondgebruik grasland. In het studiegebied is dat bijna het zelfde: 78%. Verder is er een grote oppervlakte maïsteelt, met respectievelijk 17% en 19%.

Voor graasdierhouderij wordt derhalve het grootste areaal gebruikt met respectievelijk 94% en 97%.

Er is 1 deelgebied met relatief veel bouwland en dat is Hoven-binnendijs.

grondgebruik	oppervlakte per deelgebied in ha									totaal
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	
grasland	380	166	100	76	220	65	149	312	324	1792
maïs	147	0	29	12	61	38	0	107	5	399
suikerbieten	3	0	3	0	9	8	0	5	0	28
aardappelen	12	0	0	1	0	15	0	0	0	28
graan	26	0	6	0	4	20	0	1	0	57
tuinbouw opengrond	2	0	0	0	0	0	0	0	0	2
braak liggend	6	0	3	0	0	3	3	2	0	17
natuur	0	0	0	13	0	0	0	0	0	13
bos	3	0	0	0	0	0	0	0	0	3
boomkwekerij	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
fruitteelt	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
overig	0	0	0	0	0	0		0	0	0
totaal	579	166	141	102	294	149	152	427	329	2339

grondgebruik	opp. per deelgebied in ha			totaal
	11	12	13	
grasland	313	2038	1413	3764
maïs	109	464	346	919
suikerbieten	21	0	8	29
aardappelen	15	3	5	23
graan	23	30	45	98
tuinbouw opengrond	0	0	0	0
braak liggend	5	5	21	31
natuur	1	3	2	6
bos	0	2	2	4
boomkwekerij	0	0	0	0
fruitteelt	0	0	0	0
overig	0	0	2	2
totaal	487	2545	1844	4876

Oppervlakte per grondgebruikscategorie in de deelgebieden, op basis van de BRP gegevens van januari 2006.

4.3 Beschrijving per deelgebied in het plangebied

Hierna volgen van de binnendijkse (in 4.3.1) en de buitendijkse (4.3.2) deelgebieden korte beschrijvingen. Hiervoor is steeds uit de BRP en de kadastrale registratie geput (tevens bronnen van de afgebeelde kaartjes).

4.3.1 Beschrijving binnendijkse gebieden plangebied (gebieden 1, 3, 4, 5, 6 en 8)

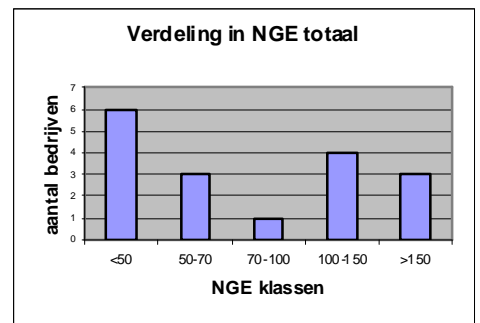
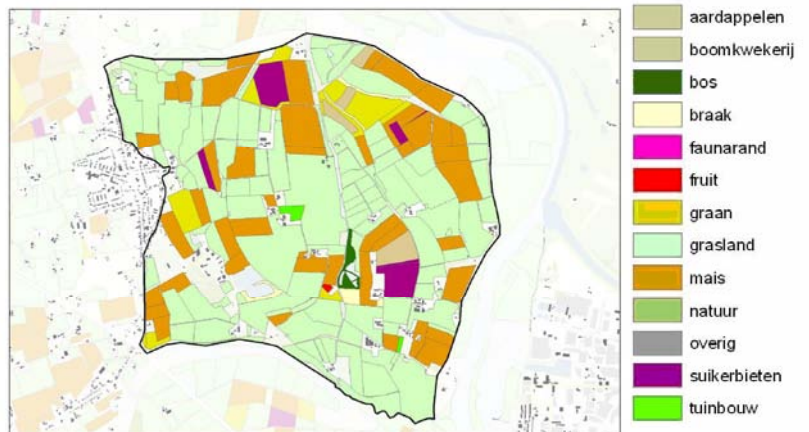
Gebied 1. Voorster Klei (706 ha)

Grasland en maïsland zijn toonaangevend voor het grondgebruik in dit deelgebied. Verder komt er bouwland voor in de vorm van suikerbieten, graan en aardappelen. Er komt een gespecialiseerd glastuinbouwbedrijf voor in dit gebied.

De melkveehouderij heeft in dit gebied met 11 bedrijven de overhand. In de

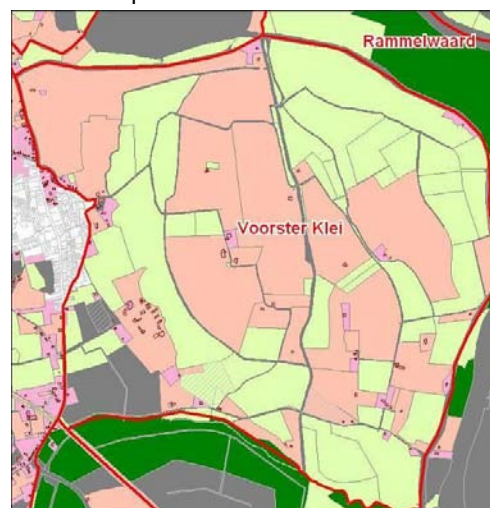
tabel is de verdeling in Nederlandse Grootte Eenheden (NGE) weergegeven. Verder komen er 6 overige bedrijven voor, waarvan 2 overige graasdier, 1 glastuinbouw en 3 overige plantaardige bedrijven (meest akkerbouw, hetgeen ook wel blijkt uit de kaart van het grondgebruik). In de tabel zijn alle 17 bedrijven weergegeven in nge klassen.

Er zijn van de overige bedrijven 4 bedrijven zonder opvolger (tweederde), hetgeen een groot aandeel is van deze categorie.

In het deelgebied liggen 25 huiskavels van particulieren met meer dan

1 ha eigendom (roze). Deze hebben een gezamenlijke oppervlakte van 323 ha die in het bezit zijn van 22 eigenaren. Er ligt voor 310 ha aan veldkavels (lichtgroen). In totaal zijn er 33 particuliere eigenaren met meer dan 1 ha. Landgoed Beekzicht heeft in dit deelgebied 85 ha huiskavel en 113 ha veldkavel. Een Stichting heeft 15 ha aan huiskavel.

Legenda Eigendomsstypen

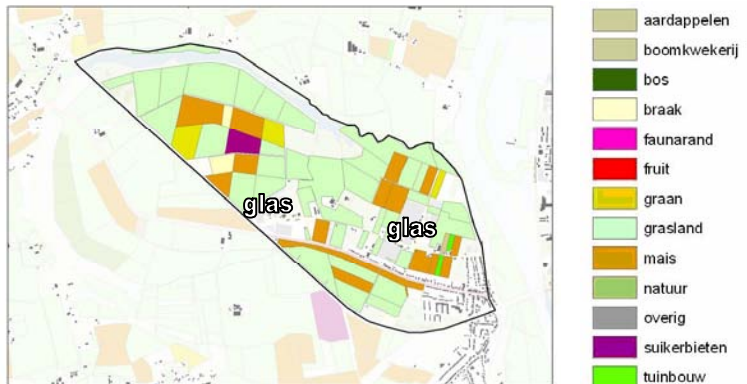
- Huiskavels Particuliere eigenaren > 1 ha
- Veldkavels Particuliere eigenaren > 1 ha
- Particuliere eigenaren < 1 ha
- Publiekrechtelijke instanties
- Natuurbeherende instanties
- Bureau Beheer Landbouw gronden (BBL)
- Nog niet uitgemeten percelen
- Geen gegevens (niet landelijk gebied)
- Gebouw

In het zuidwesten is ruim 21 ha in eigendom van de gemeente Zutphen en iets ten noorden hiervan 2 ha in eigendom van de gemeente Voorst (beide grijs). Er zijn geen eigendommen van natuurinstanties of BBL aanwezig.

Gebied 3. Overmarsch-oost (240 ha)

Grasland en maïsland komen het meeste voor. De kassencomplexen zijn aangegeven met "glas". Tuinbouw in de open grond komen we hier ook tegen.

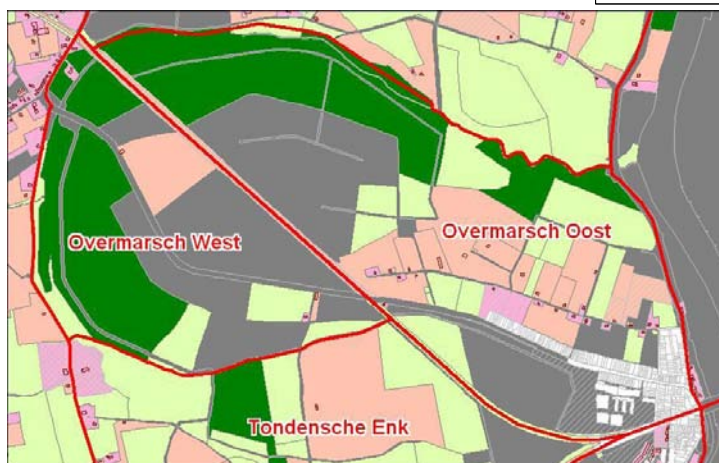
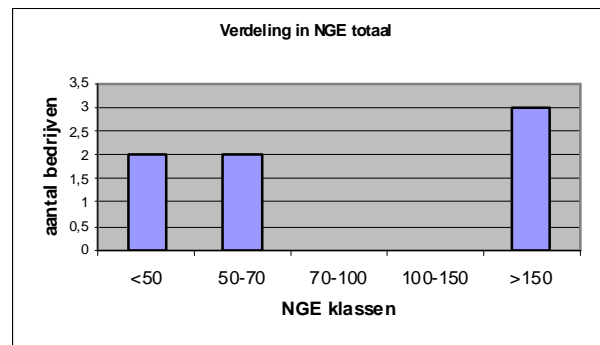
In dit deelgebied binnen de gemeente Zutphen is de glastuinbouw gevestigd. Dit zijn in omvang grote bedrijven (allen groter dan 150 NGE), zeker in vergelijking met andere agrarische sectoren. Dit blijkt uit de tabel. In totaal is 13 ha glas aan de metelling opgegeven. Dit is gemiddeld ruim 4 ha per glastuinbouwbedrijf.

De andere 4 agrarische bedrijven zijn gemiddeld tot klein in omvang.

Van de 5 overige bedrijven zijn er 2 bedrijven zonder opvolger. De glastuinbouwbedrijven vallen niet hieronder.

Het deelgebied bestaat voor 95 ha (40%) uit eigendom van de gemeente Zutphen en voor 54 ha (23%) uit eigendom van Staatsbosbeheer.

Legenda Eigendomsstypen

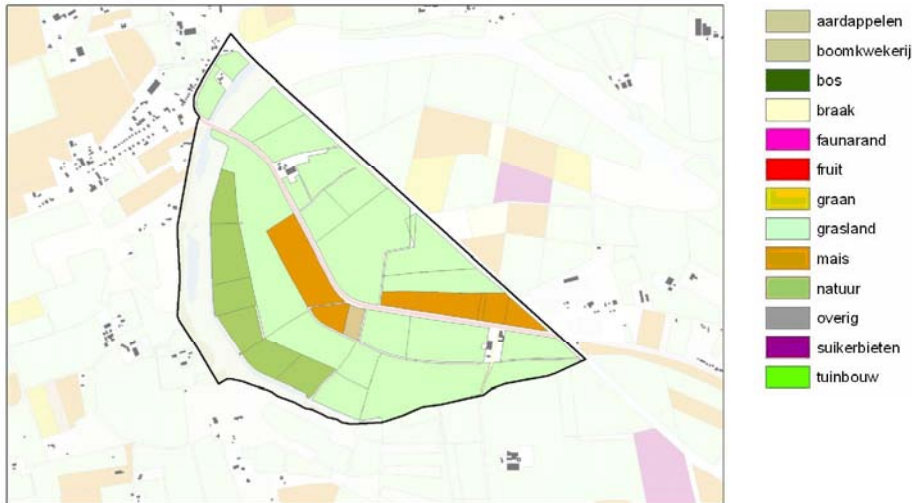
- Huiskavels Particuliere eigenaren > 1 ha
- Veldkavels Particuliere eigenaren > 1 ha
- Particuliere eigenaren < 1 ha
- Publiekrechtelijke instanties
- Natuurbeherende instanties
- Bureau Beheer Landbouw gronden (BBL)
- Nog niet uitgemeten percelen
- Geen gegevens (niet landelijk gebied)
- Gebouw

Verder ligt er 2 ha aan provinciale weg in het gebied.

In het deelgebied ligt ruim 44 ha aan huiskavels van 10 eigenaren en 44 ha aan veldkavels. In totaal zijn er 16 particuliere eigenaren met meer dan 1 ha. Twee hiervan hebben samen 30 ha in bezit (een Stichting met 9 ha en één eigenaar met 21 ha eigendom in het deelgebied).

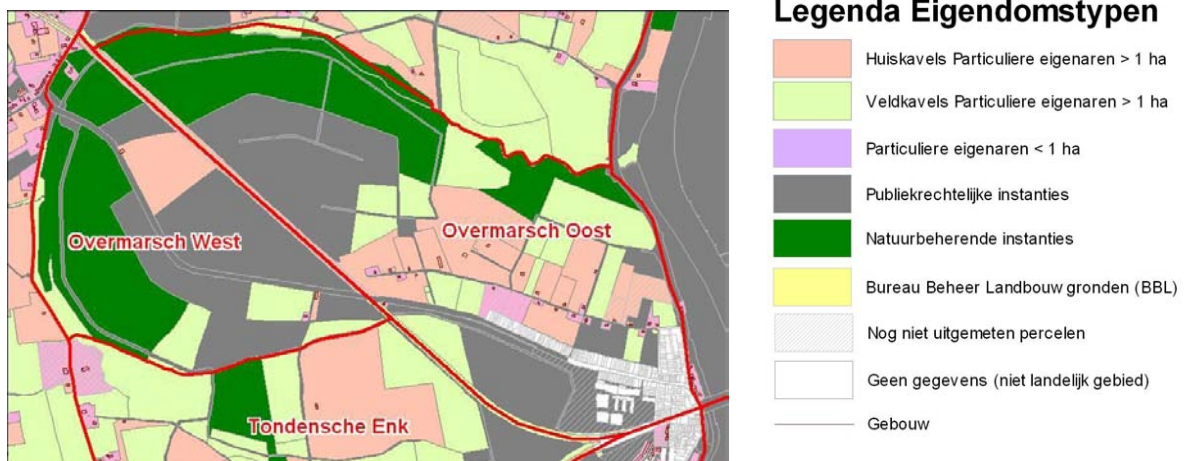
In dit deelgebied komt veel eigendom voor van de gemeente, Staatsbosbeheer en de genoemde stichting. Hiermee is dit gebied een goed voorbeeld van een gebied waar kennis over onder meer de pacht nodig is om goede conclusies te kunnen trekken over de verkaveling van de agrarische bedrijven.

Gebied 4. Overmarsch-west (134 ha)

Het grondgebruik in dit deelgebied is met grasland en maïsland volledig op de graasdierhouderij gericht. Langs de oude IJsselloop ligt een zone met natuur.

In dit deelgebied dat ook binnen de gemeente Zutphen ligt, komen 2 melkveebedrijven voor. De bedrijven zijn groter dan 70 nge. Er is geen bedrijf zonder opvolger bekend in dit deelgebied.

Dit deelgebied heeft een grootte van 134 ha. Het bestaat voor 49 ha (37%) uit eigendom van de gemeente Zutphen en voor 46 ha (34%) uit eigendom van Staatsbosbeheer.

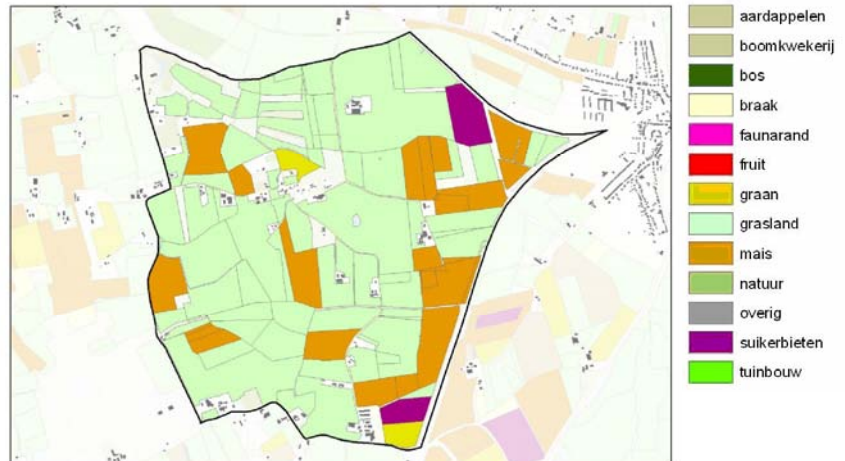
Verder ligt er 5 ha aan provinciale weg (het gebied wordt doorsneden door een provinciale weg) en 3 ha aan waterschapsgronden in het gebied.

In het deelgebied ligt ruim 13 ha aan huiskavel van één eigenaar en 15 ha aan veldkavels. In totaal zijn er 4 particuliere eigenaren met meer dan 1 ha.

Gebied 5. Tondense Enk(352 ha)

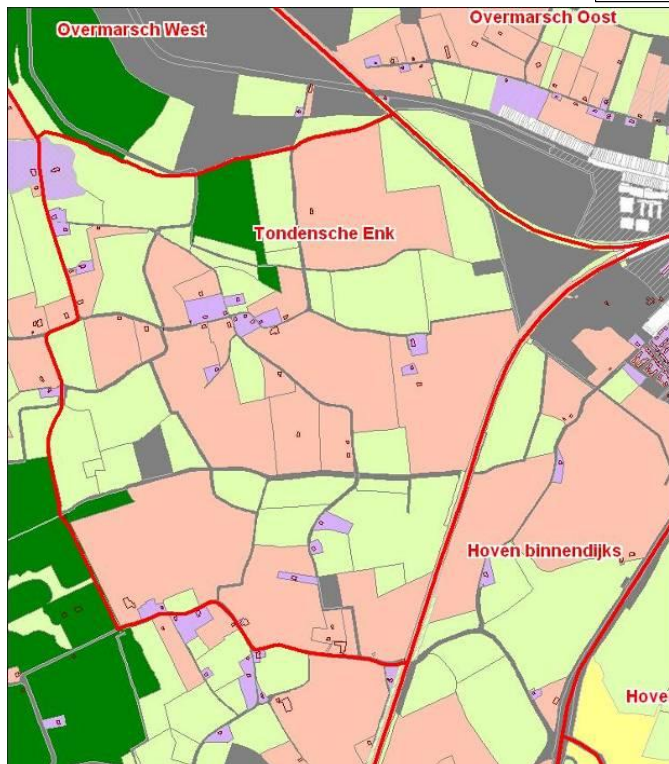
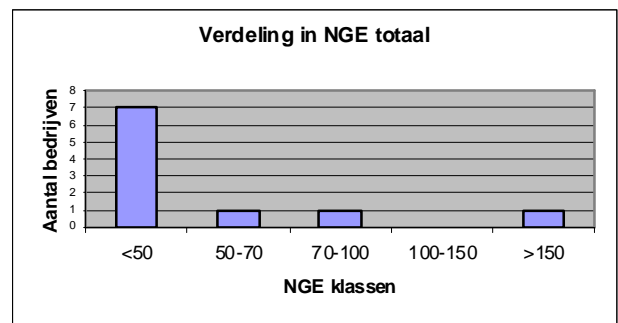
Het grondgebruik is zeer nadrukkelijk op graasdierhouderij gericht, maar er komen ook enkele akkerbouwpercelen voor (suikerbieten en graan).

Dit gebied telt 10 agrarische bedrijven (4 melkveehouderij), waarbij opvallend veel bedrijven in de klasse “kleine bedrijven” zitten. Graasdierbedrijven hebben de overhand. Er komt 1 zeer groot melkveebedrijf voor. De overige drie zijn klein of middelgroot.

Van de 6 niet melkveebedrijven hebben er 4 geen opvolger (tweederde). Dit is een hoog aandeel.

In dit deelgebied ligt ruim 173 ha (47%) aan huiskavels. Deze 19 huiskavels zijn van 17 eigenaren. Verder ligt er voor 131 ha (37%) aan veldkavels. In totaal zijn er 29 particuliere eigenaren met meer dan 1 ha oppervlakte in eigendom.

Legenda Eigendomsypen

- Huiskavels Particuliere eigenaren > 1 ha
- Veldkavels Particuliere eigenaren > 1 ha
- Particuliere eigenaren < 1 ha
- Publiekrechtelijke instanties
- Natuurbehorende instanties
- Bureau Beheer Landbouw gronden (BBL)
- Nog niet uitgemeten percelen
- Geen gegevens (niet landelijk gebied)
- Gebouw

In het westen van dit deelgebied is ruim 13 ha in eigendom van de gemeente Zutphen. Ongeveer 8 ha is in het bezit van kleine particulieren.

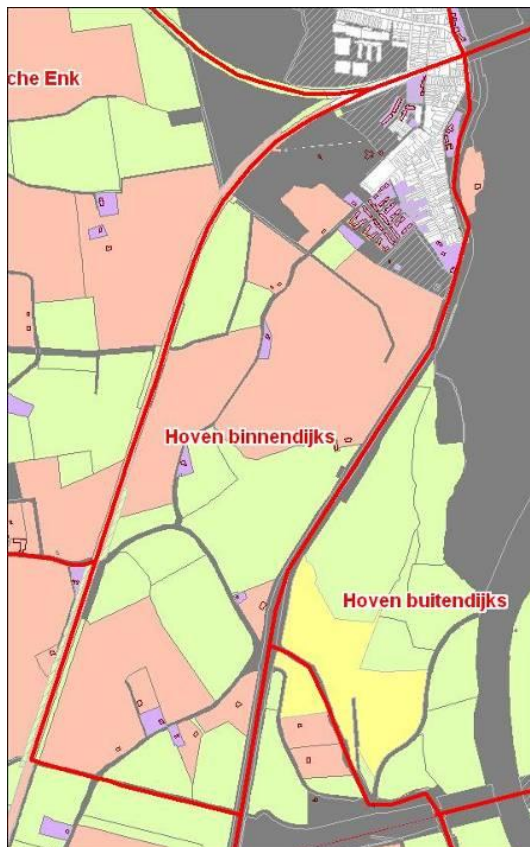
In het deelgebied is 11 ha in eigendom van natuurinstanties.

Gebied 6. Hoven-binnendijks (208 ha)

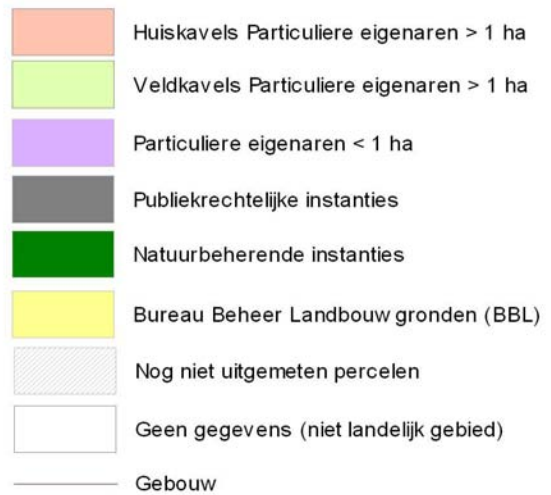

Dit is het meest “akkerbouwrijke” deelgebied. Een aanzienlijk deel wordt voor maïsteelt gebruikt, maar ook hakvruchten en graan komen voor. Het areaal grasland wordt overtroffen door het areaal akkerbouw.

In dit kleine deelgebied komen 3 kleinere en 1 groot bedrijf voor. Twee daarvan hebben melkvee. Naast graasdierhouderij doen enkele bedrijven ook aan akkerbouw en vallen daarmee onder gemengde bedrijven.

Legenda Eigendomstypen

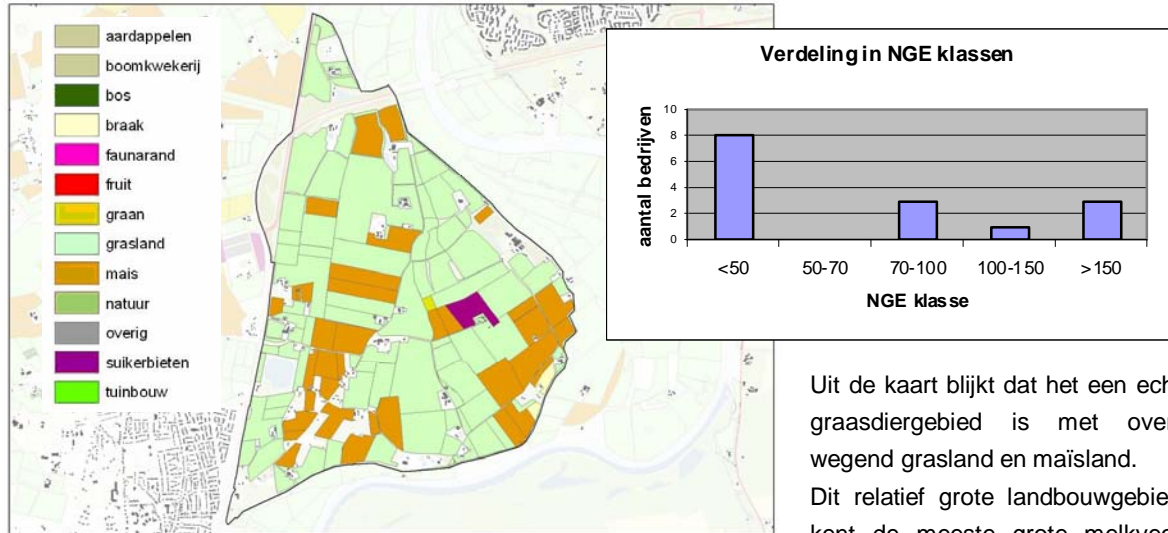

Geen van de overige bedrijven (2) heeft een opvolger.

In dit deelgebied ligt ruim 91 ha (44%) aan huiskavels van 9 eigenaren die meer dan 1 ha eigendom hebben. Verder ligt er zo'n 64 ha aan veldkavels in het gebied. In totaal zijn er 17 particuliere eigenaren met meer dan 1 ha eigendom.

In het noorden van dit deelgebied is ruim 25 ha in eigendom van de gemeente Zutphen. Ongeveer 28 ha is in het bezit van kleine particulieren, met name in het bebouwde gebied in het noorden. In het deelgebied zijn geen eigendommen van natuurinstaties of BBL aanwezig.

Gebied 8. Cortenoever-binnendijks (549 ha)

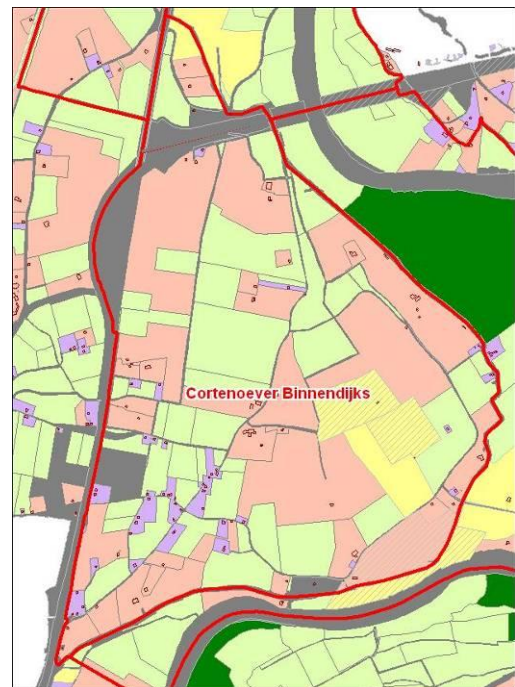

Uit de kaart blijkt dat het een echt graasdiergebied is met overwegend grasland en maïsland. Dit relatief grote landbouwgebied kent de meeste grote melkveebedrijven.

In de tabel is de verdeling in bedrijfsomvangklassen weergegeven. Uit de tabel blijkt bovendien dat meer dan de helft van de bedrijven klein is. Een middenklasse 50 – 70 nge komt niet voor. Drie bedrijven zijn zeer groot en 4 bedrijven groot. Dit zijn melkveebedrijven. Er komen 8 overige bedrijven voor. Daarvan hebben er 5 geen opvolger. Dit zijn meest kleine bedrijven.

Legenda Eigendomstypen

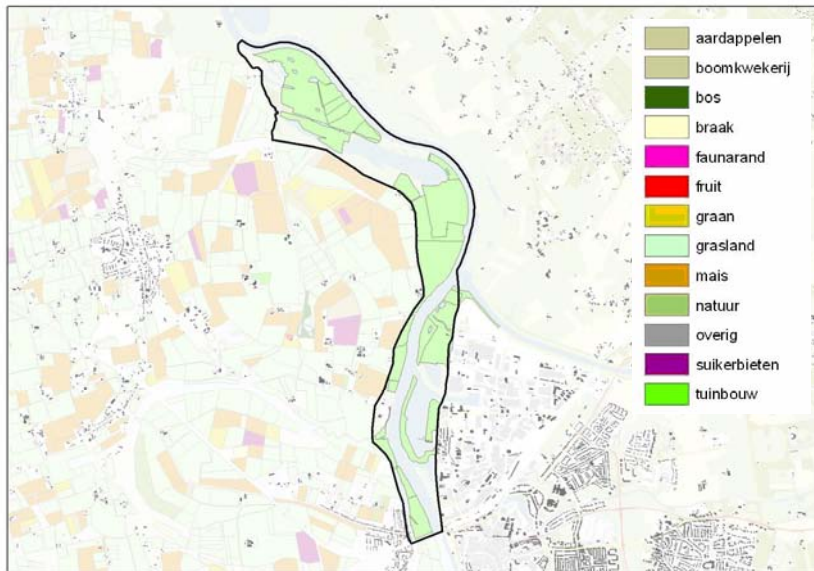
In dit deelgebied ligt ruim 263 ha (48%) aan huiskavels van 29 eigenaren met meer dan 1 ha eigendom. Verder ligt er circa 187 ha (34%) aan veldkavels. In totaal zijn er 36 eigenaren met meer dan 1 ha eigendom, waarvan 12 ha in eigendom is van een Stichting (en dus mogelijk verpacht). In het zuidoosten van dit deelgebied is 30 ha en in het noorden ruim 2 ha in eigendom van BBL. Aan de westzijde liggen 2 percelen van de gemeente Brummen van 8 ha. De overige gronden in eigendom van de overheid zijn van de Provincie t.b.v. de N348. Ongeveer 16 ha is in het bezit van kleine particulieren. In het deelgebied zijn geen eigendommen van natuurinstaties aanwezig.

4.3.2 Beschrijving buitendijkse gebieden plangebied (gebieden 2, 7 en 9)

Gebied 2: Rammelwaard (342 ha)

In dit deelgebied komen geen bedrijfsgebouwen voor. Het is volledig in gebruik als grasland en natuur.

Legenda Eigendomsstypen

Orange	Huiskavels Particuliere eigenaren > 1 ha	ha
Light Green	Veldkavels Particuliere eigenaren > 1 ha	ha
Pink	Particuliere eigenaren < 1 ha	
Grey	Publiekrechtelijke instanties	
Dark Green	Natuurbeherende instanties	
Yellow	Bureau Beheer Landbouw gronden (BBL)	
White	Nog niet uitgemeten percelen	
White	Geen gegevens (niet landelijk gebied)	
Black	Gebouw	

Het deelgebied bestaat voor ongeveer 107 ha (31%) uit eigendommen van Staatsbosbeheer.

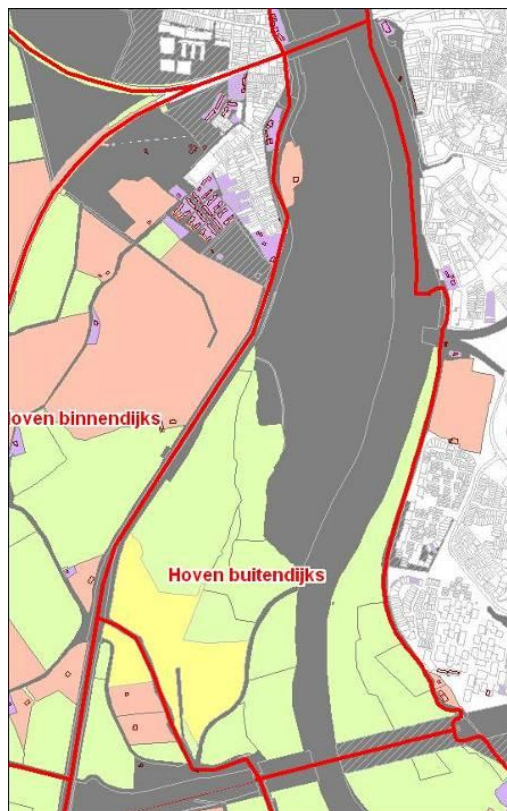
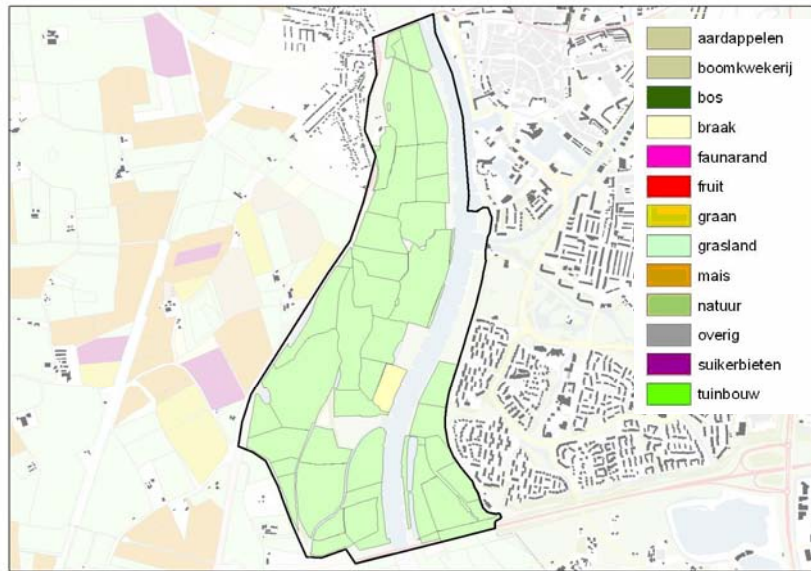
In het deelgebied komen 2 kleine huiskavels voor (2 ha); dit zijn bebouwde eigendommen niet zijnde agrarische huiskavels.

In het deelgebied ligt voor ruim 80 ha aan veldkavels van 8 particuliere eigenaren die meer dan 1 ha in eigendom hebben; 60 ha hiervan is van één eigenaar die meer eigendom heeft in de omgeving van het plangebied. De rivier de IJssel (81 ha) is in eigendom van de Staat (Domeinen). De zuidelijke uiterwaarden zijn in eigendom bij de gemeente Zutphen (69 ha) en Rijkswaterstaat (4 ha). Al deze publiekrechtelijke instanties zijn grijs weergegeven op de kaart.

Gebied 7: Hoven-uiterwaarden (215 ha)

In dit deelgebied komen geen bedrijfsgebouwen voor. Het is geheel als grasland in gebruik.

Legenda Eigendomstypen

- Huiskavels Particuliere eigenaren > 1 ha
- Veldkavels Particuliere eigenaren > 1 ha
- Particuliere eigenaren < 1 ha
- Publiekrechtelijke instanties
- Natuurbeherende instanties
- Bureau Beheer Landbouw gronden (BBL)
- Nog niet uitgemeten percelen
- Geen gegevens (niet landelijk gebied)
- Gebouw

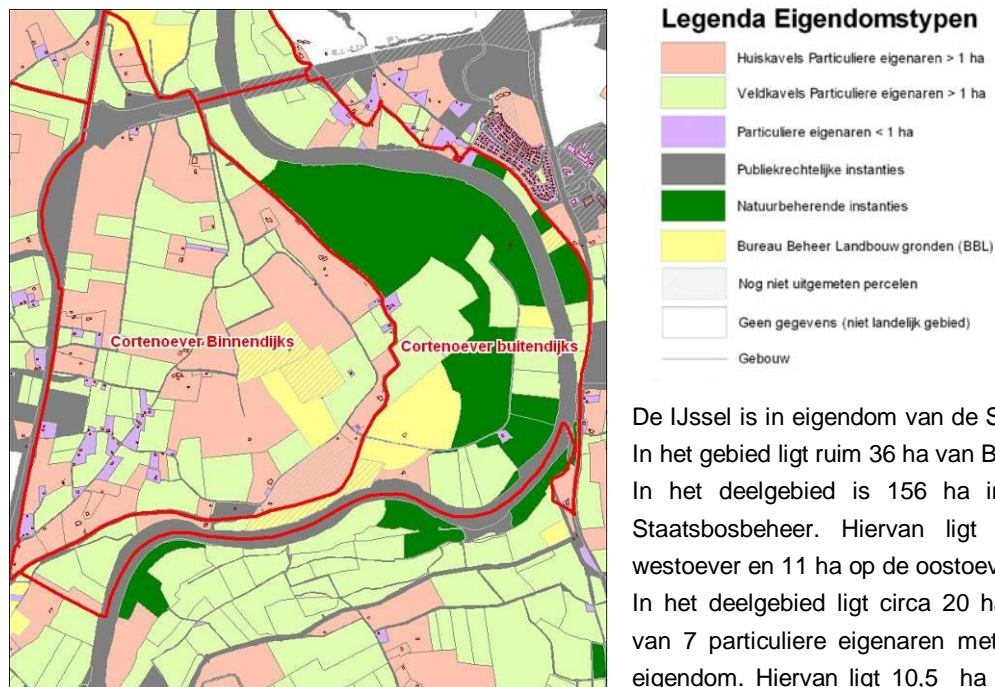
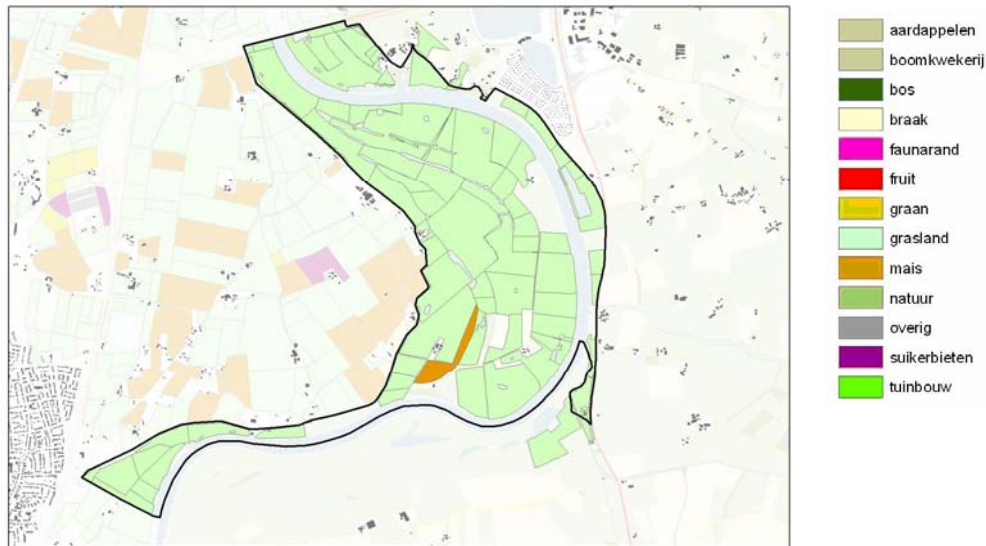
De IJssel (35 ha) is in eigendom van de Staat (Domeinen). De noordelijke uiterwaarden zijn in eigendom van de gemeente Zutphen (circa 70 ha). In het zuidwesten ligt ruim 16 ha van BBL.

In het deelgebied zijn geen eigendommen van natuurinstanties aanwezig.

In het deelgebied ligt ruim 75 ha aan veldkavels van 10 particuliere eigenaren met meer dan 1 ha eigendom. Hiervan ligt 50 ha op de westoever en 25 ha op de oostoever. In het deelgebied ligt 1 huiskavel van 2 ha in de nabijheid van de Hoven.

Gebied 9: Cortenoever – uiterwaarden (448 ha)

In dit deelgebied komen 2 kleine graasdierbedrijven voor (vrijwel volledig grasland). Deze bedrijven hebben geen opvolger. De gronden in het vrij grote uiterwaardengebied zijn voor een groot deel in gebruik bij de grote melkveebedrijven met huiskavels in Cortenoever-binnendijks.

De IJssel is in eigendom van de Staat (Domeinen). In het gebied ligt ruim 36 ha van BBL. In het deelgebied is 156 ha in eigendom van Staatsbosbeheer. Hiervan ligt 145 ha op de westoever en 11 ha op de oostoever. In het deelgebied ligt circa 20 ha aan huiskavels van 7 particuliere eigenaren met meer dan 1 ha eigendom. Hiervan ligt 10,5 ha op de westoever welke in het bezit is van 3 eigenaren. Verder ligt er ruim 147 ha aan veldkavels (waarvan 106 ha op de westoever). In totaal zijn er 23 eigenaren met meer dan 1 ha eigendom (waarvan er 10 eigendom hebben op de westoever).

4.3.3 Conclusies plangebied

De deelgebieden lopen qua agrarische structuur sterk uiteen. In bedrijfsomvang is een tweedeling waar te nemen in kleine bedrijven en (zeer) grote bedrijven. Qua bedrijfstypen is het beeld zeer divers: in de meeste deelgebieden overheersen de graasdierbedrijven in aantal. Slechts in 2 deelgebieden hebben plantaardige sectoren (met name akkerbouw en glastuinbouw) de overhand. Daarnaast valt de glastuinbouwconcentratie in Overmarsch-oost op. De daar zittende glastuinbouwbedrijven hebben in de periode 2000 – 2006 een groei doorgemaakt.

Grote melkveebedrijven komen voor op de rivierklei in de deelgebieden Voorster Klei en Cortenoeverbinnendijks. Het zijn moderne, goed verkavelde bedrijven. De grote bedrijven groeien in aantal koeien per bedrijf en in bedrijfsoppervlakte. Het aantal melkkoeien per hectare grasland en voedergewassen steekt gunstig af (is dus lager) in vergelijking tot andere gebieden in Oost Nederland.

Kleine (melkvee)bedrijven komen veel voor op de zandgronden in het studiegebied en in Tondense Enk. In Voorster Klei, een deel van Tondense Enk en het studiegebied is de ruilverkaveling Brummen-Voorst een stimulans geweest voor de bedrijfsontwikkeling. De verkaveling is aanmerkelijk verbeterd hetgeen een ondersteuning is voor de bedrijfsontwikkeling. Mede daardoor zien we in deze gebieden groei bij de grote melkveebedrijven.

De leeftijdsopbouw en de opvolgingssituatie is vooral bij de kleine bedrijven ongunstig. Voor de grotere bedrijven is de opvolging in het algemeen gunstig.

In twee buitendijkse gebieden staan geen agrarische bedrijfsgebouwen. In Cortenoever-uiteerwaarden wel.

In de drie buitendijks gelegen deelgebieden van het plangebied is het grootste deel van de gronden in eigendom van de overheid of Staatsbosbeheer. Uit de kaarten in paragraaf 4.2.2. blijkt dat veel van deze gronden zijn verpacht of krachtens een andere titel in gebruik zijn gegeven aan landbouwers.

Voor de toekomst van de landbouw in dit gebied is het daarom van groot belang om te weten of op lange termijn landbouwkundig gebruik van de gronden in de uiterwaarden al of niet mogelijk blijft.

Onttrekking van deze gronden aan de binnendijks gelegen bedrijven beperkt de ontwikkelingsmogelijkheden van deze bedrijven, en van de landbouw in het gebied in het algemeen.

Voor deze bedrijven is het de vraag of mogelijke onttrekking van pachtgrond uit hun bedrijf kan worden gecompenseerd met nieuwe pachtgrond op een andere locatie.

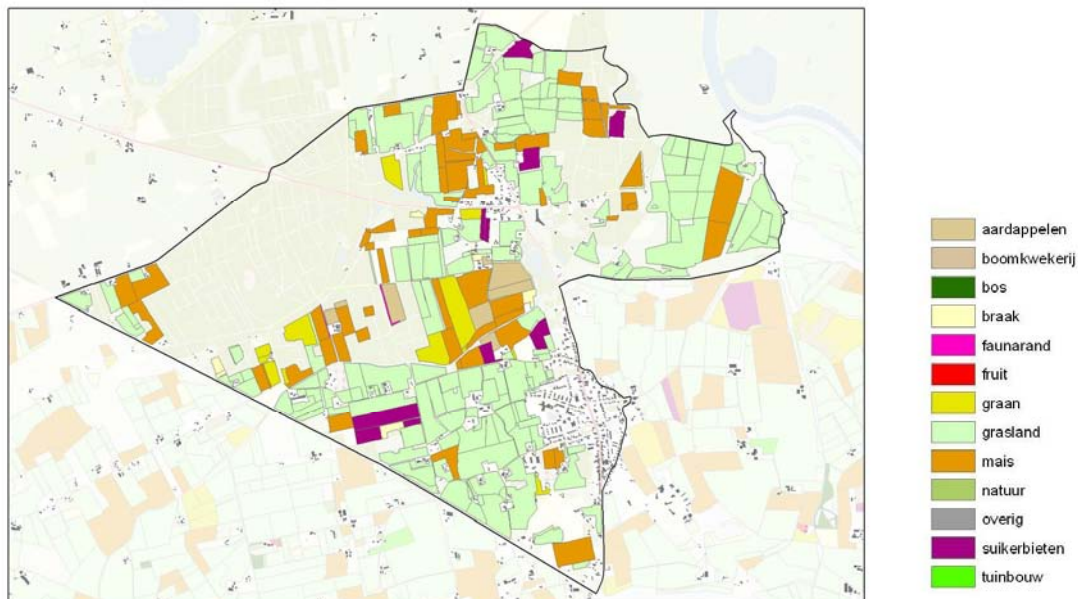
4.4 Beschrijving per deelgebied voor het studiegebied (gebieden 11, 12 en 13)

4.4.1 Beschrijving studiegebied

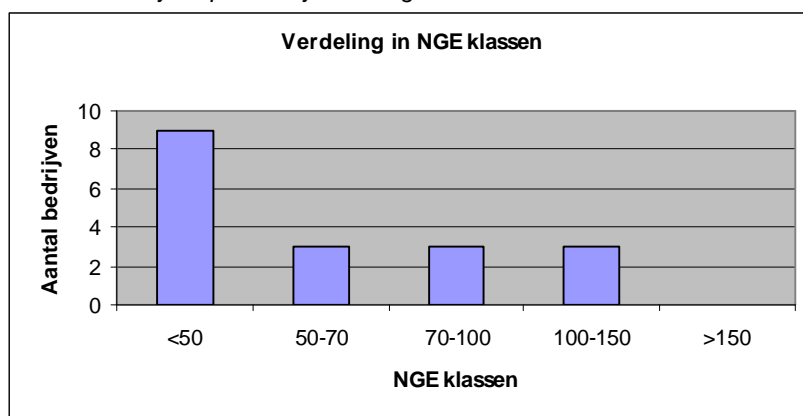
Gebied 11: Gietelo (1.033 ha)

Dit deelgebied ligt geheel in het noorden en wordt gekenmerkt door een groot aandeel van de graasdierbedrijven (12 van de 18 bedrijven in Gietelo). Van de graasdierbedrijven zijn er 8 melkveebedrijf. Er komen 2 intensieve veehouderijbedrijven voor, die beide groter zijn dan 70 nge. Er zijn 4 akkerbouwbedrijven voor, die onder de kleine bedrijven vallen. Vooral in het centrum is akkerbouw aanwezig met suikerbieten, graan en aardappelen. Er zijn geen bedrijven groter dan 150 nge. De helft van alle bedrijven is klein. Van 3 van de 10 niet-melkveebedrijven is aangegeven dat ze geen opvolger hebben.

Grondgebruik volgens BRP in Gietelo

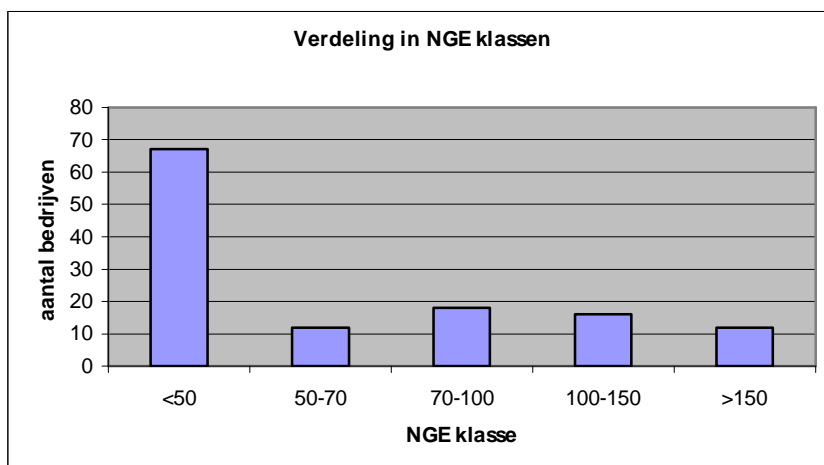
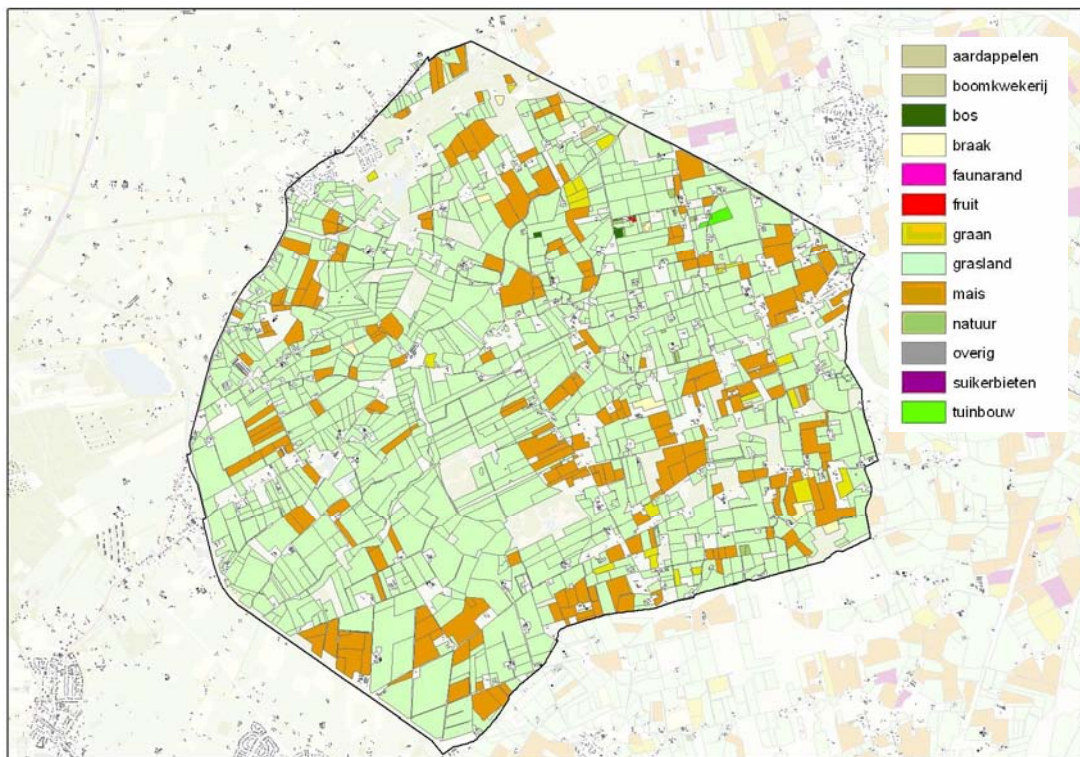
Aantallen bedrijven per bedrijfsomvangklasse

Van de drie deelgebieden in het studiegebied is geen kaart bijgevoegd van de eigendomssituatie, omdat deze kaarten voor dergelijk grote gebieden niet goed leesbaar meer zijn bij een kleine kaartschaal.

Gebied 12 Empe (3.402 ha)

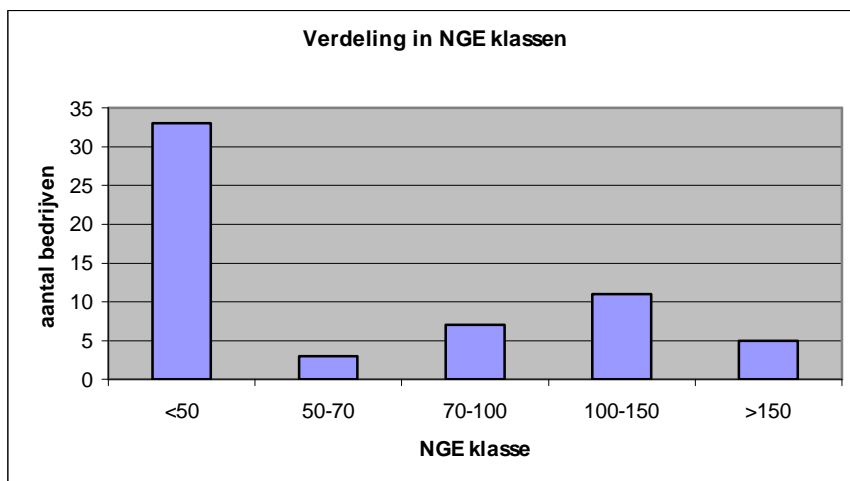
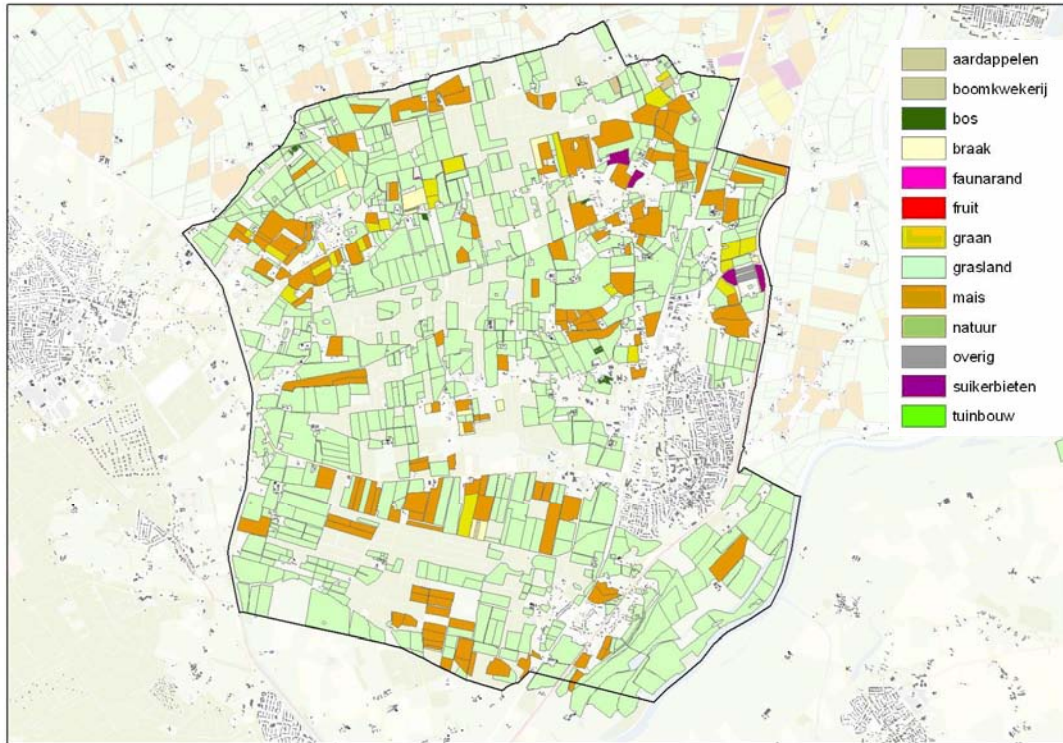
In dit grote deelgebied liggen 126 landbouwbedrijven. Ruim 50% wordt gerekend tot de kleine bedrijven. 37% behoort tot de grote bedrijven. Bij de zeer grote bedrijven (28 in totaal) komen 2 vleeskalverhouders voor (in het zuidwesten van dit deelgebied) en 3 andere intensieve veehouderijbedrijven. Van de graasdierbedrijven zijn er 49 aan te merken als melkveebedrijf. Daarvan is een concentratie te vinden in het noorden van het deelgebied. Het grondgebruik is overwegend op graasdierhouderij gericht.

Van de 77 niet-melkveebedrijven is aangegeven dat 41 bedrijven geen opvolger hebben. Dit is een groot aandeel. Het zijn overwegend kleine bedrijven.

Gebied 13 Oeken-Hall (3.380 ha)

In dit deelgebied is het aantal bedrijven (61) veel kleiner dan in het bijna even grote deelgebied Empe. Een verklaring hiervoor is de grote oppervlakte bos en natuur en de bebouwing van Brummen binnen de grenzen. Ruim 55 % van de 59 bedrijven in dit gebied is kleiner dan 50 nge (kleine bedrijven). 41 % behoort tot de grote bedrijven. De tussengroep is in dit gebied relatief klein. Van de graasdierbedrijven zijn er 26 aan te merken als melkveebedrijf.

Van de 35 niet-melkveebedrijven hebben er 18 geen opvolger. Dit zijn allemaal kleine bedrijven.

4.4.2 Conclusies studiegebied

Opvallend is dat ongeveer de helft van de bedrijven in het studiegebied klein is en dat weinig bedrijven tot de middenklasse van 50-70 nge worden gerekend. Er is dus sprake van een tweedeling van bedrijven. Een groot aantal van de kleine bedrijven heeft geen opvolger.

De ruilverkaveling "Brummen-Voorst" heeft een grote positieve invloed gehad op de landbouw in dit gebied. Melkveebedrijven van een redelijke omvang zijn mede hierdoor gegroeid.

In Gietelo en in het zuidelijk gedeelte van Oeken-Hall komt redelijk veel pacht voor. Voor het overige is voor de drie deelgebieden in het studiegebied geen onderzoek gedaan naar de verkavelingssituatie. Wat opvalt is dat zowel in Gietelo als in het naastgelegen deelgebied Voorster Klei relatief veel pacht voorkomt. Bij eventuele maatregelen gericht op een verbetering van de verkaveling dienen daarom ook de pachters en verpachters betrokken te worden bij de ontwikkeling van daarvoor op te stellen plannen.

5 Autonome ontwikkeling

5.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden de ontwikkelingen in de agrarische sector beschreven **zonder** de maatregelen voor Ruimte voor de Rivier, de Intergemeentelijke Structuurvisie en de gevolgen van de invulling van het natuurbeleid in het plan- en studiegebied: die voor de Ecologische Hoofdstructuur (EHS) en Natura 2000 beheerplannen.

Het is nodig om een vergelijkingsbasis te hebben voor de effecten die al deze maatregelen in het plan- en studiegebied op de landbouw hebben. Als maatgevend jaar wordt 2013 aangehouden, 5 jaar na nu en 7 jaar na de gegevens van de gebruikte metelling 2006. Het doel van dit hoofdstuk is een beeld schetsen van de landbouw in 2013.

5.2 Bedrijfsontwikkeling

5.2.1 Algemeen

Factoren die van groot belang zijn voor de bedrijfsontwikkeling in de landbouw, zijn onder te verdelen in externe en interne factoren

Externe factoren:

- Gemeenschappelijk landbouwbeleid: de ontwikkeling van inkomenssteun en quoteringsregelingen
- markt en prijs ontwikkeling
- Mestbeleid
- Natuurbeleid en Natura 2000

Interne factoren

- Leeftijd en opvolging
- Bedrijfsomvang
- Verkaveling en andere inrichtingsfactoren

Uiteraard is er een wisselwerking tussen deze factoren.

In algemene zin is in alle sectoren een trend waarneembaar van schaalvergroting voor de bedrijven die al redelijk groot zijn, terwijl de kleine afnemen in omvang en aantal. Deze trend wordt duidelijk bevestigd in het onderhavige plan- en studiegebied, zoals hierna zal blijken uit de cijfers van de jaren 2000, 2003 en 2006.

Wat het gemeenschappelijk landbouwbeleid betreft zijn er enkele belangrijke ontwikkelingen: de inkomenssteun wordt afgebouwd en de melkquotering wordt afgeschaft in 2015. De melkprijs bevindt zich in onrustig vaarwater. In 2007 is deze koortsachtig gestegen als gevolg van de sterk toegenomen vraag naar melkproducten. Niemand had dat enkele jaren geleden voorzien: de gangbare opvatting was dat de melkprijs zou dalen bij afnemende marktbescherming en inkomenssteun. De sterk toenemende vraag naar melkproducten op mondiaal niveau speelde in de toenmalige theorieën niet zo'n nadrukkelijke rol. Op dit moment is de algemene opvatting dat de melkprijs het huidige niveau bij benadering vasthoudt tot het afschaffen van de melkquotering, hetgeen voorzien wordt in 2015. Daarna is de verwachting dat het niveau van de melkprijs zakt (mogelijk naar het niveau van voor 2007). In een scenario dat de melkprijs de komende 5 jaar op een redelijk hoog niveau blijft is het aannemelijk dat melkveebedrijven willen groeien.

Het blijkt duidelijk uit de analyse 2000 tot 2006 dat grote bedrijven groter in oppervlakte worden en meer koeien gaan melken. De naar verwachting blijvend hoge melkoprangsten in de komende jaren zullen voor een groot deel opgaan aan hogere voerkosten door de hoge graanprijzen. Per saldo verwacht men dat de melkveehouderij er toch op vooruitgaat. Een deel van de bedrijven zet de extra inkomsten in om schulden af te lossen en nodig onderhoud te plegen. Andere bedrijven investeren in nieuwe stalruimten en melkwinning, en groeien daardoor. De groeiers breiden uit in bedrijfsomvang en bedrijfsoppervlakte, en zij moeten doorgaans worden gezocht boven een ondergrens van 70 nge (circa 60 koeien of meer). Dit is geen harde grens, maar geeft globaal aan in welk segment de groeiers moeten worden gezocht. De groei in bedrijfsoppervlakte is nodig in verband met de uitbetaling van de bedrijfstoelagerechten en biedt tevens plaatsingsruimte voor mest.

In de analyse over de afgelopen 6 jaar wordt ondersteuning gevonden voor deze hypothese.

5.2.2 Gebiedsspecifiek

In de periode 2000-2006 is bij de melkveebedrijven in het plan- en studiegebied geen duidelijke intensivering zichtbaar, behalve bij enkele zeer grote melkveebedrijven. In de deelgebieden Voorster klei en Tondense Enk is hierdoor de veebezetting licht intensiever geworden. De grote melkveebedrijven zijn gegroeid, zowel in dieraantallen als in bedrijfsoppervlakte. De verwachting is dat de veebezetting de komende 5 jaar op hetzelfde niveau blijft of hoger wordt bij de zeer grote bedrijven, omdat de grondprijzen hoog blijven. Een toename van het aantal dieren per ha is mogelijk als mestverwerking aantrekkelijker wordt. Momenteel blijkt de mestverwerking in Nederland aardig in de lift te zitten, terwijl het blijvend hoge niveau van de melkprijs hiervoor al is beschreven. Intensivering is dus een denkbaar scenario.

Samenvattend: de grote bedrijven groeien door en komen deels in de categorie zeer grote bedrijven terecht. De zeer grote bedrijven groeien ook door.

Voor het plangebied is de vraag naar grond door melkveebedrijven blijvend groot in Cortenoever-binnendijks en Voorster klei. Deze bedrijven kunnen weinig grond missen voor andere doelstellingen. Integendeel ze hebben een sterke behoefte om te groeien in bedrijfsoppervlakte. Deze groei blijkt al uit de gegevens van de periode 2000-2006.

Voor het studiegebied is de groei-behoefte vooral sterk in het noorden van deelgebied Empe, Daar zitten de meeste grote melkveebedrijven. In Oeken-Hall speelt dat vooral in het gebied tussen Brummen en de Tondense heide, waar de meeste grote melkveebedrijven liggen.

In de aantallen bedrijven is tot 2013 een autonome afname te verwachten bij de kleine bedrijven (globaal kleiner dan 50 nge) van ongeveer 25%. De gronden worden deels in gebruik genomen bij de grote melkveebedrijven. Een onderbouwing hiervoor is de ongunstige leeftijd en opvolgingsopbouw bij deze bedrijven. Verder is het mogelijk dat doorgaande kleinere bedrijven zich gaan toeleggen op jongveeopfok voor grote melkveebedrijven, die zich op alleen melken gaan concentreren. Een andere optie is dat de kleinere bedrijven verbreden richting natuur, recreatie of zorg als leeftijd en opvolging nog wel gunstig zijn op het bedrijf. Deze trends zijn landelijk al te zien, maar een grote doorbraak hierin wordt nog niet verwacht.

Ook zien we in dit soort situaties vaak deeltijd-landbouw (met een parttimebaan buiten het bedrijf). Paardenhouderij vertoont groei, evenals de schapenhouderij. Als een boer niet meer melkt wordt vaak een alternatief gezocht voor het grondgebruik, voordat hij de grond helemaal van de hand doet.

De intensieve veehouderij is erg afhankelijk van marktontwikkelingen. Een duidelijke schaalvergrotingstrend is zichtbaar bij alle afdelingen in deze sector, omdat de kostprijsoordelen bij een grote bedrijfsomvang zeer

groot zijn. De nu grotere bedrijven groeien ver boven de ondergrens van de mer-plicht. Deze ligt voor vleesvarkens op 3.000 dieren per bedrijf en voor kippen vanaf 60.000 dieren per bedrijf. Voor vleesvarkens moet aan aantallen van 5.000 à 10.000 vleesvarkens per bedrijf worden gedacht. Daarbij moeten de bedrijven werken aan emissie- en geurreductie in de vorm van gecombineerde luchtwassers.

In 2013 zullen een aantal kleine varkens- en pluimveebedrijven zijn verdwenen, evenals kleine takken bij melkveebedrijven. In de vleeskalverhouderij is eenzelfde trend voor schaalvergroting waar te nemen.

De glastuinbouw kent ook een schaalvergrotingstrend. Bij het scenario van de autonome ontwikkeling bestaat in 2013 een groot deel van Overmarsch-Oost uit glasopstanden. Alle glastuinbouwbedrijven zijn er nog en zijn zeer groot. Met andere woorden: als de glastuinbouw hier niet 'op slot' zou zitten door de woningbouwplannen en door de ruimtelijke reservering voor Ruimte voor de Rivier, dan zouden er in dit deelgebied meer kassen komen en zou deze sector een nog belangrijkere bijdrage leveren aan de werkgelegenheid in de omgeving van Zutphen dan nu al het geval is.

Akkerbouw kan een lichte groei vertonen door bijvoorbeeld een toenemende vraag naar energiegewassen. Akkerbouwers die er nu zijn hebben doorgaans een kleine bedrijfsomvang en de kans is groot dat ze in 2013 zijn gestopt. Andere bedrijven kunnen deze ruimte innemen voor de teelt van energiegewassen. Vooral in de deelgebieden Hoven-binnendijks en Gietelo speelt dit. Dit heeft ook te maken met de geschiktheid van de gronden in deze gebieden, die hier aanleiding heeft gegeven voor de accenten voor akkerbouw. Kennelijk zijn er in de andere deelgebieden minder voor akkerbouw geschikte gronden aanwezig.

In de navolgende tabellen is de periode 2000-2006 nader onderzocht, waar mogelijk ook met gegevens uit de GIAB van 2003. Over de jaren 2000 en 2006 is een afname van het aantal bedrijven te constateren. Die manifesteert zich het duidelijkst bij de melkveebedrijven en de overige bedrijven.

Onderstaande tabel laat dat zien. Voor het totaal aantal bedrijven bedraagt dit 7 %. De glastuinbouw is in aantal bedrijven licht gegroeid en in oppervlakte sterk in het deelgebied Overmarsch-oost, van 7,7 naar 13 ha. Het aantal varkensbedrijven is het sterkst afgenomen.

	Plangebied		studiegebied		totaal	
	2000	2006	2000	2006	2000	2006
Melkveebedrijven	34	27	92	83	126	110
overige graasdierbedrijven	15	14	85	82	100	96
Varkensbedrijven	0	0	12	7	12	7
Pluimveebedrijven	0	0	2	3	2	3
overige hokdierbedrijven	0	0	2	2	2	2
Vleeskalverbedrijven	0	0	2	3	0	3
Glastuinbouwbedrijven	3	4	2	2	5	6
Akkerbouwbedrijven	3	6	6	13	9	19
blijvende teeltbedrijven	0	0	2	2	2	2
overige bedrijven	7	6	15	9	22	15
	62	57	220	206	282	263

Aantal bedrijven in 2000 en 2006, naar hoofdbedrijfstype

Aantallen melkveebedrijven in het plangebied en de gemiddelde bedrijfsoppervlakte in 2000 – 2003 – 2006, ingedeeld naar klassen van aantal melkkoeien per bedrijf										
Plangebied		Klein: 10 – 50		Middel: 50 - 70		Groot: 70 - 110		zeer gr: >=110		totaal
deelgebied	jaartal	aantal	opp ha	aantal	opp ha	aantal	opp ha	aantal	opp ha	aantal
Voorster Klei	2000	4	26,57	5	37,96	1	37,96	2	79,62	12
	2003	4	27,02	1	39,54	5	58,04	1	72,26	11
	2006	4	28,04	1	28,57	4	57,52	2	97,78	11
		constant		krimp		groei		groei		constant
Overmarsch-Oost	2000	2	28,51	0	0	0	0	0	0	2
	2003	2	32,58	0	0	0	0	0	0	2
	2006	2	32,86	0	0	0	0	0	0	2
		constant		geen		geen		geen		constant
Overmarsch-west	2000	0	0	2	41,65	0	0	0	0	2
	2003	0	0	1	89,14	0	0	0	0	1
	2006	1	41,97	0	0	1	101,74	0	0	2
		groei		krimp		groei		geen		constant
Tondense Enk	2000	7	25,66	0	0	0	0	1	75,84	8
	2003	4	28,70	1	29,15	0	0	1	81,94	6
	2006	2	29,14	1	40,28	0	0	1	83,50	4
		krimp		groei		geen		groei		krimp
Hoven-binnendijks	2000	2	52,80	0	0	0	0	0	0	2
	2003	2	51,40	0	0	0	0	0	0	2
	2006	1	22,83	1	77,82	0	0	0	0	2
		krimp		groei		geen		geen		constant
Cortenoever-binnendijks	2000	1	18,72	2	36,55	1	55,97	3	64,78	7
	2003	1	16,75	2	42,71	0	0	4	73,99	7
	2006	1	44,90	1	41,16	1	63,82	3 ¹⁾	95,20	6
		groei		krimp		groei		groei		constant
Cortenoever-buitendijks	2000	0	0	1	39,00	0	0	0	0	1
	2003	0	0	1	38,96	0	0	0	0	1
	2006	0	0	0	0	0	0	0	0	0
		geen		krimp		geen		geen		krimp

Ontwikkeling van melkveebedrijven in het plangebied, in de periode 2000 – 2006

1) één zeer groot bedrijf dat in deelgebied productie-eenheid heeft is gevestigd en meegeteld in studiegebied

De tabel laat zien dat in Voorster Klei het aantal bedrijven constant is, maar dat de melkveehouderij door verschuivingen in bedrijfsgroottes is gegroeid. In Cortenoever-binnendijks is bij de grote bedrijven vooral een sterke groei te zien van de gemiddelde bedrijfsoppervlakte. In het gehele plangebied zijn de aantallen redelijk constant gebleven, met uitzondering in Tondense Enk, waar een duidelijke afname is te zien.

Hierna volgt dezelfde analyse voor het **studiegebied**.

Tabel met aantallen melkveebedrijven en gemiddelde bedrijfsoppervlakte 2000 – 2003 – 2006, ingedeeld naar klassen van aantal melkkoeien per bedrijf										
Studiegebied		Klein: 10 - 50		Middel: 50 - 70		Groot: 70 - 110		zeer gr: >=110		
deelgebied	jaartal	aantal	opp ha	aantal	opp ha	aantal	opp ha	aantal	opp ha	aantal
Gietelo	2000	10	27,59	1	36,30	0	0	0	0	11
	2003	4	22,02	3	37,18	2	43,74	0	0	9
	2006	6	26,31	1	30,16	2	69,52	0	0	9
		krimp		krimp		groei		geen		
Empe	2000	24	23,97	14	37,22	11	50,30	4	68,35	53
	2003	14	25,11	17	40,96	9	52,96	7	71,13	47
	2006	14	35,11	14	38,57	14	54,61	7	77,20	49
		krimp		constant		groei		groei		
Oeken-Hall	2000	8	25,12	10	42,80	9	55,28	1	85,30	28
	2003	9	25,33	9	51,90	10	53,78	2	95,54	30
	2006	6	27,47	7	51,07	10	56,42	3	101,68	26
		krimp		krimp		kl.groei		groei		krimp

Ontwikkeling van melkveebedrijven in het studiegebied, in de periode 2000 – 2006

In het studiegebied wordt de trend bevestigd dat de kleine melkveebedrijven in aantallen en gemiddelde bedrijfsoppervlakte in betekenis zijn afgenomen en dat de grote melkveebedrijven zowel in aantallen als in grootte zijn gegroeid.

5.3 Grondprijzen

Voor het plan- en studiegebied is een beknopte analyse uitgevoerd van de grondprijzen in de periode 2003-2007. Hiervoor is een selectie toegepast op de in de kadastrale registratie opgenomen transacties. Om meer achtergrondkennis te krijgen over de prijsontwikkeling is nader onderzoek nodig.

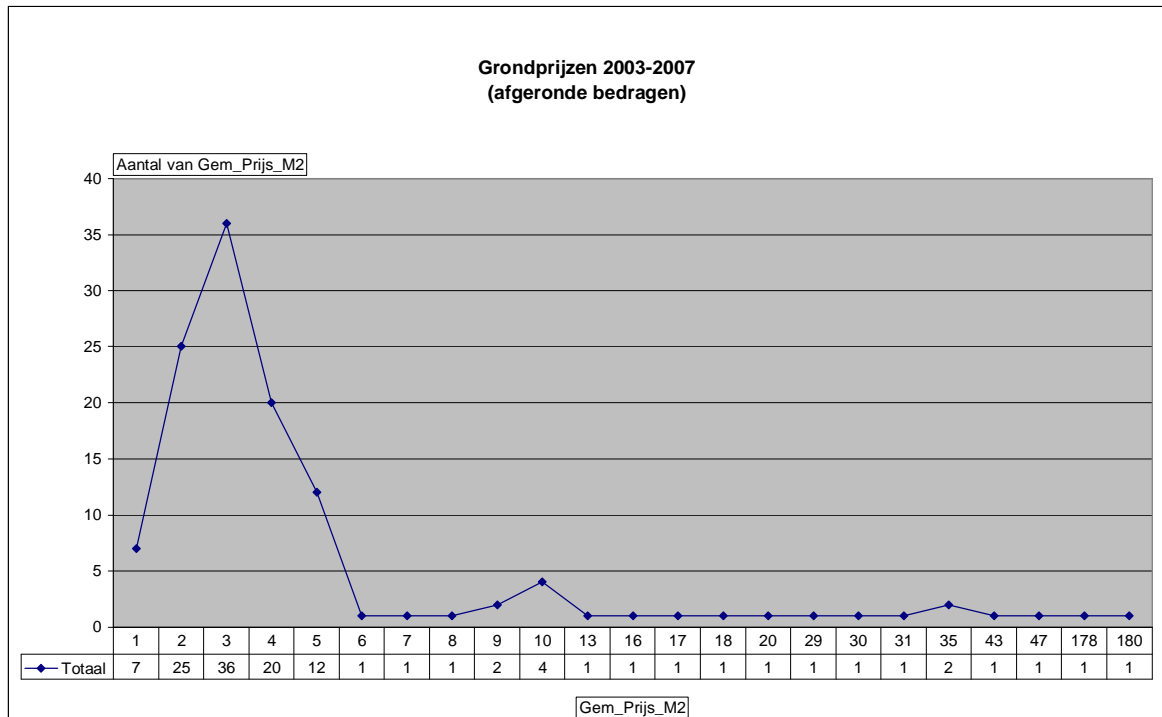
Voor de selectie golden de volgende voorwaarden:

- Er mag geen bebouwing voorkomen in de transactie;
- De transactie betreft landbouwgrond (althans grond die als zodanig geregistreerd is);
- Het is geen transactie binnen familierelaties.

Op basis van deze voorwaarden zijn er voor de periode 2003-2007 in totaal 123 transacties geselecteerd.

In de volgende grafiek worden de spreiding en de frequentie van de m2-waarden van de grond getoond.

Duidelijk te zien is dat de meeste transacties hebben plaats gevonden tussen de 1,5 en 4,5 euro per m2 (in de grafiek zijn de waarden afgerond op gehele euro's). In deze grafiek komen alle 123 transacties in het plan- en studiegebied over de periode 2003-2007 voor.

Grondprijzen gehele plan- en studiegebied, in de periode 2003-2007

Deze gegevens zijn nog niet geschoond voor eventuele uitschieters die worden veroorzaakt door transacties van kleine percelen. Indien hiervoor wordt gecorrigeerd dan blijkt dat er 106 transacties overblijven bij transacties met een oppervlakte van meer dan 2000 m²; de hoogste vier m²-waarden uit bovenstaande grafiek vallen dan weg. Als de ondergrens wordt gelegd bij 5000 m² of meer, dan resteren nog 94 transacties, terwijl de hoogste waarden in bovenstaande grafiek dan niet verdwijnen. De hogere m²-prijzen komen ook voor in transacties waarin bijvoorbeeld een oppervlakte werd verkocht van circa 2 ha, 3 ha of 7 ha.

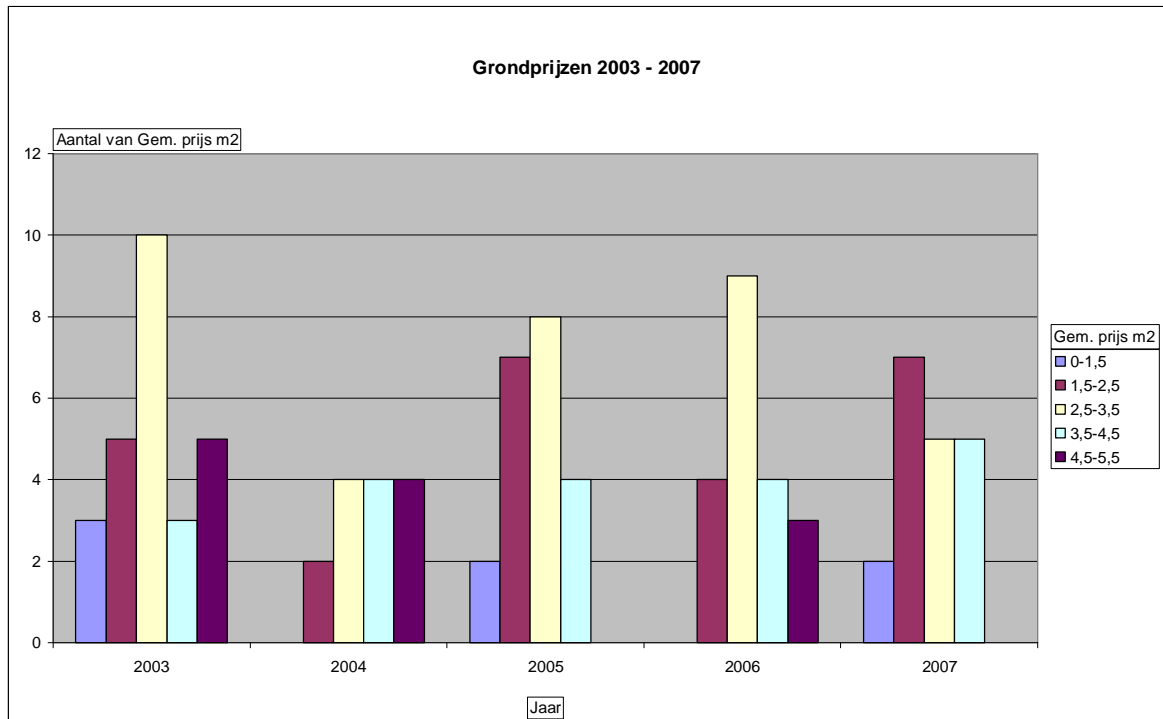
Voor een nadere analyse van de grondprijzen is het niet zinvol om daarin de transacties met m²-waarden te betrekken die incidenteel voorkwamen. Uit bovenstaande grafiek blijkt dat de transacties vanaf 5,50 euro per m² (vanaf 6 euro per m² in de grafiek) dan afvallen.

Voor het vervolg zijn daarom nog uitsluitend de (100) transacties tot 5,50 euro per m² gebruikt. Daarbij is geen onderscheid meer gemaakt tussen kleine en grote oppervlakten in de transacties, omdat bleek dat de verhouding in de frequenties van m²-waarden in het bereik van 1 tot en met 5 euro per m², niet aanmerkelijk wijzigde met of zonder de toepassing van de grens van 2000m² of 5000m² in de transactie.

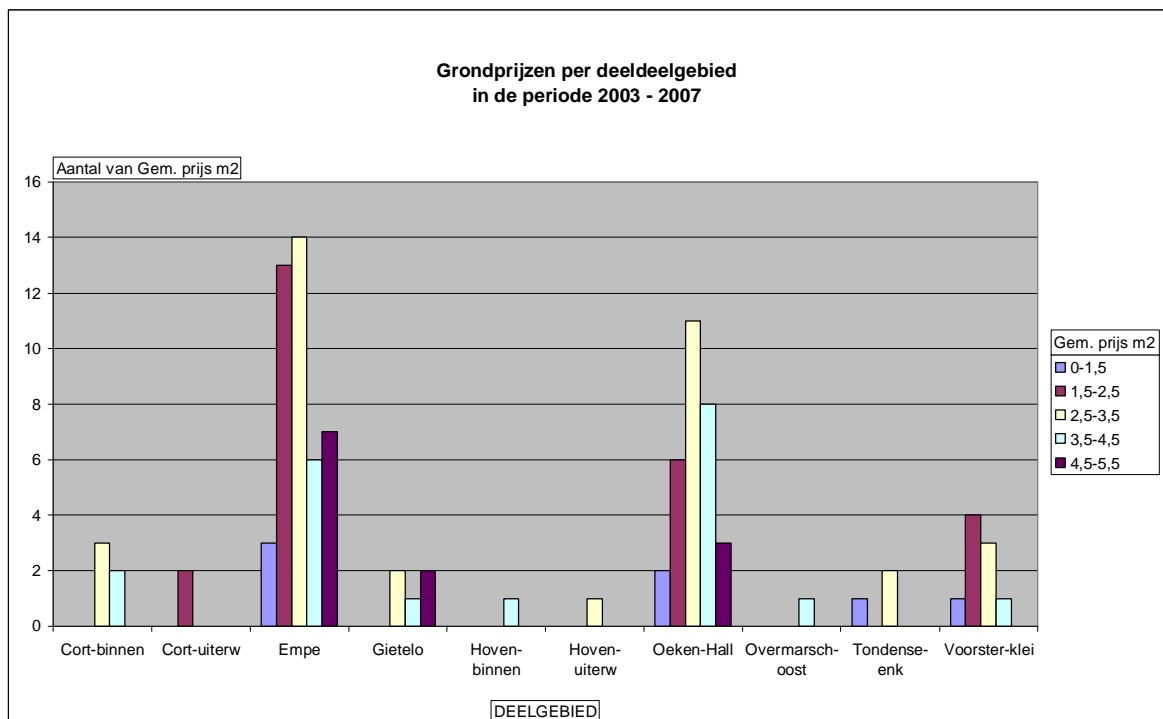
Uit de volgende drie grafieken wordt duidelijk dat:

- Er in de periode 2003-2007 geen overtuigende ontwikkeling was van grondprijsstijgingen;
- De meeste transacties komen voor in de deelgebieden Empe en Oeken-Hall;
- De hoogste grondprijzen voorkwamen in de drie deelgebieden van het studiegebied, en bovendien het vaakst in de jaren 2003 en 2004.

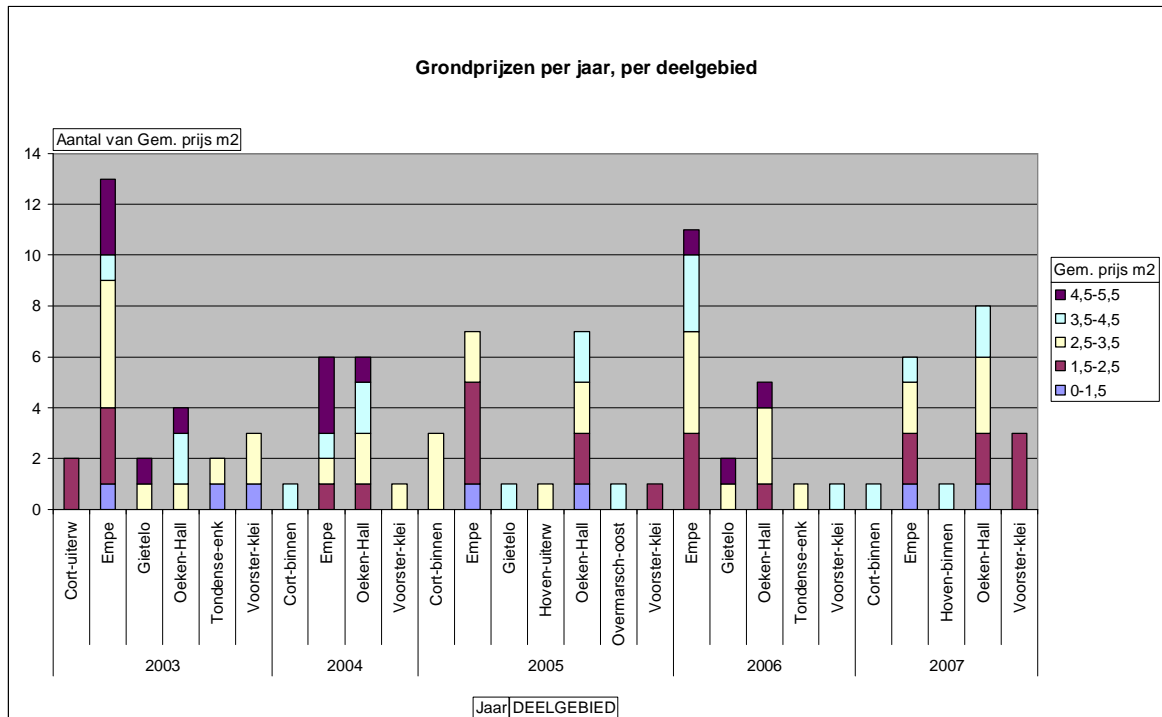
Tot slot kan voorzichtig worden vastgesteld dat de grondmobiliteit niet hoog was. Er is geen onderzoek gedaan om daarvoor een verklaring te geven. In het algemeen kan wel worden gesteld dat bij een lage grondmobiliteit in een gebied, de overheid des te meer genoodzaakt is om een actief grondverwervingsbeleid te voeren bij ingrijpende ruimtelijke veranderingen met een ruime grondbehoefte.

Ontwikkeling van de grondprijzen in de periode 2003-2007

Grondprijzen per deelgebied, in de periode 2003-2007

Grondprijzen per jaar, per deelgebied, in de periode 2003-2007

5.4 Uitkomsten uit interviews: een korte samenvatting

In opdracht van het projectbureau IJsselsprong zijn in de periode december 2007 t/m januari 2008 circa vijftig keukentafelgesprekken gevoerd met agrariërs en enkele verpachters binnen het plangebied. De resultaten uit deze gesprekken zijn voor de opstelling van deze LER gebruikt; de gesprekken zijn door derden gehouden. Tijdens deze keukentafelgesprekken is onder meer gesproken over bedrijfsgegevens, grondgebruik, bedrijfsstructuur en de toekomstverwachtingen en -plannen van de bedrijven. Ook konden de agrariërs en verpachters aangeven welke gevolgen zij voor de bedrijfsvoering verwachten, hoe het landbouwperspectief zo goed mogelijk kan worden behouden en welke beperkingen/kansen de maatregelen met zich meebrengen. Er is ook ruimte gegeven voor het plaatsen van opmerkingen en oplossingen.

De gehele verslaglegging van deze interviews, opgemaakt door het projectbureau, is opgenomen in Bijlage 1.

In het algemeen geldt dat de beschrijving van de huidige situatie in de landbouw in deze LER goed wordt herkend in de uitkomsten uit de interviews. Daarom wordt in het navolgende alleen ingegaan op enkele opvallende punten uit de interviews, die niet al hiervoor aan de orde zijn gekomen. De opvallende punten zijn ongewijzigd overgenomen uit het verslag in Bijlage 1.

De beelden uit de interviews, met name de resultaten uit de open vragen, zijn mede gebruikt voor de beschrijving van de kansen en ontwikkelingsmogelijkheden in hoofdstuk 7, en de oplossingsrichtingen in hoofdstuk 8.

Opvallende punten uit de interviews

Ruim de helft van de ondervraagden heeft in aanvulling op de agrarische activiteiten inkomsten uit andere niet-agrarische activiteiten. Agrarisch natuurbeheer is de meest voorkomende nevenactiviteit. Ook verkoop van producten via huisverkoop/winkel komt relatief vaak voor.

Tijdens de keukentafelgesprekken is ook gevraagd of een van de ondernemers (partners in de maatschap) ook buitenshuis werkzaam is. Bij ongeveer een derde van de ondernemingen heeft één van de partners (van de maatschap) een (deeltijd)baan buitenshuis. Externe arbeid wordt beperkt ingehuurd (maximaal 16 uur, op een enkele uitzondering na).

Tijdens de keukentafelgesprekken is gevraagd naar de verkaveling van de bedrijven. Negentig procent van de ondernemers die deze vraag hebben beantwoord is tevreden. Ook geeft men aan dat de veldkavels goed bereikbaar zijn met zwaar/lang verkeer (80%). De verkaveling wordt dan ook door een ruime meerderheid (ca 60%) van de ondernemers als goed en door ruim een kwart als redelijk beschouwd (ca. 27%).

De ondernemers van de Voorster Klei en de Tondense Enk waarderen de verkaveling veel beter dan de ondernemers van Cortenoever. In Cortenoever beoordeelt slechts een enkeling de verkaveling als goed. Dit is verklaarbaar doordat het gebied Cortenoever buiten het onlangs afgeronde ruilverkavelingstraject viel.

Uit de enquête is gebleken dat iets meer dan de helft van de geënquêteerden bereid is om kavels te ruilen indien daarmee de structuur van het bedrijf verbeterd kan worden. In de Voorster Klei en Cortenoever ligt deze bereidheid om kavels te ruilen hoger dan in de rest van het plangebied.

Het economisch perspectief wordt door de meeste ondernemers als redelijk tot goed (circa 85%) beschouwd. Een enkeling vindt het perspectief matig of beoordeelt het economisch toekomstperspectief als slecht.

Dat de ondernemers het economisch perspectief over het algemeen redelijk tot goed beschouwen blijkt ook wel uit de plannen die de ondernemers de komende vijf jaar met hun bedrijfsvoering hebben. Een grote meerderheid van de ondernemers heeft aangegeven hun bedrijf de komende vijf jaar voort te zetten op de huidige plek met groei van de omvang door het huren en/of kopen van extra grond, aankopen van quotum, bouwen, investeren in machinepark en automatisering, noodzakelijke investeringen, opzetten/uitbreiden neventak en (regulier) onderhoud.

Bedrijfsverplaatsing

Aan de ondernemers is gevraagd hoe zij tegenover bedrijfsverplaatsing staan. Ruim zeventig procent van de ondernemers heeft aangegeven geen bedrijfsverplaatsing te willen of geen idee te hebben. Dat laatste kan mede komen omdat er nog te weinig informatie is om een uitspraak te kunnen doen. Bij de ondernemers die aangeven dat bedrijfsverplaatsing een reële mogelijkheid is, is veelvuldig de opmerking geplaatst dat hier de voorkeur absoluut **niet** naar uitgaat en/of dat men verwacht dat dit in hun specifieke situatie niet nodig zal zijn. Mocht bedrijfsverplaatsing aan de orde zijn, dan gaat de voorkeur sterk uit naar verplaatsing binnen de regio. Per deelgebied waren op dit punt verschillen:

Voorster Klei:

De reden dat men over het algemeen niet positief tegenover bedrijfsverplaatsing staat heeft alles te maken met de bestaande goede perspectieven (zonder ingrepen) en sociale cohesie binnen het gebied. Men heeft weinig vertrouwen in een goede compensatie bij verplaatsing om een goede herstart met vergelijkbaar perspectief elders mogelijk te maken.

Overmarsch-oost:

Ondanks de ruimtelijke beperkingen hebben de glastuinbouwbedrijven zich zoveel mogelijk ontwikkeld en geïnvesteerd in moderne technieken. De WVG en de onduidelijkheden over de herplaatsingmogelijkheden hebben een negatieve invloed op het investeringsniveau. Doordat de bedrijven op dit moment als het ware op slot zitten is het dringend gewenst dat hervestigingslocaties beschikbaar komen.

De grondgebonden ondernemers die verder willen met hun bedrijf geven aan in aanmerking te willen komen voor herplaatsing in het gebied in verband met de rechtstreekse afzet naar de consument.

Tondense Enk:

Bedrijfsverplaatsing ziet men over het algemeen niet zo zitten, maar is niet in alle gevallen onbespreekbaar.

Cortenoever:

Een aantal ondernemers ziet eventuele bedrijfsverplaatsing als onontkoombaar vanwege voorgenomen maatregelen. Dit is echter sterk afhankelijk van de inundatiefrequentie (overstromingsfrequentie) van het gebied. Cortenoever wordt gezien als een gebied met gunstige productieomstandigheden. Vergelijkbare productieomstandigheden zijn in de directe omgeving niet voorhanden.

De nadrukkelijke voorkeur gaat uit naar een lage inundatiefrequentie en behoud van het gehele gebied voor landbouw. Uiteraard moeten de bedrijfsgebouwen inclusief het erf te allen tijde hoogwatervrij blijven. Wat de inundatiefrequentie dan zou moeten zijn is niet exact aan te geven.

Behouden van een perspectiefvolle landbouw

Voorster Klei:

Om het landbouwperspectief in de Voorster Klei zo goed mogelijk te waarborgen dient volgens de geïnterviewden de ingreep tot een minimum beperkt te blijven, en uitsluitend gericht op de veiligheid en geen extra ruimteclaims voor natuur of andere functies dan landbouw (géén uitbreidingen vogelrichtlijnen en habitatgebieden).

Voorster Klei zal dan zoveel mogelijk watervrij moet blijven met een zo laag mogelijke inundatiefrequentie (overstromingsfrequentie). Om te voorkomen dat de gronddruk door de plannen te hoog wordt dienen ondernemers gestimuleerd te worden gronden te verkopen. Wanneer ze met het oog op de plannen uitgeplaatst willen worden, is een adequate compensatie noodzakelijk. Dit geldt ook voor de verkoop van gronden.

Het waterbeheer zal bij de uitvoering van de plannen opnieuw onder de loep moeten worden genomen in verband met de bruikbaarheid van de cultuurgronden. Bij reservering ten behoeve van watermaatregelen voor de lange termijn moet de landbouwontwikkeling worden vrijgesteld en geen beperkingen worden opgelegd. Na uitvoering van de werkzaamheden moet de verkaveling opnieuw worden bekeken en zonodig aangepast.

Overmarsch-oost:

In Stedendriehoekverband wordt al enige tijd gezocht naar een hervestiginglocatie voor de tuinbouwbedrijven. In samenspraak met de sector is een groot aantal locaties onderzocht. De Regio Stedendriehoek heeft op basis daarvan in de Regionale Structuurvisie Stedendriehoek 2030 aangegeven dat nabij de VAR-afvalverwerkingslocatie een locatie gezocht wordt voor hervestiging van glastuinbouwbedrijven die door de IJsselsprong of door onvoldoende ontwikkelingsmogelijkheden op de bestaande locatie, zoals voor veel bedrijven in de gemeente Voorst geldt, ruimte nodig hebben.

De ondernemers van de grondgebouwen bedrijven die hun bedrijfsvoering willen doorzetten willen in de regio blijven. Een aantal ondernemers heeft aangegeven te willen stoppen/afbouwen zodra de woningbouw verrijst.

Overmarsch-west:

De plannen voor de woningbouw (WVG) en infrastructuur belemmeren de ontwikkeling van de bedrijven en vormen een bedreiging voor de continuïteit. Bij realisatie van deze twee functies is verlies van cultuurgrond

onontkoombaar voor de landbouw. Dit verlies aan cultuurgrond kan worden ingeperkt door bundeling van de infrastructuur.

Tondense Enk:

Er moet een goede en efficiënte bewerking van de kavels mogelijk blijven. Stimulering van vrijwillige bedrijfsbeëindiging en eventuele uitplaatsing van bedrijven schept nieuwe ontwikkelingsruimte. Verder wordt ruimte voor verbreding door een aantal ondernemers genoemd.

Om de landbouw perspectief te laten behouden moeten er geen claims in het gebied worden gelegd voor andere functies zoals bos, beplantingsstructuur of nieuwe natuur.

Cortenoever:

Een aantal ondernemers raakt een substantieel deel van hun bedrijf kwijt. Dit spoort niet met de wens om het bedrijf op te schalen. Dit houdt voor een aantal ondernemers in dat zij hun bedrijf moeten beëindigen op deze locatie.

Bij uitbreiding van buitendijks gebied komt een aantal ondernemers met een deel van de bedrijfsgebouwen niet hoogwatervrij te zitten. Op beperkte schaal is akkerbouw aanwezig. De ondernemers hebben aangegeven dat deze teelten niet meer kunnen plaatsvinden. Door uitbreiding van de uiterwaarden wordt beweiding van melkvee bemoeilijkt in verband met de kwaliteitseisen. Door het creëren van 'eilanden' op Cortenoever wordt de ontsluiting van de bedrijven ernstig verstoord. Hiervoor zijn voorzieningen nodig.

Om de landbouw zoveel mogelijk te ontzien moet naar een zo hoog mogelijk veiligheidsniveau worden gestreefd. Dus alleen waterinlaat bij extreem hoge waterstanden. Daarnaast moeten alle bedrijfsgebouwen inclusief erf hoogwatervrij worden gemaakt. Er moet extra aandacht worden besteed aan de ontsluiting en goede bereikbaarheid van bedrijven, zeker ook in geval van calamiteiten.

6 Effecten van de voorgenomen activiteiten op de landbouw

6.1 Ruimte voor de Rivier

De effecten van Ruimte voor de Rivier worden in deze paragraaf als volgt behandeld: per maatregel (dijkverlegging, breedwater voor Zutphen / bypass) wordt eerst stilgestaan bij de effecten die voortkomen uit het regiovoorstel, en vervolgens bij de effecten die de PKB-maatregelen teweeg zouden brengen.

Het regiovoorstel en de PKB worden hieronder nog kort aangeduid. Omdat het omwisselingsbesluit (zie paragraaf 3.1) nog moet worden genomen, is nog onduidelijk welke maatregelen zullen worden uitgevoerd. Daarom komen ze in deze LER beide aan de orde.

Voorstel IJsselsprongproject: Breedwater voor Zutphen

In het project IJsselsprong worden alternatieven voor de PKB-maatregelen voorgesteld, onder meer om van de IJssel ter hoogte van de oude stad een breed stromend water te maken. Onderstaande figuur verbeeldt dit (bron: internetsite van de gemeente Zutphen). Ter hoogte van de oude stad worden alleen het zuiden van de Rammelwaard en het gebied Hoven-uiterwaarden geraakt. De maatregelen uit de IGSV (woningbouw en ontsluiting) kunnen hierdoor uitgevoerd worden. Verder bevat het regiovoorstel ook winterdijkverleggingen, waardoor Voorster Klei en Cortenoever-binnendijks worden geraakt.

Het verschil met de PKB is dat de dijkverlegging bij Voorster Klei pas op lange termijn plaats vindt, en dat de nieuwe uiterwaarden die ontstaan na de dijkverlegging bij Cortenoever een veel lagere overstromingsfrequentie hebben. In deze LER is mede beschreven wat de effecten zijn indien de overstromingsfrequentie bijvoorbeeld 1 keer per 100 jaar is of minder is.

PKB Ruimte voor de Rivier

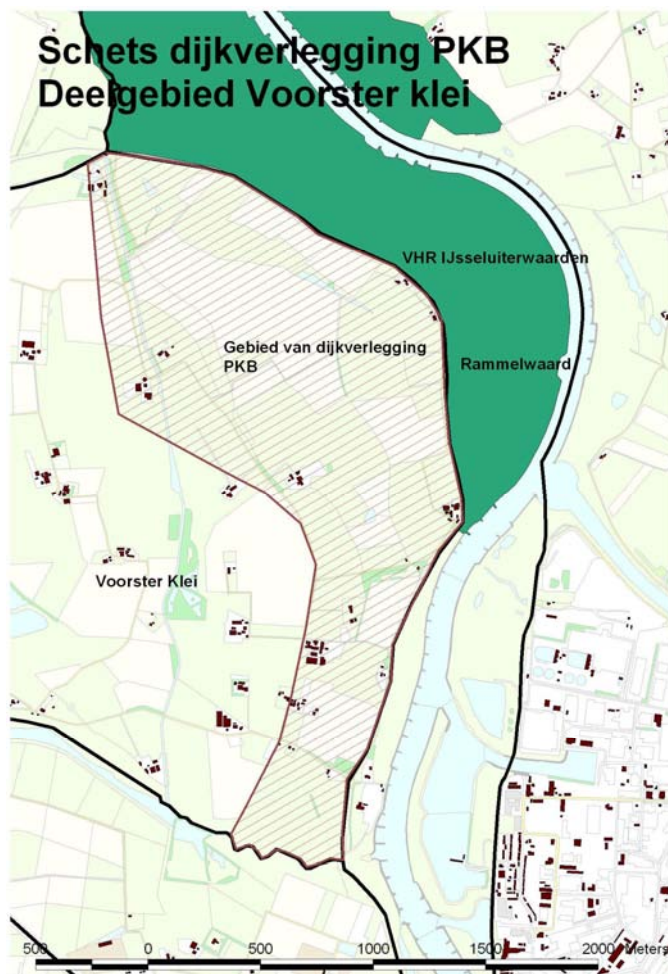
Er zou volgens de PKB op de lange termijn een bypass komen door de deelgebieden Hoven-binnendijks, Hoven-uiterwaarden, Tondense Enk, Overmarsch-west en -oost, Voorster Klei en Rammelwaard. Uitbreiding van de nieuwbouw in de Hoven is vrijwel onmogelijk en de landbouw wordt op de lange termijn zeer fors geraakt. Verder worden er in de PKB dijkverleggingen op korte termijn voorzien, waardoor Rammelwaard, Voorster Klei en Cortenoever-binnendijks worden geraakt.

In het alternatief van de regio moeten de rijksdoelen ook op langere termijn kunnen worden gehaald, zonder dat daarbij het gebied planologisch op slot gaat. In het bypass voorstel uit de PKB gaat het gebied wel gedeeltelijk op slot, vanwege de omvangrijke ruimtelijke reserveringen die daartoe zijn ingetekend (zie de kaart in paragraaf 3.2).

In de plannen voor Ruimte voor de Rivier wordt over korte- en lange termijn gesproken. Bij de korte termijn maatregelen gaat het om maatregelen die in 2015 gerealiseerd moeten zijn. Door de lange termijn maatregelen (volgens de PKB te treffen vanaf 2050) moeten in de toekomst nog grotere rivierafvoeren kunnen worden opgevangen (in de PKB bijvoorbeeld door middel van de bypass).

Dijkverlegging Voorster Klei

In de kaart is de dijkverlegging schetsmatig overgenomen van de PKB-kaart. De hierna genoemde oppervlakten en andere getallen zijn indicatief bedoeld en moeten dus met grote voorzichtigheid worden beschouwd.

Effecten Regiovoorstel

Volgens de concept-plankaart van de Intergemeentelijke Structuurvisie (IGSV) is de dijkverlegging in Voorster Klei een reservering voor de lange termijn. Op korte termijn (de volgende 1 à 2 generaties) wordt hier geen ingreep uitgevoerd en wordt de landbouw dus niet geraakt. Mocht deze dijkverlegging worden uitgevoerd dan is het ruimtelijke effect op de landbouw vergelijkbaar met die van de dijkverlegging uit de PKB. Zo'n langdurige reservering zal een nadelig effect hebben op de ontwikkeling van de bedrijven, omdat de kans bestaat dat investeringen achterwege blijven bij onzekerheid over de termijn waarop de dijkverlegging plaats vindt.

Effecten PKB

Ruwweg een gebied van 250 ha zou door de dijkverlegging buitendijks komen te liggen. De dijkverlegging zou gevolgen hebben voor 5 locaties van waaruit agrarische activiteiten plaatsvinden. Hiervan zijn er 2 als groot melkveebedrijf te betitelen. Deze locaties moeten beëindigd worden, of beveiligd worden tegen overstromingsgevaar terwijl ze dan tijdens overstromingen bereikbaar moeten blijven. Daarnaast moet bijvoorbeeld schade aan kabels en leidingen worden voorkomen. Uit de kaarten in hoofdstuk 4 blijkt dat zeker 8 huiskavels met een overstromingskans te maken zouden krijgen. Dit zijn dus niet allemaal agrarische huiskavels. Er moeten voorzieningen worden getroffen voor circa 11 locaties (waaronder die op de 8 eerder genoemde huiskavels) met bebouwing om die tegen overstroming te beschermen.

Het is hinderlijker / schadelijker als huiskavels overstromen (vervuiling / opslibbing van rasters en kavelpaden, mogelijk ook van kuilplaten) dan wanneer dit gebeurt bij veldkavels. Het is daarbij een groot probleem wanneer het kuilvoer door overstromingen verloren gaat. Erven dienen daarom in beginsel watervrij te blijven. Bij overstromingen wordt zwerfvuil aangevoerd. Het brengt kosten met zich mee voor de ondernemers om dat op te ruimen.

Bij een overstroming van veldkavels in het winterseizoen is de schade doorgaans beperkt. In de periode april/mei daarentegen treden bij langdurig hoog water juist grote problemen op. Meer dan vroeger is men tegenwoordig in staat bij komend hoogwater sneller het gewas van het land te halen.

Bij handhaving van het huidige bouwlandgebruik (maïs en graan) kan de schade door verspoeling aanzienlijk zijn. Boeren kunnen bij een lage overstromingsfrequentie daarin meer risico nemen dan bij bijvoorbeeld een jaarlijkse overstroming. Bij een hoge overstromingsfrequentie wordt waarschijnlijk alles grasland, evenals in de huidige uiterwaarden. Dit betekent dat boeren beperkt worden in het aanbieden van voedergewassen van eigen grond. De voerkosten zullen daardoor stijgen.

Eigendomssituatie

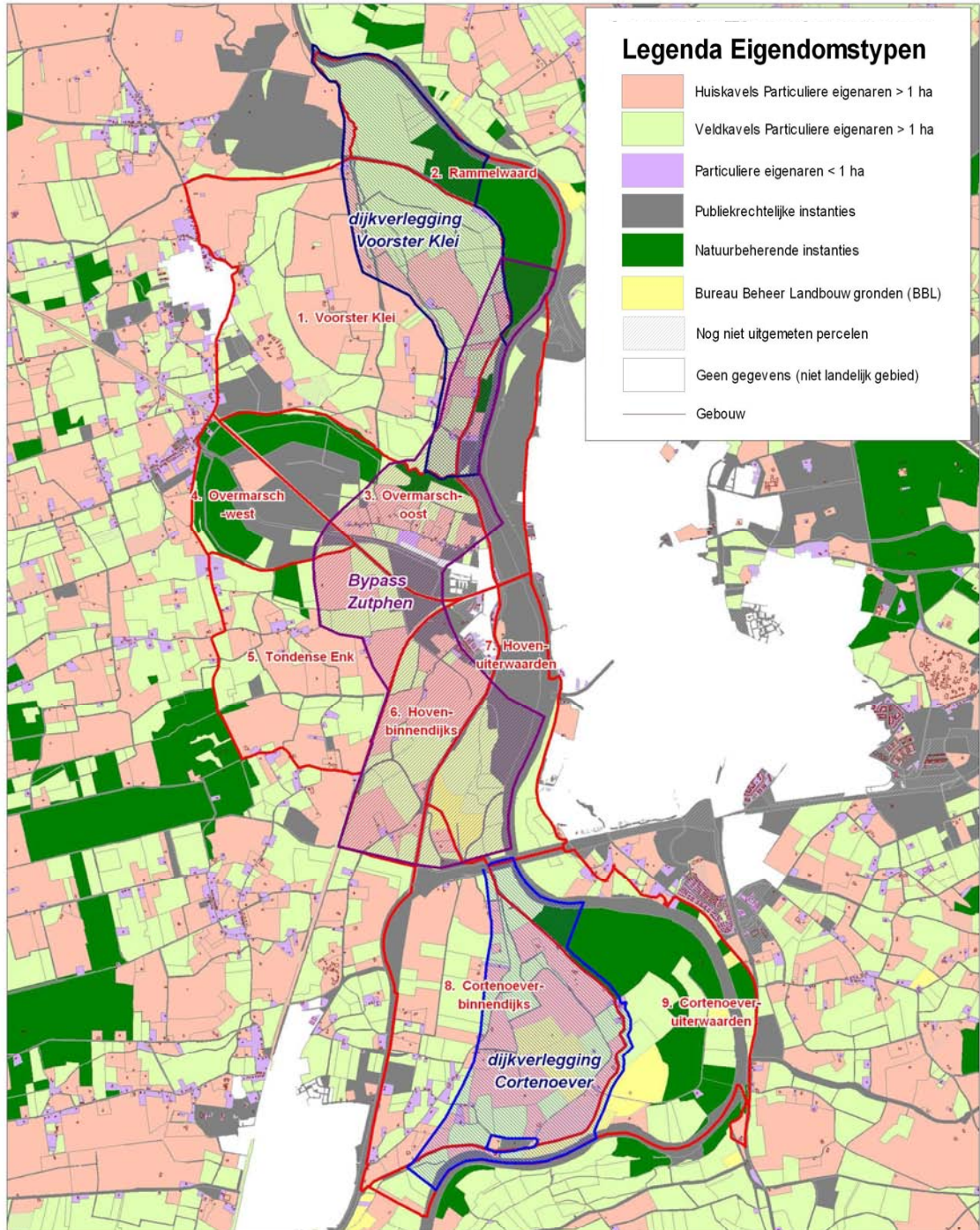
Op basis van de ingetekende begrenzing vanaf de PKB-kaart is er gekeken naar de eigendomssituatie van het gehele zoekgebied inclusief de uiterwaarden (het gearceerde gebied op de kaart op de volgende bladzijde). Het gebied is circa 400 ha groot; circa 150 ha ligt in de uiterwaarden en 250 ha binnendijks.

Alle eigenaren in Ruimte voor de Rivieren

	aantal ha	Huis-kavel	Veld-kavel	Totaal agrariërs	kleine particulier	natuur inst.	overheid	BBL	totaal eigenaren
Dijkverlegging Voorster Klei		79	224	304	5	33	50	0	392

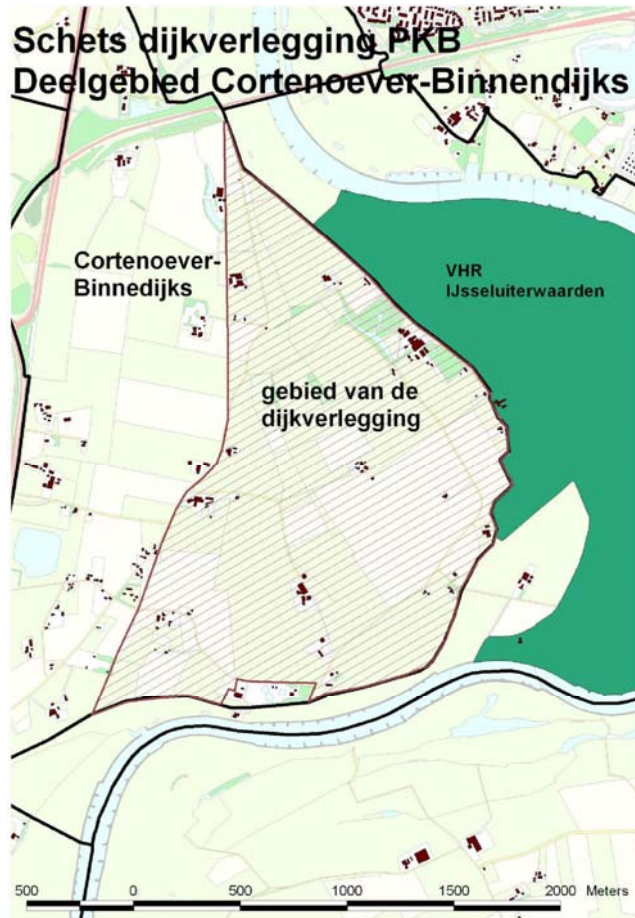
De eigendom in dit gebied is voor 77% van agrariërs (conform de definitie uit hoofdstuk 4).

Een kwart hiervan bestaat uit huiskavels. Het gedeelte dat al in eigendom is van de overheid, is nu al onderdeel van de rivier en ligt dus buitendijks. In het gebied ligt 33 ha van Staatbosbeheer, verspreid over 2 locaties van 29 ha en 4 ha. Beide SBB-gebieden liggen buitendijks. Een deel van dit gebied is ook gereserveerd voor de "bypass Zutphen".

Ligging van de Ruimte voor de Rivierenprojecten t.o.v. de deelgebieden

Dijkverlegging Cortenoever

Effecten Regiovoorstel

Deze dijkverlegging wordt op korte termijn gerealiseerd. Het dijktracé is gepland op de Cortenoeverseweg. De effecten van deze dijkverlegging komen bij een overstromingsfrequentie van gemiddeld 1 keer per 10 jaar globaal overeen met die van de PKB. In dit onderzoek was er nog onvoldoende detailinformatie beschikbaar om de verschillen tussen beide scenario's duidelijk in beeld te brengen.

In het regiovoorstel wordt ook een gedeeltelijke herbegrenzing van de EHS voorgesteld in Cortenoever, zodanig dat ten noorden van Cortenoever, via het landgoed Voorstonden, een verbinding komt tussen Veluwe en IJssel. Deze herbegrenzing leidt per saldo tot 6 ha extra EHS. Vanuit de regio geeft men aan dat de nieuw voorgestelde verbinding een betere landschappelijke inpassing heeft dan de bestaande. Voor de landbouw in Cortenoever leidt dit voorstel in elk geval tot minder doorsnijding van de gronden.

Als de overstromingsfrequentie, anders dan in de PKB, heel laag is, bijvoorbeeld 1 keer per 100 jaar of minder is, dan zijn de effecten van dit alternatief voor het landbouwkundig gebruik aanmerkelijk gunstiger. Het gebied kan dan landbouwkundig in gebruik blijven; de afname van het landbouwareaal wordt alleen veroorzaakt door de gronden die voor het nieuwe dijktracé nodig zijn.

De keuze voor het grondgebruik (grasland of bouwland) blijft breder.

De noodzaak om alle bedrijven uit dit gebied te verplaatsen lijkt minder noodzakelijk. Bij hele lage overstromingsfrequenties kan zelfs de vraag worden gesteld of ook andere maatregelen (waaronder het hoogwatervrij maken van erven) op dit moment moeten worden uitgevoerd. Dit dient nader onderzocht te worden. Zo zou onderzocht kunnen worden welke maatregelen (waaronder bedrijfsverplaatsing) bij welke overstromingsfrequentie op welke locaties precies nodig zijn. Vanuit de landbouw (onder meer via de interviews) wordt gesteld dat de erven altijd hoogwatervrij moeten zijn.

In plaats van verplaatsing van alle bedrijven of het hoogwatervrij maken van alle erven (inclusief de ontsluiting), kan ervoor worden gekozen sommige bedrijven te verplaatsen, en andere hoger gelegen bedrijven in het gebied te laten en ze de mogelijkheid te geven voor reguliere landbouwontwikkelingen (zonder beperkingen vanuit veiligheidsbelangen). Dat brengt nu minder kosten met zich mee. Daar tegenover zou dan de garantie voor de landbouw moeten komen op goede schaderegelingen voor het geval het gebied (en zo mogelijk ook erven) onder water komt te staan. Om toekomstige landbouwers in zo'n situatie te compenseren, zouden mogelijke toekomstige schades daarom niet op korte termijn moeten worden afgekocht, maar dienen de schades zoals die zich op het moment van een overstroming manifesteren aan de dan belanghebbende partijen te worden vergoed. Wij bevelen aan de mogelijkheden van dergelijke (nu nog niet bestaande) schaderegelingen na te gaan.

Het effect van een verminderde noodzaak van bedrijfsverplaatsingen en/of continuering van het huidige landbouwkundige gebruik, is dat de omvang van de compenserende maatregelen binnendijs afneemt. De diverse oplossingsrichtingen in hoofdstuk 8 gaan over het opvangen van de effecten van zowel de IGSV als de Ruimte voor de Rivier maatregelen, in combinatie met het bieden van kansen aan de landbouw. In de delen van het plangebied die worden geraakt door de effecten van de dijkverlegging Cortenoever, kan de noodzaak van een aantal van deze oplossingsrichtingen afnemen. In een vervolg op deze LER dient daarom verder te worden ingegaan op de exacte gevolgen van de diverse maatregelen en de mix van oplossingsrichtingen per nader af te bakenen gedeelte van het plangebied.

Effecten PKB

Ruwweg een gebied van 270 ha komt door de dijkverlegging buitendijs te liggen. De dijkverlegging heeft gevolgen voor 7 agrarische bedrijfslocaties. Dit zijn 5 melkveebedrijven en twee overige graasdierbedrijven. Nog zeker 3 andere niet-agrarische huiskavels krijgen met de overstromingskans te maken. Er moeten voorzieningen worden getroffen voor circa 25 locaties (waaronder die op de 10 eerdergenoemde huiskavels) met bebouwing om die tegen overstroming te beschermen.

Bij dit alles is er van uit gegaan dat de rioolwaterzuivering in het zuiden van het gebied buiten schot blijft door deze te omdijken, en dat dit complex ook bereikbaar blijft bij hoog water.

Ten aanzien van het bouwlandgebruik geldt hetzelfde als bij Voorster klei.

Eigendomssituatie

Op dezelfde wijze als bij Voorster Klei is er op basis van de PKB-kaart gekeken naar het gehele zoekgebied inclusief de uiterwaarden. Circa 80 ha ligt in de uiterwaarden en 270 ha binnendijs.

Alle eigenaren in Ruimte voor de Rivieren

	aantal ha	Huis-kavel	Veld-kavel	Totaal agrariërs	kleine particulier	natuur inst.	overheid	BBL	totaal eigenaren
Dijkverlegging Cortenoever		130	104	234	5	14	81	16	350

De gronden zijn voor 67% in eigendom van agrariërs. Ruim 55% hiervan bestaat uit huiskavels. Het gedeelte dat in eigendom is van de overheid, is grotendeels onderdeel van de rivier en ligt dus buitendijks. In het zuiden van het gebied ligt een zuiveringsinstallatie met een oppervlakte van circa 2,5 ha van het Waterschap Veluwe. In het noorden van het gereserveerde gebied ligt 14 ha van Staatsbosbeheer. In het midden en aan de zuidkant van het gebied liggen 16 ha BBL-gronden.

Breedwater voor Zutpen – Bypass Zutphen

Effecten Regiovoorstel: verdubbeling IJsselstroombed

De binnendijkse gebieden ondervinden hiervan geen directe gevolgen. Wel kunnen de binnendijks gelegen bedrijven geen gronden meer gebruiken in het gebied Hoven-uiterwaarden, waardoor ze elders vervangende veldkavels moeten zoeken.

Het gebied Hoven-uiterwaarden wordt in feite prijsgegeven aan de rivier over een lengte van 2.900 m (de geul zelf neemt ca 45 ha in beslag). Ook het gebied tussen de rivierbeddingen verliest waarschijnlijk zijn waarde voor de landbouw voor voederwinning.

Effecten PKB: Bypass Zutphen

De bypass zou als optie voor de lange termijn worden aangehouden. Dit zou betekenen dat het opkopen van bedrijven pas over decennia speelt. Toch kan een dergelijke reservering een schaduw vooruit werpen op het ontwikkelingsperspectief van de bedrijven. Bedrijven kunnen nog wel 1 à 2 generaties vooruit, maar hebben voor de periode daarna met grote onzekerheid te maken. In feite gaat dan het grootste deel van het plangebied op de schop. De deelgebieden Hoven-binnendijks en Hoven-uiterwaarden worden het sterkst geraakt, maar het oosten van de Tondense Enk en het deelgebied Overmarsch-oost ondervinden een grote invloed.

Eigendomssituatie

Alle eigenaren in Ruimte voor de Rivieren

	aantal ha	Huis-kavel	Veld-kavel	Totaal agrariërs	kleine particulier	natuur inst.	overheid	BBL	totaal eigenaren
Bypass Zutphen		198	234	432	49	33	114	19	647

Ruim 65% van de grond is in eigendom van agrariërs. Iets minder dan de helft hiervan is huiskavel. Verder is er een substantieel deel (18%) in eigendom van de overheid, met name van de gemeente Zutphen. De bypass zou voor circa 1/3 deel over gemeentelijke grond gepland kunnen worden (hoewel deze gronden zijn verworven voor woningbouw in de Hoven). Voor het overige zouden er nog particuliere gronden verworven moeten worden, met name in Overmarsch-oost.

In het zuiden van het gereserveerde gebied ligt 19 ha BBL-grond. Verder ligt er tussen Voorster Klei en Overmarsch-oost een strookje van Staatsbosbeheer.

6.2 Intergemeentelijke Structuurvisie (IGSV)

Effecten van de Intergemeentelijke Structuurvisie

Naast de effecten van de alternatieve regiovoorstellen voor de PKB-maatregelen Ruimte voor Rivier, zijn er nog andere effecten. Die komen hier aan de orde.

Vooral in de deelgebieden Overmarsch-oost, Overmarsch-west, Tondense Enk en Hoven-binnendijks worden flinke ingrepen gepand. Deze betreffen vooral de bouw van 3.000 woningen in de Hoven, een herziening van de infrastructuur samenhangend met deze stadsuitbreiding, en landschappelijke voorzieningen voor het aantrekkelijk maken van de overgangszone tussen stad en land. De stadsuitbreiding wordt voorzien in Overmarsch-oost en Hoven-binnendijks.

De woningbouw in Overmarsch-oost vraagt om beëindiging van de glastuinbouw aldaar. De woningbouw is geprojecteerd op de plaats waar deze bedrijven zijn gevestigd. Het gaat om het uitkopen van 13 ha glas. Daarnaast kunnen hier ook twee melkveebedrijven niet verder.

Qua oppervlakte wordt het ruimtebeslag in Overmarsch-oost geschat op 80 ha ten noorden van de rijksweg en 15 ha ten zuiden van de rijksweg.

De stadsuitbreiding vergt ongeveer 64 ha in het deelgebied Hoven-binnendijks. Dit raakt 3 landbouwbedrijven direct, waarvan 1 gemengd bedrijf met akkerbouw en melkvee. Verder gebruik van de agrarische gronden naast de woningbouw wordt ingeperkt wegens de voorgenomen verweven landschappelijke inrichting, als overgangsgebied naar het landelijke gebied. Naast deze landschappelijke voorzieningen wordt een omlegging van de N348 om de stadsuitbreiding uitgevoerd. De weg wordt doorgetrokken richting Empe en raakt daarmee ook het gebied Tondense Enk.

Het natuurgebied rondom de Emper meander wordt op een aantal plaatsen uitgebreid. Ten noorden van de Hoven gaat het om enkele ha. Een groter gebied (in het deelgebied Overmarsch-west) is gepland ten zuiden van de nieuwe rondweg om de Hoven.

Op basis van de plankaart uit paragraaf 3.3 is voor het midden van het plangebied een **globale inschatting** gemaakt van de oppervlakten voor woningbouw, nieuwe natuur en de verwevingsgebieden. Bij het opstellen van de LER waren geen exacte oppervlaktegegevens van deze nieuwe functies beschikbaar. Deze oppervlakten kunnen dus in de IGSV afwijken van de onderstaande inschattingen.

	Overmarsch-oost	Overmarsch-west	Tondense Enk	Hoven-binnendijks	Totaal
Wonen	95			64	159
Nieuwe natuur	8	14		98	120
Verwevingsgebied	20	14	17	49	100
Bestaande natuur	56	38	18		113
Bestaand bos		17	3		20
Landbouw	30	42	¹⁾		72

1) oppervlakte niet vermeld omdat landbouw buiten het gedeelte van het plangebied met de nieuwe functie voorkomt

Uit deze cijfers blijkt dat de woningbouw en de nieuwe natuur samen een oppervlakte van circa 280 ha vragen in de vier aangegeven deelgebieden. Het is niet duidelijk of in het gebied waar nieuwe natuur is gepland, met

name in het deelgebied Hoven-binnendijks, nog agrarisch gebruik mogelijk is. Het is bovendien niet duidelijk of, en zo ja voor welk gedeelte, de 100 ha verwevingsgebied tot verlies van landbouwareaal leidt. Voorlopig wordt aangenomen dat deze 100 ha (grotendeels) in landbouwkundig gebruik blijft.

Kansen voor de landbouw door de Intergemeentelijke Structuurvisie

De kansen voor de landbouw hangen deels af van de maatregelen / regelingen die bij de functiewijziging zullen worden getroffen voor de landbouw (bijvoorbeeld uitkopen en verplaatsen). De mogelijkheden voor hervestiging in deze regio hangen direct af van de beschikbare ruimte elders in het plangebied of in het studiegebied. Die ruimte is in het plangebied verwaarloosbaar klein, vanwege het forse ruimtebeslag van de maatregelen in de deelgebieden Overmarsch / Hoven.

De bedrijven in het plangebied die niet direct te maken krijgen met de onttrekking van grond aan de landbouw zullen naar verwachting eveneens alle beschikbare ruimte hard nodig hebben.

In het naastgelegen studiegebied wordt de ruimte voor hervestiging ernstig beperkt door daar aanwezige natuurclaims en de externe werking van de Natura 2000 gebieden. Alleen in het noordwesten van het deelgebied Empe komt misschien ruimte vrij buiten de 1.500 m buffer (als andere bedrijven stoppen). Anders zullen bedrijven moeten uitwijken naar andere delen van Nederland of naar het buitenland.

6.3 Landbouw en Natura 2000 in het plan- en studiegebied

Ten behoeve van deze LER zijn ook de effecten onderzocht van de Natura 2000 gebieden die van belang zijn voor de veehouderij in het plan- en studiegebied (zie de kaart in hoofdstuk 2). Omgekeerd zijn ook de effecten van de veehouderij op de Natura 2000 gebieden beschreven. In dit onderzoek is dat nog beperkt gebleven tot onderzoek naar de ammoniakproblematiek voor de veehouderij vanuit de habitatrictlijngebieden.

Daarvoor zijn gegevens van alle op de bedrijven aanwezige dieren gebruikt. Per bedrijf is de afstand tot de dichtstbijzijnde Natura 2000 begrenzing bepaald, hetgeen met de berekende stalemissie de basis vormt voor de depositieberekening. De resultaten van dit onderzoek zijn opgenomen in Bijlage 2.

Hieronder zal kort worden ingegaan op de wijze waarop het onderzoek is uitgevoerd. Daarna volgt de conclusie van dit onderzoek voor deze LER.

Onderzoek

De veebedrijven zijn ingedeeld in drie afstandsbuffers: van 0 tot 500 meter vanaf een Natura 2000 gebied, van 500 tot 1.500 meter, en de laatste buffer van 1.500 tot 3.000 meter (zie de kaart op de volgende bladzijde). Binnen een straal van 3 km rond de Natura 2000 gebieden liggen 237 bedrijven in het plan- en studiegebied, waarvan er 206 daadwerkelijk vee hebben en/ of groter zijn dan 3 nge. Het type veebedrijven dat in het gebied rondom de IJsselsprong voorkomt is op basis van de GIAB 2006 in twee hoofdcategorieën opgedeeld: de hoofdcategorie graasdierbedrijven en de hoofdcategorie intensieve veehouderijbedrijven.

Voor de eerste afstandsbuffer van 0 tot 500 meter is de ammoniakdepositie berekend met het programma Aagro-Stacks. Hiermee wordt op basis van de stalemissie de depositiebijdrage van het betreffende bedrijf op het dichtst bijzijnde Natura 2000 gebied berekend, uitgedrukt in mol N per ha per jaar. Het hier gebruikte berekeningsmodel is ten behoeve van het toetsingskader voor Natura 2000 ontwikkeld. Men moet kunnen bepalen of bedrijven de drempelwaarde van 5% van de kritische depositiewaarde van het desbetreffende Natura 2000 gebied overschrijden.

De ammoniakdepositie in de andere twee afstandsbuffers is doorgerekend met behulp van de omrekenfactoren van de afstandstabel, met de waarden voor bos. Deze tabel is al veel langer in omloop en

bestaat uit omrekeningsfactoren om de depositiebijdrage van bedrijven op natuurgebieden te kunnen berekenen uit de stalemissie.

Conclusie uit het onderzoek voor deze LER

Uit het onderzoek komt naar voren dat de ontwikkelingsmogelijkheden voor de veehouderij in nagenoeg het gehele plan- en studiegebied, doch vooral in de eerste en in de tweede buffer (dus tot 1500 meter), ernstig worden beperkt door de aanwezigheid van de onderzochte Natura 2000 gebieden. Op enkele plaatsen is al sprake van overschrijding door afzonderlijke bedrijven van de berekende drempelwaarden.

Plannen voor nieuwvestiging of hervestiging van een bedrijf in dit gebied moet in alle gevallen worden getoetst. De verwachting is dat die toetsing in veel gevallen zal leiden tot het niet verkrijgen van de benodigde vergunning, noch op de korte als op de langere termijn wanneer de beheerplannen voor deze Natura 2000 gebieden zijn vastgesteld. Dat geldt voor nagenoeg voor het gehele studiegebied, met uitzondering van de westzijde van Gietelo en de noordzijde van Empe.

Dat betekent dat er weloverwogen met de ruimte moet worden omgegaan, binnen het plangebied, maar ook gebruikmakend van ruimte binnen het studiegebied. Dat dient nader onderzocht te worden.

Daarom zijn bedrijfsverplaatsingen binnen het plan- en studiegebied niet opgenomen als mogelijke oplossingsrichtingen in hoofdstuk 8.

7 Kansen en ontwikkelingsmogelijkheden

7.1 Inleiding

Uit de vorige hoofdstukken blijkt dat in het plan- en studiegebied een goede agrarische structuur aanwezig is, met name in het plangebied komen relatief veel grote en perspectiefvolle melkveebedrijven voor. Tegelijkertijd zien we dat de voorgenomen activiteiten voor afname van het landbouwareaal in het plangebied zorgen, terwijl Natura 2000 en het beleid met betrekking tot de ecologische poorten de (fysieke) ruimte voor de ontwikkeling van de bedrijven beperken in zowel het plan- als studiegebied. In dit hoofdstuk wordt, uitgaande van die situatie, maar ook zoveel mogelijk onafhankelijk daarvan, gekeken naar kansen en ontwikkelingsmogelijkheden in het plangebied voor de landbouw. Uitgangspunt is dat hier voor de landbouw voldoende toekomstperspectief moet blijven. Voor een klein aantal ondernemers doen zich mogelijk beperkt kansen voor buiten de landbouw. Voor dit hoofdstuk is gebruik gemaakt van de resultaten uit de gehouden interviews en van de expertise binnen de Dienst Landelijk Gebied en het Kadaster.

7.2 Kleinere bedrijven

Voor een aantal kleinere bedrijven geeft de komst van de plannen mogelijk de doorslag om te besluiten tot bedrijfsverbreding. Bij verbreding kan gedacht worden aan zorgboerderijen, recreatie, verkoop van streekproducten aan huis en agrarische natuurbeheer. De inschatting is dat er beperkt ruimte is voor toeristische nevenactiviteiten (1-2 bedrijven in de nabijheid van de nieuwe woningbouwlocatie). Verbreding tot zorgboerderij blijkt op andere plaatsen perspectieven te bieden.

Voor een aantal andere bedrijven uit deze groep kunnen de plannen ook een prikkel zijn om sneller dan tot nu toe beoogd het bedrijf te beëindigen. Zeker indien de voorgenomen activiteiten bij deze bedrijven tot afname van het aantal hectares leidt, komt de vraag op of snelle beëindiging een beter alternatief is dan doorgaan met het bedrijf, al of niet met verbreding. Beëindiging van enkele bedrijven kan bijdragen aan het toekomstperspectief van andere bedrijven indien de grond binnen de landbouw blijft. Bedrijfsbeëindiging zal door sommigen als kans worden gezien wanneer dat kan geschieden onder tijdelijk aangeboden voldoende gunstige condities.

Vanuit de uitvoering van de plannen kunnen kansen voor deze groep ondersteund worden door:

- § agrariërs de mogelijkheid te geven om zelf de natuur te laten realiseren. De realisatiestrategiekaart van de provincie geeft aan dat de realisatie van natuur in de uiterwaarden via publieke realisatie moet verlopen. Als er belangstelling is voor private realisatie, dan kan men ervoor kiezen de realisatiestrategie aan te passen. Daarnaast zijn er mogelijkheden voor agrarisch natuurbeheer. Beide vormen van natuurbeheer kunnen in de uiterwaarden mogelijkheden bieden voor agrarische activiteiten.
- § te bevorderen dat in aanvulling op de inventarisaties die zijn uitgevoerd naar de belangstelling voor agrarisch en particulier natuurbeheer in de Beekbergerpoort, er aanvullende inventarisaties komen onder de agrariërs in het plan- en studiegebied die daar nog niet bij betrokken waren. Daarmee kan duidelijk worden wie belangstelling hebben voor natuurbeheer, en tegelijkertijd inzicht ontstaan in de gronden die men daarvoor wil inbrengen. Vanuit dat laatste inzicht kan worden onderzocht of, via herverkaveling, een

proces van gelijktijdige landbouwstructuurversterking en realisatie van natuurbeheer kan worden vormgegeven;

- § bedrijven de mogelijkheid geven om een neventak uit te oefenen c.q. uit te bereiden ook indien dit niet geheel binnen de bestaande vergunningen past.
- § te zorgen voor een goede ontsluiting van de bedrijven (bij de aanleg van wegen en fietspaden door het gebied), zodat onder andere de mogelijkheden voor toeristische activiteiten of verkoop aan huis versterkt worden.
- § de beëindiging van de kleinere bedrijven te stimuleren, onder dusdanige condities dat de grond binnen de landbouw blijft. Hiervoor is het noodzakelijk specifieke opkoopregelingen voor dit gebied in het leven te roepen.

7.3 Grote bedrijven

Voor de grote agrarische bedrijven is verbreding soms geen optie. Voor hen is het van belang om ervoor te zorgen dat het landbouwareaal zo groot mogelijk blijft. Een zo groot mogelijke bedrijfsoppervlakte is van belang in verband met de mestwetgeving en de bedrijfstoelage-rechten. Indien voldoende oppervlakte beschikbaar is voor mestafvoer, dan kan men in de regel op die oppervlakte ook de voederwinning realiseren.

Aan het belang van een groot landbouwareaal kan bij de uitvoering van de plannen bijgedragen worden door:

- § ervoor te zorgen dat er een aantal bedrijven geheel verplaatsen buiten het gebied of worden opgekocht, in plaats van gerichte verwerving van losse veldkavels. Door gehele verplaatsing / opkopen wordt de gronddruk in het gebied minder, mits de resterende gronden van deze bedrijven binnen de landbouw blijven.
- § doordat er in dit gebied een groot aantal grote bedrijven aanwezig is, bestaat de kans dat deze bedrijven elkaar in de toekomst in de weg zullen zitten bij hun ontwikkeling. Gebruik daarom de diverse ruimtelijke veranderingen tegelijkertijd als het momentum en als de grondslag voor nadere planvorming om een goede verkaveling te realiseren voor de toekomstgerichte bedrijven. Doe dat gelijktijdig met of korte tijd na de afronding van de aanleg van de nieuwe bestemmingen in het gebied. Hierdoor kunnen de doorgaande agrarische bedrijven weer een goede verkaveling krijgen.
- § in te zetten op gerichte keuzen met betrekking tot gebruik en beheer, door:
  - ervoor te zorgen dat de dijkellingen niet te stijf worden waardoor agrarisch medegebruik mogelijk is (aanbevolen wordt met de dijkbeheerder in overleg te treden over multifunctioneel gebruik van de dijk);
  - ervoor te zorgen dat de nieuwe buitendijkse gronden zo min mogelijk overstromen. Overweeg in de huidige buitendijkse natuurgebieden geulen te graven (maak natte natuur) en daar de waterafvoer zo snel mogelijk te maken. Hierdoor kunnen overstromingen van de nieuwe buitendijkse gronden zoveel mogelijk voorkomen worden, en kan deze grond bij de landbouw in gebruik blijven.
  - afspraken te maken tussen de diverse overheden in het gebied (Gemeenten, Staatsbosbeheer, Domeinen en anderen) dat de gronden die zij in dit gebied in eigendom hebben, waar mogelijk agrarisch in gebruik blijven c.q. worden gegeven aan agrariërs uit dit gebied. Momenteel hebben deze partijen meer dan 1100 ha in eigendom in het plangebied. Indien gronden van deze overheden thans worden gebruikt door agrariërs aan de oostzijde van de IJssel, dan dit gebruik afbouwen ten

gunste van agrariërs aan de westzijde van de IJssel. Agrariërs met bedrijven aan de oostzijde van IJssel gebruiken in het plangebied gronden; andersom komt dit niet voor.

- § waar mogelijk bedrijven een duurzaam perspectief bieden door te compenseren met grond in plaats van met geld (in verband met zowel de mestwetgeving als de bedrijfstoelagenrechten). Bijvoorbeeld: waar gronden van binnendijks nu, straks buitendijks komen te liggen zal er een schadevergoeding betaald moeten worden. Door deze schadevergoeding niet in geld maar in grond te geven houden bedrijven betere kansen voor de toekomst.
- § Indien bedrijven een deel van hun gronden verkopen als gevolg van overheidsingrijpen (met een kans op onteigening), dan is het voor de agrariërs verstandig om dit te laten vastleggen. In deze situatie mogen agrariërs hun bedrijfstoelagenrechten indikken.
- § voor de doorstroming van de rivier geeft een agrarische grasmat minder weerstand bij hoogwater dan een natuurlijkere begroeiing (verruwing of opgaande natuur). Geef geen nieuwe bestemmingen aan de gronden. Hierin past het om agrariërs de mogelijkheid te geven om de grond die buitendijks komt te liggen zo optimaal mogelijk te gebruiken. Laat deze grond in eigendom bij agrariërs, en anders minimaal het gebruik bij de agrariërs.
- § voor deze bedrijven is het van belang om goede productiefactoren te houden. Door de goede grond is het gras in de kleigebieden zeer voedzaam voor het vee en zorgt voor een hoge melkproductie. Door het verschil in voedingswaarde van het gras op de kleigronden met het gras van de verder binnendijks gelegen zandgronden zal verplaatsing naar binnendijks voor deze bedrijven geen optie zijn. Bedrijven zullen, indien ze verplaatsen, zelf een andere locatie zoeken met naar verwachting dezelfde goede productiefactoren, zoals kavelgrootte en grondsoort. Als vanuit het project wordt gekozen voor verplaatsingen, verdient het aanbeveling aan het zoeken naar vervangende locaties buiten het plan- en studiegebied een bijdrage te leveren. Een van de opties is om bedrijven te laten hervestigen op locaties aan de oostzijde van IJssel. Naar geschikte locaties daarvoor dient onderzoek te worden gedaan. (te denken valt aan gronden in de omgeving van Steenderen / Toldijk / Vierakker, al dan niet in eigendom van bijvoorbeeld de gemeente Zutphen). Aan de oostzijde van de IJssel ligt overigens ook een Natura 2000 gebied. De verwerving van gronden op locaties aan de overzijde van de IJssel moet zo nodig deel uitmaken van de op te stellen grondverwervingsstrategie.

7.4 Mogelijke gevolgen voor de lokale grondmarkt

Er moeten gronden of gehele bedrijven worden verworven voor de geplande woningbouwlocatie en voor Ruimte voor de Rivier. Indien de agrariërs die zijn uitgekocht – met name degenen die voor de woningbouw zijn uitgekocht, de keuze maken voor voortzetting van het bedrijf in het gebied, dan zal het gebied nog een lange periode (enkele jaren) op slot kunnen zitten voor de meeste andere agrariërs. Dat gebeurt indien de agrariërs die zijn uitgekocht zich op de lokale grondmarkt gaan begeven. Oververhitting van de grondmarkt kan worden voorkomen door, aanvullend op de bedrijven die voor de woningbouw moeten wijken, voor voldoende andere uitplaatsingen te zorgen en verder agrariërs die veldkavels moeten verkopen te compenseren met grond in plaats van met geld.

8 Relevante oplossingsrichtingen

8.1 Inleiding

Op basis van de uitgebreide analyse van de huidige situatie, kennis van de effecten van de diverse maatregelen, de beschreven kansen en ontwikkelingsmogelijkheden, alsmede de adviezen van de meeleesgroep en de resultaten uit de interviews, worden in dit hoofdstuk mogelijke oplossingsrichtingen aangegeven. Vanwege de sterke positie van de landbouw in het gebied en het politieke commitment hier ook in de toekomst een agrarische functie in stand te houden, is het uitgangspunt bij de geformuleerde oplossingsrichtingen dat er voor de landbouw toekomstperspectief dient te blijven.

Deze LER is opgesteld op basis van de informatie die november 2007 beschikbaar was, en op de uitkomsten van de gevoerde keukentafelgesprekken in december 2007 en januari 2008. Het uitgangspunt voor de LER is behoud van de landbouwfunctie. De oplossingsrichtingen en aanbevelingen zijn hierop gebaseerd. Er is nog veel onduidelijk en veel zaken dienen nog uitgewerkt te worden. Niet alleen de directe gevolgen, maar ook de indirecte gevolgen. Een aantal vragen die om beantwoording vragen zijn met het oog op een vervolg op deze LER alvast in Bijlage 3 benoemd.

8.2 Oplossingsrichtingen

De oplossingsrichtingen zijn gerangschikt op basis van een aantal hoofdthema's.

Verlies van gronden

- Er zal circa 600 ha verlies aan landbouwareaal optreden, door de *woningbouw en nieuwe natuur en de Ruimte voor de Rivier maatregelen indien de nieuwe buitendijkse gronden niet meer agrarisch gebruikt kunnen worden*. Dit getal is exclusief Voorster Klei (daarvoor is uitgegaan van de reservering voor de lange termijn), en exclusief de benodigde gronden voor infrastructuur en de gronden die als landschapontwikkelingsgebied zijn ingepland. De aanname voor de nieuwe natuur (circa 120 ha) is dat er geen agrarisch gebruik meer mogelijk is.

Indien bij een overstromingsfrequentie van bijvoorbeeld 1 keer per 100 jaar of minder in Cortenoever er duurzaam landbouwkundig gebruik mogelijk blijft van de nieuwe buitendijkse gronden, dan blijft het verlies aan landbouwareaal beperkt tot circa 325 ha. Zie voor de onderbouwing van beide getallen van 600 ha en 325 ha de paragrafen 6.1 en 6.2. Voor de duurzaamheid van alle oplossingsrichtingen die hierna worden genoemd, is het van belang om op korte termijn duidelijkheid te scheppen over het aantal hectares verlies aan landbouwareaal, en het vervolgens in de komende jaren niet meer te wijzigen. Dat betekent dat in dit gebied geen nieuwe plannen met nieuwe functies meer moeten worden toegestaan die een verdere afname van het landbouwareaal tot gevolg hebben.

- Voor de vastgestelde afname van het areaal zullen agrarische bedrijven uitgekocht moeten worden met minimaal een vergelijkbaar oppervlak. Het opkopen van alleen gronden (en geen bedrijven) zal de gronddruk sterk verhogen. Koop daarom voldoende bedrijven uit, of verplaats deze buiten het gebied. Om een verdere gronddruk te voorkomen dient de bebouwing van deze uit te plaatsen bedrijven dan ook aan het toekomstig agrarische gebruik onttrokken te worden.

- Indien de bedrijven ter plaatse van de functieveranderingen worden uitgekocht en er meer grond is verworven dan voor de functieverandering is benodigd, zet de resterende gronden dan in voor vergroting van de blijvende bedrijven. Toekomstgerichte agrarische bedrijven zullen ook in de nabije toekomst behoefte hebben aan uitbreiding van oppervlakte (eigendom en of pacht).
- Door ook bedrijven op locaties in het gebied te kopen die niet rechtstreeks worden geconfronteerd met de onttrekking van grond aan de landbouw, kunnen de gronden van deze bedrijven worden gebruikt als compensatiegrond voor de bedrijven die daar wel direct door worden geraakt. Koop enkele kleinere bedrijven in het gebied uit. Overweeg daartoe de toepassing van een actief verwervingsbeleid, de stimulering van versnelde bedrijfsbeëindiging van enkele bedrijven en de uitvoering van herverkaveling om de landbouwstructuur weer optimaal te maken.
- Zorg voor één organisatie die de grondverwerving coördineert/uitvoert (voor zowel de opkoop van bedrijven als voor het beheer en de verkoop van de aangekochte gronden) voor alle plannen in het gebied. Op deze wijze kan de afstemming tussen de verschillende plannen in het gebied zo effectief mogelijk plaats vinden. Deze organisatie kan bovendien optreden als 'meldpunt' waar voornemens om gronden te willen verkopen kunnen worden gemeld. Met name deze functie van 'meldpunt' zou al op zeer korte termijn, vooruitlopend op alle besluitvorming over de plannen, in werking kunnen worden gesteld.
- Stel een grondverwervingstrategie vast voor het gehele gebied waarin rekening is gehouden met alle ruimtelijke plannen die uitgevoerd moeten worden van de verschillende overheden. De aanleg van de nieuwe infrastructuur rond de nieuwe woningbouwlocatie vraagt ook ruimte. Dit dient van begin af aan meegenomen te worden bij de vaststelling van het areaal op te kopen gronden/bedrijven.
- Zorg dat de organisatie die de grondverwerving coördineert/uitvoert voor stoppende agrariërs of verplaatsers kan beschikken over aanvullende financiële middelen voor de verwerving van bedrijfsgebouwen (bijvoorbeeld rood-voor-rood achtige oplossingen).
- De grondmarkt in Nederland toont op dit moment een stijgende trend. Hiermee zal bij de aankoop rekening mee moeten gehouden. Dit heeft gevolgen voor de prijs die ondernemers zullen moeten betalen indien ze vervangende grond gaan verwerven. Door zoveel mogelijk te compenseren met grond wordt dit probleem voorkomen.
- Indien pachtgrond in de uiterwaarden aan de landbouw moet worden onttrokken (ontpachting), dan is het een optie om deze pachters andere pachtgrond van een nieuwe verpachter, zo mogelijk aan de westzijde van de IJssel, aan te bieden. Pachters kunnen ook gestimuleerd worden om vervangende grond in het gebied aan te kopen, indien zij vanwege het moeten opgeven van pachtgrond in de uiterwaarden op adequate wijze schadeloos worden gesteld.
- In het algemeen geldt dat er bijzondere aandacht moet zijn voor de bijzondere positie van verpachters en pachters die te maken krijgen met verlies aan landbouwgrond. Per geval kunnen de belangen verschillend zijn, en bestaat de kans dat de wens van de verpachter en pachter om in geld of in grond te worden gecompenseerd niet overeen komen.
- De realisatie van de ecologische poorten in het gebied kan tot gevolg hebben dat verpachters bij het vrij komen van pachtgrond een afweging gaan maken om de grond opnieuw in agrarisch gebruik te geven, of hiervoor (beheers)overeenkomsten SAN of SN aan te gaan. Dit kan gevolgen hebben voor de oppervlakte beschikbare grond voor agrarisch gebruik. Het verdient aanbeveling om tijdig in contact

te treden met de verpachters om hun plannen op dit punt te kennen. Indien per saldo minder grond voor de landbouw beschikbaar zou blijven, én vooral pachtbedrijven grond te kort zouden hebben, dan kunnen deze inzichten worden verdisconteerd in de vast te stellen grondverwervingstrategie.

- De verwerving van gronden voor de realisatie van de ecologische poorten en de toekomstige infrastructuur zal leiden tot de noodzaak om extra bedrijven uit te kopen. Deze functies moeten pas geïntroduceerd worden als de benodigde gronden zijn verworven.

Verkaveling

- De verkaveling is door het recentelijk afronden van de ruilverkaveling Brummen-Voorst over het algemeen uitstekend (Cortenoever lag niet in deze ruilverkaveling). Door de nieuwe ingrepen in het gebied zal dit veranderen. Huiskavels en veldkavels zullen door de aan te leggen dijken en infrastructuur meer van elkaar gescheiden raken. Compensatie in grond leidt niet automatisch tot herstel van een goede kavelconcentratie en compensatiegrond kan op een grotere afstand van de huiskavel liggen. Daarnaast zullen de waterlopen en de wegenstructuur deels aangepast moeten worden. Gezien de omvang van de ingrepen zal dit door een wettelijke herverkaveling of een planmatige kavelruil hersteld moeten worden.
- De keuze uit een wettelijke herverkaveling of planmatige kavelruil is niet één keuze voor het gehele gebied. In sommige delen zal een wettelijke herverkaveling meer voor de hand liggen (met name waar infrastructuur en andere functiewijziging spelen); in andere delen wellicht de planmatige kavelruil. Zorg dat tegelijkertijd met de planuitwerking voor Ruimte voor de Rivier (mogelijk ook dan meer duidelijkheid over delen van de IGSV) aandacht wordt besteed aan deze instrumentkeuze voor herverkaveling.
- Om effectief aan verbetering van de verkaveling te kunnen werken moet worden gekozen voor het principe “in één keer goed”: alle besluitvormingstrajecten dienen op elkaar te worden afgestemd (RvdR, IGSV en infrastructuur) en in de tijd niet te veel uiteen gaan lopen. Vervolgens kan de uitvoering starten van een of meer herverkavelingen. Daarbij wordt ook de realisatie van de doelen in de ecologische poorten ten doel gesteld. De verbeteringen worden bij voorkeur gebiedsgericht en integraal opgepakt, rekening houdend met de geldende randvoorwaarden (onder meer Natura 2000).
- Stimuleer grondruilingen tussen bedrijven waardoor de agrariërs die belangstelling hebben getoond voor natuurbeheer hun grond op de juiste plaats krijgen, en degenen die daarvoor geen belangstelling hebben hun gronden op voor de landbouw gunstigere locaties krijgen.
- Om herverkaveling soepel te kunnen laten verlopen is het gewenst dat er, in aanvulling op de te verwerven hectares die noodzakelijk zijn vanwege de nieuwe functies in het gebied, gronden worden aangekocht om voor alle partijen in het ruilproces een goede nieuwe verkaveling te kunnen ontwerpen (voor de indeling binnen bestaande landschappelijke structuren kan op bedrijfsniveau extra grond nodig zijn om een bedrijf niet in oppervlakte achteruit te laten gaan). Aanvullende grondverwerving kan eveneens bijdragen aan de wens van bedrijven om zich binnen het gebied te ontwikkelen.
- Om goede verkavelingsmogelijkheden in de toekomst te kunnen behouden, en dus zo weinig mogelijk doorsnijdingen door landbouwgebieden te krijgen, is de wens vanuit het gebied aangegeven om nieuwe infrastructuur zo veel mogelijk te bundelen langs het spoor.

Bereikbaarheid van gebied, bedrijven en percelen

- De interne ontsluiting moet erop gericht zijn dat de agrarische bedrijven hun percelen goed kunnen bereiken. De externe ontsluiting dient erop gericht te zijn dat aan- en afvoer van producten snel en efficiënt kan plaatsvinden. De voorgestelde herverkaveling zal tevens moeten zorgen voor een goede interne ontsluiting.
- De aanleg van de woningbouwlocatie en de daarbij noodzakelijke infrastructuur zal samen met het verleggen van de dijken de huidige wegenstructuur aantasten/verstoren. De nieuwe wegenstructuur zal mede afgestemd moeten worden op de behoefte van de agrarische sector.
- Ten aanzien van de ontsluiting zal er in het gebied veel veranderen. Vanuit het doel om de landbouw toekomstperspectief te bieden moet het gebied in de toekomst onder gewone omstandigheden, tijdens de aanleg van de dijken en de woningbouw, en tijdens een hoogwatersituatie goed bereikbaar blijven.

Waarde van gronden en gebouwen

- Percelen die buitendijks komen te liggen krijgen te maken met beperkingen. In veel gevallen blijven de lasten voor deze gronden gelijk. De beperkingen (bijvoorbeeld extra kwel, verkruiding, verkorting groeiseizoen) kunnen zowel tot schade leiden, als tot verlies van de waarde van de gronden. Hier zullen tijdig met betrokken eigenaren/gebruikers afspraken over gemaakt moeten worden. Taxaties van schade dienen op kosten van de initiatiefnemer uitgevoerd te worden.
- Door het buitendijks komen te liggen van percelen en/of gebouwen ontstaat er mogelijk planschade. Dit zal per individueel geval onderzocht moeten worden. Hierbij dient bijvoorbeeld rekening te worden gehouden met mogelijke effecten op de verkoopbaarheid van de percelen en/of gebouwen.
- Om de agrarische bedrijven een goede toekomst te bieden wordt vanuit de landbouw de nadrukkelijke wens uitgesproken dat alle erven in ieder geval hoogwatervrij komen te liggen. Hiermee zou in de kostenberekening van het plan rekening gehouden moeten worden.
- Door de woningbouw zal de signatuur van het gebied deels veranderen. Dit kan effect hebben op de verkoopbaarheid van agrarische percelen en bedrijven die 'onder de rook' van de uitgebreide Hoven zullen komen te liggen.

Inrichting van de uiterwaarden

- Vanuit de landbouw is aangegeven dat het van belang dat er zo spoedig mogelijk duidelijkheid komt over de kans op overstroming van het buitendijkse gebied. Geruchten over het eventueel aanpassen van de waterverdeling bij het Pannerdensch kanaal, geven onduidelijkheid over de kans op overstroming, zorgen voor onduidelijkheid en onzekerheid, en kunnen daardoor verlamdend werken op de besluitvorming van individuele agrariërs. Eenduidigheid in de berichtgeving door alle overheden over de overstromingskansen is gewenst.
- Voor de ondernemers is het van belang dat er zo spoedig mogelijk duidelijkheid komt over de wijze waarop de nieuwe buitendijkse gronden gebruikt kunnen worden; dat impliceert ook duidelijkheid of en welke beperkingen er op deze gronden komen te liggen. Voor de toekomst van de agrarische bedrijven is er behoefte om ook deze nieuwe buitendijkse gronden zo goed mogelijk agrarisch te kunnen gebruiken. Daarbij geeft dit voor de agrariërs meer zekerheid op agrarisch gebruik indien deze gronden

niet worden doorgeleverd aan een natuurbeschermingsorganisatie, maar in eigendom blijven van agrariërs.

- Bij de vaststelling van het definitieve tracé van de nieuwe dijken zal een verdieping van deze LER-studie moeten plaatsvinden. De effecten kunnen dan scherper bepaald worden, zodat er meer duidelijkheid ontstaat over de hoogte en omvang van de noodzakelijke compensaties.
- Bij een hoogwatersituatie kan gedurende een bepaalde periode niet of nauwelijks van de buitendijkse gronden gebruik worden gemaakt. Over de schade die hierdoor geleden wordt zullen vooraf heldere afspraken gemaakt moeten worden.
- Indien er sprake is van een blijvende ruimtelijke reservering in delen van het gebied heeft dit grote gevolgen voor de agrarische activiteiten. Om een duurzame landbouw in stand te houden en te kunnen ontwikkelen zal normale reguliere landbouwkundige ontwikkeling toegestaan dienen te worden.

Specifiek voor bedrijven die moeten verplaatsen

- Bij de keuze van de aanleg van de nieuwe dijken dient rekening te worden gehouden met het aantal erven dat buitendijks komt te liggen. Deze bedrijven zullen in de optiek van de agrariërs moeten verplaatsen en zij vragen gecompenseerd te worden voor alle schade die zij leiden. Zowel de continuïteit, het bedrijfs perspectief als de vermogenspositie van deze bedrijven mag niet aangetast worden. Dat houdt in dat ruim voorafgaande aan de start van de fysieke werkzaamheden deze bedrijven op een andere locatie een 'doorstart' moeten kunnen maken.
- Indien tot nu toe binnendijkse bedrijfsgebouwen in de toekomst toch buitendijks komen te liggen (dit heeft niet de voorkeur van de agrariërs) dan is de wens om minimaal te zorgen voor een hoogwatervrij erf en de ontsluiting van het erf. Tevens dient er gezorgd te worden voor voldoende bereikbaarheid in verband met de aan- en afvoer van producten, voor zowel dieren als mensen.
- Ten slotte wordt op een aantal bedrijven door een of meerdere ondernemers/partners buiten het bedrijf in loondienst gewerkt. Bij een "gedwongen" verplaatsing over grotere afstand zal er een oplossing voor dit verlies aan inkomen gevonden moeten worden om verplaatsing mogelijk te maken.

Specifiek voor glastuinbouwbedrijven

- De glastuinbouw in het gebied zorgt voor een grote werkgelegenheid. Om deze te behouden dient er voor gezorgd te worden dat conform de plannen in de regiovisie van de Stedendriehoek verplaatsing van de glastuinbouw binnen de Stedendriehoek mogelijk is. In regioverband zal de gemeente Zutphen, samen met de andere overheden, een actieve bijdrage moeten leveren om de planologische procedures tijdig afgerond te hebben, opdat de inplaatsingslocatie voor de glastuinbouw eveneens tijdig beschikbaar is.
- Doordat de woningbouwplannen al geruime tijd bestaan verkeren de glastuinbouwers al langere tijd in onzekerheid. Aan deze onzekerheid dient een einde te komen. De uitwerking van de nieuwe locatie voor de glastuinbouw in de Stedendriehoek dient met kracht ter hand te worden genomen, en ten minste voor een eerste gedeelte gerealiseerd te zijn als de glastuinbouwbedrijven plaats moeten gaan maken voor de ontwikkeling van woningbouwlocatie(s).

- In de glastuinbouw zijn er maar een of enkele momenten per jaar dat er een wisseling van teelt plaats vindt. Op zo'n moment is het mogelijk het bedrijf te verplaatsen. Dit vraagt een goede planning en het op tijd klaar zijn van de inplaatsingslocatie.

Landgoederen

- Een landgoed is (met name door verpachting) financieel mede afhankelijk van de inkomsten vanuit de landbouw. In dat kader is het voor een landgoed van belang om ook in de toekomst een goede landbouw in het gebied te houden. Daarom moet de landbouw zich ook op een landgoed verder kunnen ontwikkelen. Door de veelheid aan plannen in dit gebied zal er een grote gronddruk op het gebied ontstaan. Dit heeft nadelige gevolgen voor de landbouw, en dus ook voor de landgoederen. Voor het gebied is het van belang om zo snel mogelijk zicht te hebben op alle plannen en waar mogelijk oppervlakteverlies voor de landbouw binnen landgoederen tegen te gaan.
- Veel cultuurgronden in het plan- en studiegebied behoren bij het landgoed Beekzicht. Met name de eventuele aanleg van een nieuwe rondweg voor de kern Voorst vormt een bedreiging voor het landgoed, omdat hierdoor een splitsing in het landgoed zou kunnen ontstaan. Dit geeft naar verwachting ook problemen ten aanzien van de landgoedstatus krachtens de Natuurschoonwet. Bij de afweging voor de aanleg van de infrastructuur zal hiermee rekening moeten worden gehouden.

Algemeen en proces/communicatie

- Het gebied kenmerkt zich door een relatief groot aantal toekomstgerichte bedrijven. Deze bedrijven hebben behoefte aan snelle duidelijkheid over hun toekomstperspectief op de huidige locatie. De overheden dienen de betrokken ondernemers goed en tijdig te informeren over alle zaken die samenhangen met de realisatie van de diverse plannen in het gebied.
- Het gebied heeft 'recht' op duidelijkheid. Dat vraagt om een heldere standpuntbepaling van politici en bestuurders en een consequent beleid. Uitspraken van politici en bestuurders dienen een lange 'houdbaarheidsduur' te hebben en eenduidig vastgelegd te worden.
- Het is belangrijk de signalen uit het gebied serieus te nemen en deze daadwerkelijk te gebruiken in de verdere planvorming, realisatie en het uiteindelijke beheer.
- De realisatie van de aanleg van de nieuwe dijken en de woningbouw in het gebied zal ook diverse sociale gevolgen hebben. Ga in gesprek met de bevolking over de vraag welke maatregelen genomen moeten worden om de sociale samenhang en leefbaarheid van het gebied op peil te houden.
- Het gebied bezit nu reeds een hoge ruimtelijke kwaliteit. Door het behoud van de agrarische sector kan deze ruimtelijke kwaliteit en de signatuur van het gebied behouden blijven.
- Het gebied heeft behoefte aan duidelijkheid, stabiliteit en continuïteit. Dat houdt in dat gelijktijdig met de realisatie van de IJsselsprong plannen er duidelijkheid moet zijn over de mogelijke verdere functieveranderingen in het gebied. Op dit moment zijn naast de plannen voor de IJsselsprong Zutphen ook plannen die te maken hebben met de twee ecologische poorten van de Veluwe naar de uiterwaarden en de plannen ten behoeve van de infrastructuur in het gebied. Al deze plannen hebben invloed op de beschikbaarheid van grond in het kleigebied. Door ervoor te zorgen dat deze plannen in de uitvoering gelijkgeschakeld worden, en er duidelijkheid komt over de ruimtelijke effecten van alle

plannen, ontstaat de noodzakelijke duidelijkheid op basis waarvan ondernemers hun bedrijven verder kunnen ontwikkelen.

- In verband met het gewenste draagvlak en praktische ideeën ten aanzien van de uitvoerbaarheid wordt aanbevolen om de agrarische sector te betrekken bij de verdere planuitwerking, realisatie en beheer van de plannen in het gebied.

Overige aandachtspunten

- In het gebied komen relatief veel verpachte gronden voor. Bedrijven die moeten verplaatsen zullen naast een verlies van productie/omzet tijdens de verplaatsing geconfronteerd worden met verlies van pachtgronden, zowel reguliere als eenmalige pacht voor meerdere jaren. Om voor deze bedrijven verplaatsing mogelijk te maken zal er ook voor deze kosten voldoende vergoedingen beschikbaar dienen te zijn.
- Om de agrarisch te gebruiken oppervlakte in het gebied zo groot mogelijk te houden dient na de aanpassing van de inrichting en de aanleg van de dijken er gekozen te worden voor een optimale landbouwkundige inrichting en beheer van het gebied. Dat houdt bijvoorbeeld in dat er vooraf duidelijke afspraken worden gemaakt over het waterpeil en waterbeheer, over de landbouwkundige (her)inrichting van het gebied, zodat de continuïteit van het toekomstperspectief van de bedrijven behouden blijft.
- Op de gronden in de bijna afgesloten ruilverkaveling "Brummen-Voorst" komt landinrichtingsrente te rusten. Indien bedrijven een deel van hun gronden moeten afstaan voor nieuwe functies, en dat per saldo leidt tot bedrijfsverkleining met een negatieve invloed op de bedrijfsvoering, dan dient rekening te worden gehouden met het feit dat zij (gedeeltelijke) compensatie willen hebben voor de landinrichtingsrente die zij nog moeten betalen voor hun resterende percelen. De hoogte van de landinrichtingsrente is gebaseerd op het nut van de ruilverkaveling en de onder-/overbedeling in de nieuwe toedeling. De invordering van de landinrichtingsrente vindt plaats per kadastraal perceel dat men in eigendom heeft; het aanvankelijk berekende nut is naar rato van de oppervlakte van de kadastrale percelen in de nieuwe toedeling over de percelen verdeeld. Mocht de rente grotendeels voortvloeien uit het nut van de nieuwe toedeling, terwijl dit nut (deels) verloren zou gaan, dan kan men stellen dat op de resterende percelen een te hoge rente moet worden betaald.
- In het kader van deze LER op hoofdlijnen is het onderzoek gericht op de landbouw, zoals die onder meer gekend wordt via de registratie in de BRP en GIAB. Andere economische activiteiten in het landelijk gebied die geconfronteerd zouden kunnen worden met de effecten van de voorgenomen activiteiten of van andere ruimtelijke plannen (ecologische poorten, provinciaal natuurgebiedsplan), zijn buiten beschouwing gebleven. In vervolgonderzoeken zal waar nodig ook aandacht aan andere activiteiten moeten worden besteed.

9 Suggesties voor de inrichting van een vervolgproces

9.1 Inleiding

In dit hoofdstuk worden suggesties gedaan voor de inrichting van een vervolgproces. Op basis van het onderzoek in deze LER zijn in het vorige hoofdstuk grotendeels inhoudelijke oplossingsrichtingen aangedragen. Daarnaast zijn ook al enkele opmerkingen gemaakt over proces en communicatie.

In het navolgende wordt stilgestaan bij mogelijke concrete vervolgstappen, die min of meer voortvloeien uit de aangedragen oplossingsrichtingen.

Het overleg met de meeleesgroep, haar reacties op het onderzoek en de interviews door het projectbureau IJsselsprong, vormen een basis voor dit hoofdstuk. Daarnaast worden een aantal suggesties gedaan vanuit de expertise van DLG en Kadaster. Beide organisaties hebben veel ervaring met het inrichten en uitvoeren van processen en projecten in het landelijk gebied.

9.2 Suggesties voor het proces

1. Belangrijk voor de realisatie van de plannen is dat er voldoende draagvlak is. In dit gebied is het grootste gedeelte van de grond in eigendom/gebruik bij agrariërs. Het is het wenselijk om de grondgebruikers en verpachters voldoende te betrekken bij de verdere uitwerking en uitvoering van de plannen die dit gebied raken. Voor het verkrijgen van draagvlak is communicatie belangrijk. Uit onder meer de interviews blijkt dat de bewoners en gebruikers van het gebied met name behoefte hebben aan heldere, eenduidige communicatie. Zij hebben betrouwbare informatie nodig om hun beslissingen op te kunnen baseren.

*Suggestie aan de stuurgroep: Spreek af dat de **provincie** zorg draagt voor de benoeming van een vaste groep / commissie vanuit het gebied, met een goede vertegenwoordiging van te onderscheiden geledingen. Stel deze groep (in eerste instantie) in als adviesgroep voor de stuurgroep en voor het lokale bestuur; geef hen een duidelijke opdracht over welke punten gevraagd en ongevraagd geadviseerd kan worden. In de loop van de tijd kan de opdracht wijzigen, en deze groep betrokken worden en zo mogelijk eigen verantwoordelijkheden krijgen bij de nadere uitwerking en uitvoering van plannen. Zij kan zorg dragen voor interactie met betrokkenen en tevens de rol van vertrouwenscommissie vervullen. Wij pleiten ervoor voor een dergelijke continuïteit van vertegenwoordiging uit het gebied te zorgen.*

2. Door duidelijk te communiceren over de instelling van en opdracht aan bovenbedoelde adviesgroep, ontstaat er voor de bewoners en gebruikers van het gebied, naast de geëigende ambtelijke ingangen, een duidelijk platform waar men terecht kan met vragen en opmerkingen gedurende de periode van de veranderingen in het gebied.

*Suggestie aan de stuurgroep: Ondersteun het werk van de adviesgroep met voldoende faciliteiten. Zorg ervoor dat zij op een herkenbare wijze voor het gebied haar werk kan doen. Spreek af dat de **gemeente Zutphen** in overleg met de provincie zorg draagt voor de inregeling van de werkzaamheden van de adviesgroep; en zorg dat **alle gemeenten en het waterschap** in een gecoördineerde actie over de start van de werkzaamheden van de adviesgroep communiceren.*

3. Door het inzicht dat nu op basis van deze LER is ontstaan in de landbouw als economische sector in het gebied, kan de landbouw volwaardig meegenomen worden in de planvorming.
*Suggestie aan de stuurgroep: geef de komende jaren binnen het totale proces van het project IJsselsprong ook de landbouw een volwaardige plaats; zorg dat het steeds een van de pijlers bij de afweging van toekomstige besluiten is. Belast het **projectbureau** met de opdracht om hiervoor in de voorbereiding van besluiten zorg te dragen.*
4. Om in de integrale aanpak de landbouw voldoende aandacht te kunnen geven, is het gewenst als er hiervoor naast de genoemde adviesgroep vaste aanspreekpunten zijn.
*Suggestie aan de betrokken gemeenten: zorg zowel bestuurlijk als ambtelijk voor een verantwoordelijke, die invulling kan geven aan de rol van vast aanspreekpunt. Neem daarover binnen **elke gemeente** een besluit, en communiceer hierover tegelijkertijd met de communicatie over de start van de werkzaamheden van de adviesgroep (suggestie 2)*

9.3 Suggesties voor inhoudelijke vervolgstappen

De LER geeft op grond van de huidige beschikbare informatie over de voorgenomen activiteiten op hoofdlijnen aan waar zich kansen en ontwikkelingsmogelijkheden voordoen en welke oplossingsrichtingen mogelijk zijn. Om van deze globale verkenning tot de noodzakelijke concretisering te komen, zijn de onderstaande stappen mogelijk:

1. Bij de verdere planuitwerking voor de dijkverleggingen en van de IGSV komt meer informatie beschikbaar, zoals exactere informatie over de dijktracés, de tracés voor nieuwe infrastructuur door het gebied en de groene buffers om de stadsuitbreiding. Op grond daarvan kan een verdieping worden gemaakt van deze LER. Door dit bij voorkeur op een ander schaalniveau, bijvoorbeeld per deel van het gebied te doen, kunnen effecten en kansen voor de landbouw precies in beeld worden gebracht.
*Suggestie aan de stuurgroep: Waar dat gewenst en zinvol is kunnen op basis van exactere plangegevens gedetailleerde verkavelingsanalyses worden gemaakt (eigendom/pacht en huis- en veldkavels op bedrijfsniveau inzichtelijk maken) om bijvoorbeeld tot een optimale afbakening van deelgebieden te komen voor herverkaveling en te adviseren over een instrumentkeuze (wettelijke herverkaveling of planmatige kavelruil). Spreek af dat de **regievoerder van het IJsselsprongproject**, in voorkomende gevallen (mede) namens andere initiatiefnemers, steeds als trekker optreedt voor de verdieping van deze LER en voor de noodzakelijke gedetailleerde verkavelingsanalyses*
2. In Bijlage 3 zijn een aantal onderzoeksvragen geformuleerd.
*Suggestie aan de stuurgroep: Zorg ervoor dat deze vragen zo spoedig mogelijk worden beantwoord en communiceer hierover met het gebied. Maak waar nodig keuzen opdat een duidelijke koers ontstaat voor het vervolgproces. Spreek af dat de **vertegenwoordiger van het ministerie van V&W** in de stuurgroep binnen nader te bepalen termijn zorg draagt voor de beantwoording van de vragen. Neem als **stuurgroep** waar nodig besluiten naar aanleiding van de ontvangen antwoorden, en zorg voor de communicatie van de antwoorden en besluiten.*
3. In het vorige hoofdstuk zijn een aantal oplossingsrichtingen geformuleerd onder het thema 'verlies van gronden'. Daarbij komen organisatorische, financiële en operationele aspecten aan de orde.

*Suggestie aan de stuurgroep: zorg ervoor dat over deze oplossingsrichtingen (op korte termijn) besluitvorming plaats vindt, in elk geval ruim voorafgaande aan het gewenste moment van het in uitvoering brengen van de plannen. Hierdoor ontstaat naar eigenaren/gebruikers duidelijkheid over wat mogelijk is, en kunnen eerste afspraken over bijvoorbeeld grondtransacties tijdig worden voorbereid. Spreek af dat de **provincie**, in overleg met V&W, het waterschap en de gemeenten, trekker wordt van dit thema, en zorg draagt voor de inregeling van dit punt.*

4. Door de informatie die via een LER beschikbaar komt, kan de LER als instrument een eigen positie gaan innemen bij de afweging van alternatieven voor plannen.

*Suggestie aan de stuurgroep: stel voor toekomstige planuitwerkingen die nu nog onbekende maar wel ingrijpende gevolgen zullen hebben in delen van het gebied, samen met de genoemde adviesgroep vooraf een gerichte LER op, zodanig dat via dit instrument telkens het belang van de landbouw volwaardig meegewogen wordt (bijvoorbeeld bij de uitwerking van alternatieven voor wegtracés). Spreek af dat de **regievoerder van het IJsselsprongproject**, in voorkomende gevallen (mede) namens andere initiatiefnemers, steeds als trekker optreedt voor de opstelling van een gerichte LER. Dit laat onverlet dat wanneer andere overheden de initiatiefnemer zijn voor een planuitwerking, zij in formele zin opdrachtgever kunnen zijn voor de opstelling van een gerichte LER.*

5. Diverse onderwerpen uit de nu nog globale plannen zullen op verschillende momenten in de tijd duidelijker gaan worden. Zolang in een bepaald gedeelte van het gebied nog niet is gestart met de (integrale) uitvoering van plannen is het gewenst de effecten op de landbouw telkens zo goed mogelijk mee te evalueren.

*Suggestie aan de stuurgroep: zorg in voorkomende situaties dat plannen worden uitgewerkt of wijzigen en de uitvoering nog moet starten, voor een up-date van de LER. Hiermee wordt zo goed mogelijk invulling gegeven aan enerzijds de wens om eigenaren/gebruikers in het proces te betrekken, en anderzijds de kans om zo realistisch mogelijke uitvoeringsplannen te kunnen voorbereiden die zijn gebaseerd op goede actuele informatie. Spreek af dat de **regievoerder van het IJsselsprongproject**, in voorkomende gevallen (mede) namens andere initiatiefnemers, steeds als trekker optreedt voor de up-date de LER. Dit laat onverlet dat wanneer andere overheden de initiatiefnemer zijn voor een planuitwerking of -wijziging, zij in formele zin opdrachtgever kunnen zijn voor de up-date van de LER.*

6. Er is al veel gesproken met eigenaren/gebruikers. Vanuit het project IJsselsprong zijn interviews gehouden en voor de realisatie van de Beekbergerpoort is in een ander traject met agrariërs gesproken. Dat betekent niet dat alle agrariërs en/of verpachters al zijn gehoord. Om een effectieve “in één keer goed” strategie voor de verschillende delen in het gebied te kunnen ontwikkelen, is het van belang van alle belanghebbenden te weten welke wensen en welke bereidheid er bestaan om betrokken te zijn bij veranderingen, en welke verbanden, kansen en ruimte voor oplossingen er kunnen blijken te bestaan.

*Suggestie aan de stuurgroep: organiseer, met inschakeling van de genoemde adviesgroep, tijdens de uitvoering van de toekomstige integrale uitvoeringsplannen per deel van het gebied een proces waarin alle betrokkenen individueel bereikt worden. Spreek af dat de **toekomstige projectverantwoordelijke** die wordt belast met de uitvoering van deze plannen, hier zorg voor draagt.*

Bovenstaande suggesties zijn bedoeld om de eerste vervolgstappen te kunnen zetten. Voor de inrichting en uitvoering van projecten kunnen later pas zinvolle suggesties worden gedaan.

10 Conclusies en aanbevelingen

10.1 Inleiding

Wanneer alle plannen in het onderzochte gebied in uitvoering zijn genomen dan zal er in het plangebied een aanzienlijk deel van de grond die op dit moment nog in agrarisch gebruik is aan de landbouw zijn onttrokken, of een ander agrarisch gebruik kennen. Deze afname van en een ander gebruik van het landbouwareaal hebben ingrijpende gevolgen op de landbouwstructuur.

Op basis van de beschrijving van de huidige situatie van de landbouw in het gebied in hoofdstuk 4, en algemene trends in de landbouw is in hoofdstuk 5 een inschatting gemaakt van de autonome ontwikkeling van de landbouw in dit gebied. Daarna zijn in hoofdstuk 6 de effecten van de voorgenomen activiteiten op de landbouw op hoofdlijnen onderzocht.

De inzichten over de huidige situatie, de autonome ontwikkeling en de effecten van de ingrepen, zijn gebruikt om vervolgens in hoofdstuk 7 de kansen en ontwikkelingsmogelijkheden voor de landbouw aan te geven.

Vanuit de effectbeschrijvingen in hoofdstuk 6 en de kansen in hoofdstuk 7, komen in hoofdstuk 8 de oplossingsrichtingen bij elkaar. Deze oplossingsrichtingen geven een uitgebreid palet aan van zaken die vanuit het project IJsselsprong ondernomen, onderzocht en uitgewerkt kunnen worden.

Vanwege de fase waarin het proces nu verkeert zijn er nog vragen die uitgewerkt moeten worden, en kan er in een later stadium een vervolg aan deze LER worden gegeven waarin (detail) zaken op basis van de huidige LER nog verder uitgewerkt worden. Onderzoeksvragen en suggesties voor een vervolg op deze LER zijn in Bijlage 3 respectievelijk hoofdstuk 9 opgenomen.

In dit hoofdstuk worden beknopt, en geclusterd in een aantal punten, de vele afzonderlijke aanbevelingen uit de voorgaande hoofdstukken overzichtelijk in beeld gebracht. Hierdoor ontstaat overzicht ten behoeve van de ambtelijke en politieke besluitvorming: welke acties kunnen er worden uitgevoerd, om ervoor te zorgen dat er in dit gebied ook in de toekomst een gezonde landbouw aanwezig kan blijven.

10.2 Conclusies / aanbevelingen

1. Communicatie: Communiceer met de belanghebbenden in het gebied (bewoners, grondgebruikers, verpachters) regelmatig over de voortgang van het project (waar sta je) en over het tijdspad. Maak een inzichtelijke planning, die ook is toegesneden op de maatregelen voor de agrariërs en communiceer hierover. Coördineer dit vanuit het projectbureau. Betrek de belanghebbenden bij de uitwerking en de uitvoering de plannen. Installeer een adviesgroep, samengesteld vanuit geledingen uit het gebied, die zich richt op het ontwerp en de uitvoering van een pakket landbouwmaatregelen.
2. Integrale aanpak: Zorg dat de uitvoering van alle plannen in afzonderlijke delen van het gebied wordt gecombineerd in integrale gebiedsgerichte uitvoeringsplannen; "in één keer goed". Neem hierin vanuit de stuurgroep initiatief, en schakel de adviesgroep hiervoor in. Sta geen nieuwe functies of reserveringen voor nieuwe functies meer toe zodra de huidige plannen vaststaan en in uitvoering zijn genomen.

3. Buitendijkse gronden: Zorg voor duidelijkheid over onder meer het toegestane gebruik van buitendijkse grond, de overstromingsfrequentie en de samenhang van de plannen. Zorg voor beantwoording van de onderzoeksvragen. Bewerkstellig dat er definitieve antwoorden komen waaraan de ministeries van V&W en LNV hun akkoord geven. Neem hiervoor vanuit de stuurgroep initiatief.
4. Grondverwerving: Maak een grondverwervingstrategie voor een groter gebied dan het plan- en studiegebied. Doe daarvoor onderzoek naar de ligging van alle bedrijven (bedrijfsgebouwen) die gronden in het plangebied gebruiken, en onderzoek waar alle overige grotere eigenaren (publiek en privaat) uit het plangebied eigendommen in de regio hebben (met name aan de oostzijde van de IJssel). Opschaling biedt meer ruimte voor het vinden van (ruil)oplossingen. Kies voor een actief verwervingsbeleid. Schep de mogelijkheid voor het versneld beëindigen van kleine bedrijven. Koop bij voorkeur hele bedrijven op, met name in het plangebied. Hiermee worden in samenhang met de doelrealisatie voor de nieuwe bestemmingen in het gebied ruilmogelijkheden gecreëerd voor bedrijven die verplaatst moeten worden en/of ontstaan mogelijkheden voor verbetering van de bedrijfsstructuur voor andere bedrijven. Draag oplossingen aan indien er door grondverwerving ontpachting optreedt en (ver)pachters vervangende grond nodig hebben. Neem een besluit over de omvang van het gebied waarop de grondverwervingstrategie van toepassing is en wanneer er mee gestart wordt. Biedt desgewenst ondersteuning aan bedrijven bij het zoeken naar nieuwe bedrijfslocaties buiten het gebied. Maak afspraken om de grondverwerving niet voor de verschillende doelen afzonderlijk te doen plaats vinden, maar vanuit één strategie voor de diverse, nader vast te leggen, doelen. Geef duidelijkheid over de toe te passen grondverwervingsinstrumenten (in welke situatie / voor welk doel is welk instrument toepasbaar). Mogelijke opstelling van de grondverwervingsstrategie in opdracht van de provincie, in overleg met V&W, het waterschap en de gemeenten. Neem als stuurgroep spoedig besluiten over de inregeling hiervan, opdat voorafgaande aan de uitvoering van plannen waar nodig gronden worden verworven.
5. Taxaties: Taxeer mogelijke planschade of schades vooraf. Onderzoek de mogelijkheden van een uniforme werkwijze in dit gebied. Stel een referentiekader vast. Stel als stuurgroep de uitgangspunten en werkwijzen voor taxaties in dit gebied vast.
6. Organisatie van de grondverwerving: Belast één organisatie met de uitvoering van de vastgestelde grondverwervingsstrategie. Grondverwerving voor Ruimte voor de Rivier, de IJsselsprong, de infrastructuur en de ecologische poorten dient in samenhang en nauw onderling overleg plaats te vinden. Door de gezamenlijke aansturing van één organisatie kunnen win-win situaties gecreëerd worden, waardoor alle partijen hun doelen kunnen verwezenlijken. Mogelijke actie door de provincie als voorzitter van de stuurgroep, in overleg met V&W, het waterschap, de gemeenten en andere belanghebbenden.
7. Agrarische gebouwen: Onttrek bij de verwerving van gehele bedrijven waar mogelijk de agrarische gebouwen aan het agrarisch gebruik. Regel via het bestemmingsplan / streekplan de onttrekking van de gebouwen aan de agrarische bestemming. Onderzoek de benodigde financiën hiervoor en bezie of toepassing van een rood-voor-rood regeling daarvoor mede geschikt is. Neem binnen de stuurgroep een besluit over de uitwerking van dit punt.
8. Compensatie in grond: Geef vervangende grond in plaats van schadevergoeding in geld. Dit dient uitgewerkt te worden in de grondverwervingstrategie. Dit is onderdeel van de bovengenoemde opdracht voor het opstellen van een grondverwervingsstrategie.

9. Herverkaveling: Onderzoek de optimale afbakening van samenhangende delen van het plan- en studiegebied waarin herverkaveling voor welke doelen en vanwege welke redenen nodig is. De delen van het gebied waarin in één deelproject de gevolgen van woningbouw, infrastructuur en Ruimte voor de Rivier gezamenlijk met landbouwstructuurverbetering moeten worden opgelost, vragen om een andere aanpak dan de delen van het gebied waarin uitsluitend de gevolgen van de Ruimte voor de Rivier moeten worden opgevangen. Maak op basis van dit onderzoek een keuze welk herverkavelingsinstrument wordt toegepast (wettelijke herverkaveling of planmatige kavelruil). Zorg daarna voor de opstelling en uitvoering van herverkavelingsplannen per onderscheiden gebied. De belangen van pachters en verpachters, alsmede de combinatie van landbouwdoelstellingen met natuurbeheerdoelstellingen en waterdoelstellingen, zijn in dit gebied bijzondere aandachtspunten. De uitvoering van deze processen gaat pas spelen in de uitvoeringsfase van de IGSV en Ruimte voor de Rivier plannen. Om de uitvoering ervan evenwel voortvarend ter hand te kunnen nemen, verdient het aanbeveling het genoemde onderzoek, de instrumentkeuze en de planvoorbereiding nu al te starten. De provincie kan hiertoe, als voorzitter van de stuurgroep, in overleg met het waterschap en de gemeenten opdracht geven.
10. Infrastructuur: Zorg waar nodig voor nieuwe goede infrastructuur voor de landbouw (ontsluiting, ontwatering). Dit punt dient later uitgewerkt te worden. Neem al wel een besluit dat de agrariërs hierbij, via de adviesgroep, worden betrokken.
11. Glastuinbouw: Bevorder vanuit het project IJsselsprong in de samenwerking met de andere overheden in de Stedendriehoek de tijdige realisatie van een vervangende locatie voor de glastuinbouw die uit dit gebied moet verdwijnen. Stel vanuit de gemeente Zutphen samen met andere belanghebbende overheden financiële middelen beschikbaar voor een bijdrage aan de kosten van de daarvoor noodzakelijke planvoorbereiding. De provincie kan als voorzitter van de stuurgroep, en uit hoofde van haar verantwoordelijkheid voor de regionale planning, het initiatief nemen om de afstemming tussen het IJsselsprongproject en de ontwikkeling van een nieuwe glastuinbouwlocatie te coördineren.

Bijlagen

Bijlage 1: De Keukentafelgesprekken - interviews

In de periode december 2007 t/m januari 2008 zijn 53 keukentafelgesprekken gevoerd met agrariërs en enkele verpachters binnen het plangebied. Tijdens deze keukentafelgesprekken is onder meer gesproken over bedrijfsgegevens, grondgebruik, bedrijfsstructuur en de toekomstverwachtingen en -plannen van de bedrijven. Ook konden de agrariërs en verpachters aangeven welke gevolgen zij voor de bedrijfsvoering verwachten, hoe het landbouwperspectief zo goed mogelijk kan worden behouden, welke beperkingen/kansen de maatregelen met zich meebrengen. Er is ook ruimte gegeven voor het plaatsen van opmerkingen en oplossingen.

In verband met de privacy van deze gesprekken zijn de gegevens zo veel mogelijk verwerkt op gebiedsniveau, zodat individuele gegevens en meningen niet te herleiden zijn. In een aantal deelgebieden is het aantal ondernemers te beperkt om betrouwbare en steekhoudende uitspraken over bepaalde onderwerpen te doen.

Allereerst wordt in het kort een algemeen beeld van de geënquêteerde bedrijven geschetst. Vervolgens wordt in 2 per deelgebied een korte samenvatting gegeven van de open vragen per deelgebied.

1 Algemeen beeld

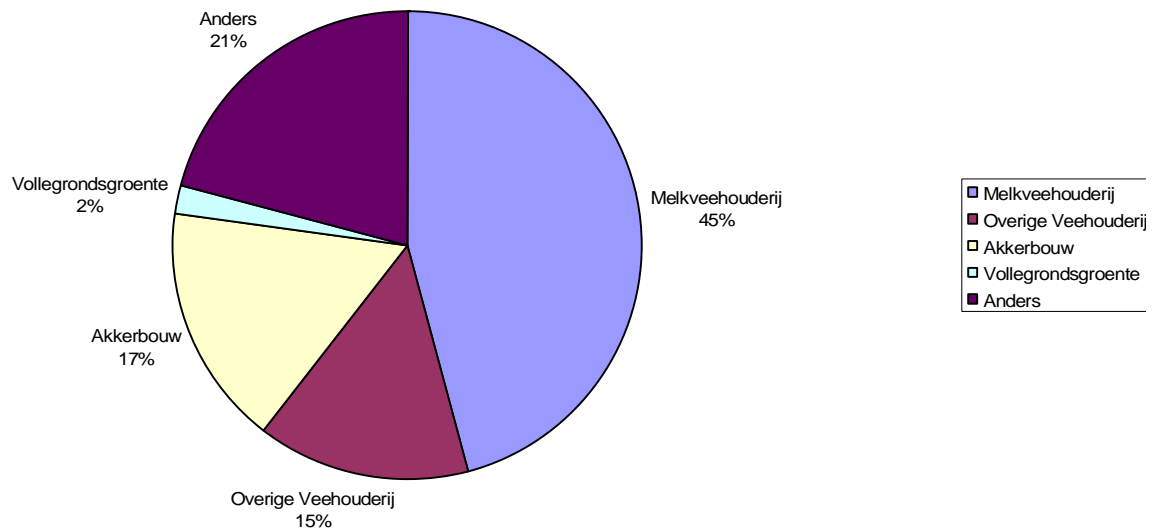
In de enquête is gevraagd naar algemene bedrijfsgegevens, de structuur van het bedrijf, externe factoren die van invloed zijn op de bedrijfsontwikkeling, toekomstverwachtingen.

Algemene gegevens bedrijfsvoering

In de figuur is te zien hoe de geënquêteerde bedrijven zijn verdeeld over de agrarische sectoren. Bijna de helft van de sectoren omschrijft de hoofdtak van het bedrijf als 'melkveehouderij' en 20% als 'anders'. In de categorie 'anders' zitten vooral de gemengde bedrijven met meerdere hoofdtakken, ook akkerbouwbedrijven en overige veehouderij komen relatief vaak voor. Geen van de bedrijven in het plangebied boert biologisch (SKAL gecertificeerd).

De sector glastuinbouw (alleen gesitueerd in de Overmarsch Oost) is van groot belang in verband met de voorgenomen woningbouw. De glastuinbouw komt in bij de bespreking van het deelgebied aan de orde omdat er een drietal bedrijven is met ieder hun eigen specifieke karakter.

Hoofdtak van het bedrijf

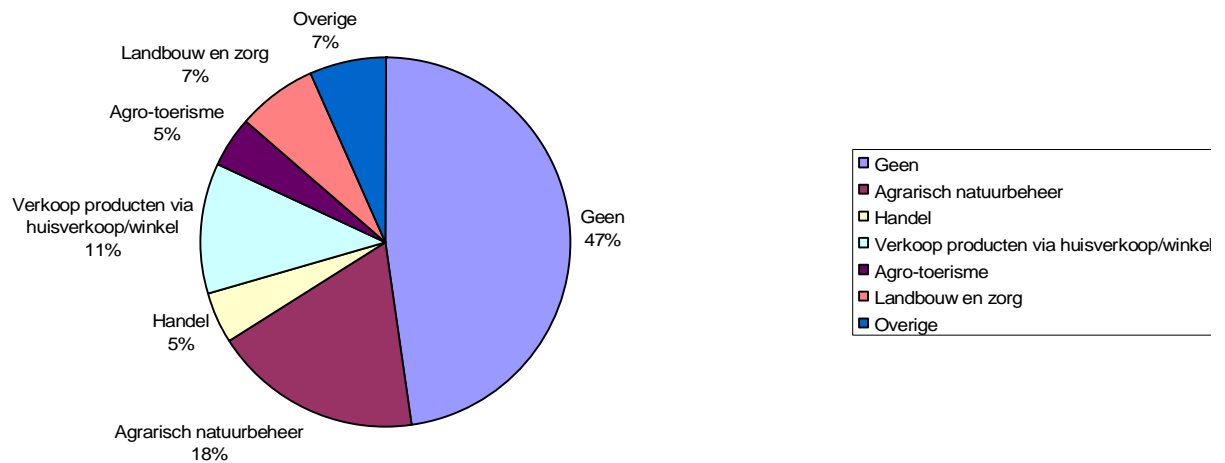
Voor driekwart van de geënquêteerde ondernemers is het bedrijf het hoofdberoep, en een kleine tien procent beschouwt hun agrarische activiteit als hobby. Deze zogenaamde hobbybedrijven bevinden zich allemaal in het deelgebied 5, de Tondense Enk. Op Cortenoever en de Voorsterklei ligt het aandeel hoofdberoepsbedrijven op ruim tachtig procent. Deze gebieden herbergen dan ook de grote(re) melkveebedrijven.

Ruim de helft van de ondervraagden heeft in aanvulling op de agrarische activiteiten inkomsten uit andere niet-agrarische activiteiten. Agrarisch natuurbeheer is de meest voorkomende nevenactiviteit. Ook verkoop van producten via huisverkoop/winkel komt relatief vaak voor.

De gemiddelde leeftijd van de ondernemers (veel bedrijven kenmerken zich door maatschappen met vrouw, vader en/of kind) in het plangebied is 50 jaar.

Om een beeld te krijgen van de mogelijke toekomst van de bedrijven is het belangrijk te weten hoe de opvolgingssituatie is. Uit de gesprekken blijkt dat minder dan 30 procent van de bedrijven geen opvolger heeft. Bij ruim zeventig procent van de bedrijven is er wel een bedrijfsopvolger, is het bedrijf onlangs overgenomen of is hiermee bezig, of is het nog onbekend (gezien de jonge leeftijd van de kinderen). Op de Voorsterklei en Cortenoever geeft slechts een enkeling aan géén bedrijfsopvolger te hebben. Bij de meerderheid van de bedrijven is er dus sprake van een bedrijfsopvolger, is het bedrijf pas overgenomen/men is met overname bezig of is dit nog onbekend.

Niet-agrarische activiteiten

Tijdens de keukentafelgesprekken is ook gevraagd of een van de ondernemers (partners in de maatschap) ook buitenshuis werkzaam is. Bij ongeveer een derde van de ondernemingen heeft één van de partners (van de maatschap) een (deeltijd)baan buitenshuis. Externe arbeid wordt beperkt ingehuurd (maximaal 16 uur, op een enkele uitzondering na).

Structuur van de bedrijven: grondgebruik & verkaveling

Grondgebruik

Om een beeld te krijgen van het grondgebruik is gevraagd naar het oppervlaktegebruik van pacht versus eigendom.

Van het totaal *opgegeven* aantal hectares dat men in gebruik heeft in het plangebied is ruim de helft in eigendom en is de overige grond gepacht (niet iedereen heeft deze vraag volledig beantwoord).

Wat betreft verhouding eigendom/pacht blijkt uit de gegevens van de ondernemers dat in de Voorsterklei en Cortenoever veel hectares worden gepacht. Hierbij zijn enkele bedrijven met nagenoeg volledige pacht en andere juist met een groot deel eigendom.

Verkaveling

Tijdens de keukentafelgesprekken is gevraagd naar de verkaveling van de bedrijven. Negentig procent van de ondernemers die deze vraag hebben beantwoord is tevreden. Ook geeft men aan dat de veldkavels goed bereikbaar zijn met zwaar/lang verkeer (80%). De verkaveling wordt dan ook door een ruime meerderheid (ca 60%) van de ondernemers als goed en door ruim een kwart als redelijk beschouwd (ca. 27%).

De ondernemers van de Voorsterklei en de Tondense Enk waarderen de verkaveling veel beter dan de ondernemers van Cortenoever. In Cortenoever beoordeelt slechts een enkeling de verkaveling als goed. Dit is verklaarbaar doordat het gebied Cortenoever buiten het onlangs afgeronde ruilverkavelingstraject viel. Uit de enquête is gebleken dat iets meer dan de helft van de geënquêteerden bereid is om kavels te ruilen indien daarmee de structuur van het bedrijf verbeterd kan worden. In de Voorsterklei en Cortenoever ligt deze bereidheid om kavels te ruilen hoger dan in de rest van het plangebied.

Externe factoren die van invloed zijn op de bedrijfsontwikkeling

Diverse factoren zijn van invloed op de mogelijkheden voor bedrijfsontwikkeling. In de enquête is voor een aantal factoren gevraagd of deze een knelpunt zijn voor het bedrijf:

- *Afstand tot burgerwoningen:* de afstand tot burgerwoningen staat de bedrijfsontwikkeling voor een meerderheid (86%) van de bedrijven niet in de weg. Voor een beperkt aantal bedrijven speelt de afstand tot burgerwoningen wel een cruciale rol.
- *Uitbreidingsmogelijkheden ten opzichte van grondaankoop:* de mogelijkheden voor grondaankoop vormen voor 45% van de bedrijven op dit moment geen knelpunt. Voor andere bedrijven vormt de mogelijkheid voor grondaankopen wel een knelpunt. Een aantal bedrijven geeft aan dat er te weinig grondaanbod is; en/of dat de prijs te hoog is.
- *Problemen met waterkwaliteit:* over de waterkwaliteit is iedereen tevreden.
- *Milieuwetgeving:* de milieuwetgeving is door één ondernemer aangegeven als knelpunt. De overige ondernemers ervaren dit niet als knelpunt.
- *Vormt het bouwblok een probleem voor de verdere ontwikkeling van het bedrijf?*
Circa één op de zes bedrijven heeft aangegeven dat het bouwblok een probleem vormt voor de verdere ontwikkeling van het bedrijf.

Toekomstverwachtingen en plannen

Om zicht te krijgen in de dynamiek van de bedrijfsontwikkeling is gevraagd naar de bedrijfsvoering van de afgelopen vijf jaren. Een aantal bedrijven is afgebouwd maar de meerderheid heeft aangegeven dat men is gegroeid in omvang door diverse investeringen.

Tabel: welke concrete stappen zijn er de afgelopen vijf jaar gezet(in percentage)

Voortzetting van het bedrijf op de huidige plek met de huidige omvang	16
Voortzetting van het bedrijf op de huidige plek met groei van de omvang	62
Bedrijf afgebouwd	19
Bedrijf is al beëindigd	3

Het economisch perspectief wordt door de meeste ondernemers als redelijk tot goed (circa 85%) beschouwd. Een enkeling vindt het perspectief matig of beoordeelt het economisch toekomstperspectief als slecht.

Dat de ondernemers het economisch perspectief over het algemeen redelijk tot goed beschouwen blijkt ook wel uit de plannen die de ondernemers de komende vijf jaar met hun bedrijfsvoering hebben. Een grote

meerderheid van de ondernemers heeft aangegeven hun bedrijf de komende vijf jaar voort te zetten op de huidige plek met groei van de omvang door het huren en/of kopen van extra grond, aankopen van quotum, bouwen, investeren in machinepark en automatisering, noodzakelijke investeringen, opzetten/uitbreiden neventak en (regulier) onderhoud.

Tabel: welke concrete bedrijfsplannen zijn er binnen nu en vijf jaar(in percentage)

Voortzetting van het bedrijf op de huidige plek met de huidige omvang	27
Voortzetting van het bedrijf op de huidige plek met groei van de omvang	64
Bedrijf afbouwen binnen vijf jaar	9
Bedrijf is al beëindigd	-

Bedrijfsverplaatsing

Aan de ondernemers is gevraagd hoe zij tegenover bedrijfsverplaatsing staan. Ruim zeventig procent van de ondernemers heeft aangegeven geen bedrijfsverplaatsing te willen of geen idee te hebben. Bij de ondernemers die aangeven dat bedrijfsverplaatsing een reële mogelijkheid is, is veelvuldig de opmerking geplaatst dat hier de voorkeur absoluut *niet* naar uitgaat en/of dat men verwacht dat dit in hun specifieke situatie niet nodig zal zijn. Mocht bedrijfsverplaatsing aan de orde zijn, dan gaat de voorkeur sterk uit naar verplaatsing binnen de regio.

2 Samenvatting per deelgebied

Aan het eind van de keukentafelgesprekken is aan de ondernemers gevraagd naar hun mening/visie inzake:

- o de gevolgen voor de bedrijfsvoering;
- o behouden van een perspectiefvolle landbouw;
- o overlast tijdens de realisatie van de maatregelen;
- o beperkingen en kansen voor het grondgebruik in het gebied.
- o opmerkingen en/of oplossingen

Per deelgebied wordt een korte typering van het gebied gegeven, gevolgd door de meningen/visie van bovengenoemde onderwerpen. De visie over beperkingen en kansen voor het grondgebruik in het gebied is hoofdzakelijk beantwoord door de ondernemers uit de gebieden Voorsterklei en Cortenoever.

Deelgebied 1: Voorsterklei

Dit gebied kenmerkt zich door een aantal pachtboerderijen die behoren bij Landgoed Beekzicht. Het landgoed kenmerkt zich door de behoudsdoelstellingen van het landschap, het natuurschoon en de kwaliteit van de boerderijen en heeft het keurmerk van een geïntegreerd landgoed.

De Voorsterklei is een licht geaccidenteed gebied met stroomruggen, goede kleigronden en een goede ontwatering, ondersteund door aanleg van drainage in lager gelegen delen.

Het gemengde grondgebruik van pacht en eigendom is typisch voor Voorsterklei. Het zijn over het algemeen goed ontwikkelde en moderne bedrijven. De verkaveling van de bedrijven is sinds de uitvoering van de ruilverkaveling Brummen-Voorst als goed te kwalificeren. Afgelopen jaren heeft men zich sterk ontwikkeld en veel geïnvesteerd in gebouwen en melkquotum. De meeste bedrijven zijn melkveehouderijbedrijven en enkele

gespecialiseerde bedrijven anders dan melkvee. Qua schaalgrootte behoren zij tot de grotere bedrijven. Er zitten relatief veel jonge ondernemers met opvolgers.

De meeste ondernemers kiezen voor verdere opschaling van het bedrijf en hebben voor de komende vijf jaar (forse) investeringsplannen in gebouwen en melkquotum. Voor de uitbreiding in cultuurgrond gaat de voorkeur uit naar pacht boven eigendom.

Men staat over het algemeen niet positief tegenover bedrijfsverplaatsing. Dat heeft alles te maken met de bestaande goede perspectieven (zonder ingrepen) en sociale cohesie binnen het gebied. Men heeft weinig vertrouwen in een goede compensatie bij verplaatsing om een goede herstart met vergelijkbaar perspectief elders mogelijk te maken.

Gevolgen bedrijfsvoering

Door de plannen worden de gronden nauwelijks verhandeld en ontstaat er extra gronddruk (schaduwwerking). Afhankelijk van uitvoering van de plannen komt een aanzienlijk deel van de cultuurgronden buitendijks te liggen. Deze gronden worden voor de productie afhankelijk van het waterbeheer van de rivier. Bij buitendijks liggende gronden kan verkruiding van de grasbestanden (kwalitatieve achteruitgang grasland) ontstaan. Ook verwacht men dat de wateroverlast zoals kwel zich kan verplaatsen naar binnendijkse gronden en daar ook overlast in welke vorm dan ook kan veroorzaken. De ingrepen hebben ook gevolgen voor landgoederen. Veel van de bij de landgoederen behorende eigendommen zijn verpacht aan agrariërs uit het plangebied. Een pachtontbinding heeft voor beide partijen grote gevolgen. Bovendien hebben landgoederen te maken met stringente regels vanuit de Natuurschoonwet (NSW).

Plantaardige teelten worden buitendijks niet meer mogelijk. Als er meer grond buitendijks komt te liggen is de verwachting dat de ganzenpopulaties en de daardoor ontstane schade aan de gewassen toeneemt. Dit kan veterinaire (denk aan vogelgriep) de nodige gevolgen hebben. Het creëren van grote ondiepe waterpartijen kan overlast veroorzaken van muggen (risico's voor ziekten als wrang en blauwtong). Op beperkte schaal ontstaan er mogelijkheden voor verbreding onder andere in de recreatieve sector.

Behouden van een perspectiefvolle landbouw

Om het landbouwperspectief in de Voorsterklei zo goed mogelijk te waarborgen dient de ingreep tot een minimum beperkt te blijven, uitsluitend gericht op de veiligheid en geen extra ruimteclaims voor natuur of andere functies dan landbouw (géén uitbreidingen vogelrichtlijnen en habitatgebieden).

Dit betekent dat de Voorsterklei zoveel mogelijk watervrij moet blijven met een zo laag mogelijke inundatiefrequentie (overstromingsfrequentie). Om te voorkomen dat de gronddruk door de plannen te hoog wordt dienen ondernemers gestimuleerd te worden gronden ter beschikking te stellen. Wanneer zij met het oog op de plannen uitgeplaatst willen worden, is een adequate compensatie noodzakelijk. Dit geldt ook voor het ter beschikking stellen van gronden.

Het waterbeheer zal bij de uitvoering van de plannen opnieuw onder de loep moeten worden genomen in verband met de bruikbaarheid van de cultuurgronden. Bij reservering ten behoeve van watermaatregelen voor de lange termijn moet de landbouwontwikkeling worden vrijgesteld en geen beperkingen worden opgelegd. Na uitvoering van de werkzaamheden moet de verkaveling opnieuw worden bekeken en zonodig aangepast.

Te verwachten overlast tijdens de realisatie van de maatregelen

De meeste overlast wordt verwacht na de realisering van de woningbouw door toename van het (sluip)verkeer indien de wegenstructuur niet tijdig is afgestemd. Ook verwacht men meer toename van 'recreatie' door de toekomstige bewoners van de Hoven. Het gebied zal hierdoor drukker en onrustiger worden.

Welke beperkingen/kansen ziet u voor het gebruik in het gebied

Beperkingen

Wateroverlast, overstroming, kwel en vernatting van de percelen worden gezien als belangrijke beperkingen voor de vruchtwisseling van het grondgebruik ('wandelande hectares'). Door verkruiding moeten extra gewasbeschermingsmiddelen worden gebruikt.

Benutting van het talud van de dijken wordt door de geïnterviewden niet als reëel gezien, gelet op het formele dijkbeheer.

Kansen

Voor specifiek gelegen bedrijven ontstaan er kansen voor het ontwikkelen van een neventak zoals recreatie, verkoop van producten aan huis. Door een mogelijke ingreep in het gebied, bijvoorbeeld uitplaatsing, ontstaan er nieuwe ontwikkelingsmogelijkheden en verbeteringen in de verkaveling gecombineerd met bedrijfsontwikkeling.

Opmerkingen en/of oplossingen

Uiterwaarden zouden meer moeten worden benut voor waterafvoer. Geen afgraving van de bestaande dijk tot maaiveldniveau. De aangedragen oplossingen voor de vergroting van de capaciteit van de rivier worden aan de westzijde van de rivier gelegd. Duurse waarden, Gorsselse waarden et cetera worden ontzien (liggen aan de oostzijde).

Ook is men bevreesd voor toename van insectenoverlast; dit kan de bedrijfsvoering negatief beïnvloeden.

Men benadrukt nog eens de planologische schaduwwerking in relatie tot de waarde van het onroerend goed.

De onduidelijkheid van de plannen en het bijbehorende tijdpad worden als grote onzekere factor ervaren en werken belemmerend op de bedrijfsontwikkeling. Daarnaast heeft men behoefte aan betere communicatie en heldere beantwoording op gestelde vragen.

Er moet een goede stimuleringsregeling komen voor agrariërs die hun bedrijf willen beëindigen en daarmee ruimte bieden voor ontwikkelingen en uitvoering van plannen. Men vraagt zich af wat de gevolgen zijn van mogelijke heroverwegingen van de herverdeling van het water over de Rijntakken.

Tenslotte wordt nog gewezen op de verstoring van de sociaal culturele en sociaal economische samenhang van de streek.

Deelgebied 3: Overmarsch Oost

Het gebied is aangewezen als een WVG gebied (Wet Voorkeursrecht Gemeente) sinds eind 2007. Dit gebied herbergt enkele zeer grote moderne glastuinbouwbedrijven. Deze bedrijven hebben circa 50 mensen in dienst, aangevuld met de benodigde seizoenarbeiders. Op dit gebied ligt al langere tijd een claim voor de toekomstige woningbouw. Eén van de bedrijven is met een deel van de afzet georiënteerd op de regio.

De overige ondernemers beschikken over verschillende grondgebonden bedrijfstakken. De omvang van de bedrijven is klein tot gemiddeld. Een aantal van deze bedrijven heeft rechtstreekse afzet naar de

consumenten (huisverkoop, warenmarkt). Deze grondgebonden bedrijven hebben relatief veel gronden in pacht.

Gevolgen bedrijfsvoering

Ondanks de ruimtelijke beperkingen hebben de glastuinbouwbedrijven zich zoveel mogelijk ontwikkeld en geïnvesteerd in moderne technieken. De WVG en de onduidelijkheden over de herplaatsingsmogelijkheden hebben een negatieve invloed op het investeringsniveau. Doordat de bedrijven op dit moment als het ware op slot zitten is het dringend gewenst dat hervestigingslocaties beschikbaar komen.

De grondgebonden ondernemers, die verder willen met hun bedrijf, geven aan in aanmerking te willen komen voor herplaatsing in het gebied in verband met de rechtstreekse afzet naar de consument.

Behouden van een perspectiefvolle landbouw

In Stedendriehoekverband wordt al enige tijd gezocht naar een hervestiginglocatie voor de tuinbouwbedrijven. In samenspraak met de sector is een groot aantal locaties onderzocht. De Regio Stedendriehoek heeft op basis daarvan in de Regionale Structuurvisie Stedendriehoek 2030 aangegeven dat nabij de VAR-afvalverwerkingslocatie een locatie gezocht wordt voor hervestiging van glastuinbouwbedrijven die door de IJsselsprong of door onvoldoende ontwikkelingsmogelijkheden op de bestaande locatie, zoals voor veel bedrijven in de gemeente Voorst geldt, ruimte nodig hebben.

Voor de grondgebonden bedrijven geldt dat behoefte zal zijn aan voldoende, en zoveel mogelijk, nabij het bedrijf gelegen grond.

Te verwachten overlast tijdens de realisatie van de maatregelen

De glastuinders gaan ervan uit dat zij plaats hebben gemaakt voordat de maatregelen in uitvoering zijn genomen.

Opmerkingen en/of oplossingen

Het is cruciaal voor de glastuinbouw dat de locatie voor hervestiging op korte termijn gereed is. De planologische procedures inclusief de bijbehorende infrastructuur en utiliteitsvoorzieningen moeten hierop zijn afgestemd. De tuinders willen verplaatst zijn voordat men met de fysieke ingrepen in het gebied start.

Verder is gemeld dat de tuinbouw ook energie kan leveren, bijvoorbeeld voor de woningbouw.

De ondernemers van de grondgebonden bedrijven die hun bedrijfsvoering willen doorzetten willen in de regio blijven. Een aantal ondernemers heeft aangegeven te willen stoppen/afbouwen zodra de woningbouw verrijst.

Deelgebied 4: Overmarsch West

Dit gebied kent een aantal goed ontwikkelde bedrijven waarop, op een deel van de gronden, de Wet Voorkeursrecht Gemeente (WVG) van toepassing is. Het deelgebied kenmerkt zich door een sterke variatie aan grondsoorten zoals zware klei, zand, etc. De gronden worden gebruikt als grasland en voor de teelt van akkerbouwproducten. Bedrijven hebben voldoende perspectief en recent geïnvesteerd in gebouwen en productiecapaciteit.

De plannen voor de woningbouw (WVG) en infrastructuur belemmeren de ontwikkeling van de bedrijven en vormen een bedreiging voor de continuïteit. Bij realisatie van deze twee functies is verlies van cultuurgrond onontkoombaar voor de landbouw. Dit verlies aan cultuurgrond kan worden ingeperkt door bundeling van de infrastructuur.

Deelgebied 5: De Tondense Enk

Een tiental bedrijven is in dit deelgebied gehuisvest. Het gebied kenmerkt zich door overwegend melkveehouderij en daarnaast weide- en vleesvee. Er zitten relatief veel kleinere bedrijven zonder opvolgers en één groot melkveebedrijf. Het gebied is van origine een landbouwgebied maar in de loop van de tijd is de woonfunctie toegenomen.

Bedrijfsverplaatsing ziet men over het algemeen niet zo zitten maar is niet in alle gevallen onbespreekbaar. Voor een beperkt aantal ondernemers biedt het gebied mogelijkheden voor verbreding.

Gevolgen bedrijfsvoering

Door de ingrepen elders in het gebied neemt de gronddruk toe en de -mobiliteit af. Hierdoor komt de ontwikkeling van de landbouwbedrijven, die grond nodig hebben voor hun opschaling, verder onder druk te staan. Men verwacht door de oprukkende woningbouw een toename van het recreatieve verkeer in het gebied. Dit kan overlast bij de bedrijfsvoering veroorzaken.

Behouden van een perspectiefvolle landbouw

Er moet een goede en efficiënte bewerking van de kavels mogelijk blijven. Stimulering van vrijwillige bedrijfsbeëindiging en eventuele uitplaatsing van bedrijven schept nieuwe ontwikkelingsruimte. Verder wordt ruimte voor verbreding door een aantal ondernemers genoemd. Hierbij moet goed worden geluisterd naar de ondernemers in het gebied en is een goede afstemming van de regelgeving voor nieuwe initiatieven nodig. Door duidelijkheid te verschaffen over de plannen kan stagnatie en belemmering van de ontwikkeling van de landbouw worden voorkomen.

Om de landbouw perspectief te laten behouden moeten er geen claims in het gebied worden gelegd voor andere functies zoals bos, beplantingsstructuur of nieuwe natuur.

Te verwachten overlast tijdens de realisatie van de maatregelen

De meeste overlast wordt verwacht van het sluipt- en bouwverkeer tijdens de uitvoering van de woningbouwplannen. Het is belangrijk dat de infrastructuur tijdig wordt aangelegd.

Opmerkingen en/of oplossingen

Om het gebied zoveel mogelijk ongeschonden te laten geeft men aan dat de rondweg langs de oostzijde (Hovense zijde) van de spoorlijn (Zutphen-Arnhem) moet komen.

Een enkeling heeft aangegeven belangstelling te hebben voor agrarisch natuurbeheer. Om dit mogelijk te maken zal op onderdelen van het plangebied natuur en landschap mogelijk aangepast moeten worden.

Anderen hebben aangegeven voor natuurbeheer extra compensatie van grond te willen verkrijgen. Ook opties als het stichten van een nieuwe landgoederen of productie van biomassa zijn genoemd.

Ook is aangegeven dat men geen claim op het gebied wil hebben als wordt besloten tot uitvoering van de bypass volgens de plannen van de PKB. Dit gaat ten koste van de bedrijfsvoering. Daarnaast is gepleit om geen bossen aan te leggen op goede productiegronden.

Deelgebied 6: De Hoven binnendijs

Het gebied kenmerkt zich door een beperkt aantal agrarische bedrijven met een bedrijfstak in de plantaardige sector, niet-grondgebonden veehouderij en grondgebonden veehouderij. Het gebied is door de gemeente voor een groot deel aangewezen als woningbouwlocatie. Inmiddels is de Wet Voorkeursrecht Gemeente (WVG) op een belangrijk deel van de gronden gelegd. Bij de ondernemers is de opvolging onbekend of niet aanwezig.

Gevolgen bedrijfsvoering

Voortzetting en ontwikkeling op de huidige locatie van de bedrijven is gezien de geplande woningbouw geen optie. Verder wordt aangegeven dat de plannen voor, en het tijdpad van de woningbouw nog erg onduidelijk zijn. Dit betekent dat de ondernemers geen beslissingen kunnen nemen over continuering van het bedrijf (al dan niet elders) of afbouwen van het bedrijf.

Behouden van een perspectiefvolle landbouw

Schaalvergroting door grote ondernemers waarbij de kleinere ondernemers hun bedrijf beëindigen is aangegeven als optie om voor de landbouw perspectief te behouden. Ook de aanleg van een geul rondom de Hoven in plaats van ingrepen in Cortenoever en Voorsterklei is een optie.

Te verwachten overlast tijdens de realisatie van de maatregelen

Bij de uitvoering van de woningbouw verwacht men overlast van bouwverkeer en het al dan niet moeten verhuizen.

Opmerkingen en/of oplossingen

Het laten vervallen van een aantal alternatieven vindt men onvoldoende onderbouwd. Verder pleit men voor duidelijkheid van de plannen op korte termijn. Een enkeling geeft aan bereid te zijn over de gevolgen voor het bedrijf, in relatie tot de voorgenomen ingrepen, te overleggen.

Deelgebied 8: Cortenoever

Dit gebied kenmerkt zich door sterk ontwikkelde melkveehouderijbedrijven en een enkele andere specifieke bedrijven met een extensieve of plantaardige productie. Tevens is in het gebied een heel specifiek duivenbedrijf gevestigd met internationale afzet voor de duivensport. De omvang van de melkveehouderijen is aanzienlijk groter dan de gemiddelde omvang van de Nederlandse melkveehouderijbedrijven.

De bedrijven in dit gebied maken naast cultuurgrond in eigendom ook gebruik van pacht. Evenals op de Voorsterklei is in Cortenoever een aanzienlijk pachtgrond ter beschikking van de agrariërs van particuliere verpachters. De gronden zijn uitstekend geschikt voor gebruik in de melkveehouderij. De verkaveling wordt door de ondernemers in het algemeen redelijk gevonden. De ontsluiting van de gronden is goed, evenals de waterbeheersing.

De ondernemers hebben hun bedrijven de afgelopen jaren sterk ontwikkeld door aankoop van melkquotum en investeringen in huisvesting, automatisering en machines. Voor de komende jaren staan er eveneens forse investeringen op stapel.

Een aantal ondernemers ziet eventuele bedrijfsverplaatsing als onontkoombaar vanwege voorgenomen maatregelen. Dit is echter sterk afhankelijk van de inudatiefrequentie (overstromingsfrequentie) van het gebied. Cortenoever wordt gezien als een gebied met gunstige productieomstandigheden. Vergelijkbare productieomstandigheden zijn in de directe omgeving niet voorhanden.

De nadrukkelijke voorkeur gaat uit naar een lage inudatiefrequentie en behoud van het gehele gebied voor landbouw. Uiteraard moeten de bedrijfsgebouwen inclusief het erf te allen tijde waterdicht blijven. Wat de inudatiefrequentie dan zou moeten zijn is niet exact aan te geven.

Gevolgen bedrijfsvoering

Een aantal ondernemers raakt een substantieel deel van hun bedrijf kwijt. Dit spoort niet met de wens om het bedrijf op te schalen. Dit houdt voor een aantal ondernemers in dat zij hun bedrijf moeten beëindigen op deze locatie.

Bij uitbreiding van buitendijks gebied komt een aantal ondernemers met een deel van de bedrijfsgebouwen niet waterdicht te zitten. Op beperkte schaal is akkerbouw aanwezig. De ondernemers hebben aangegeven dat deze teelten niet meer kunnen plaatsvinden. Door uitbreiding van de uiterwaarden wordt beweiding van melkvee bemoeilijkt in verband met de kwaliteitseisen. Door het creëren van 'eilanden' op Cortenoever wordt de ontsluiting van de bedrijven ernstig verstoord. Hiervoor zijn voorzieningen nodig.

Behouden van een perspectiefvolle landbouw

Om de landbouw zoveel mogelijk te ontzien moet naar een zo hoog mogelijk veiligheidsniveau worden gestreefd. Dus alleen waterinlaat bij extreem hoge waterstanden. Daarnaast moeten alle bedrijfsgebouwen inclusief erf waterdicht worden gemaakt. Er moet extra aandacht worden besteed aan de ontsluiting en goede bereikbaarheid van bedrijven, zeker ook in geval van calamiteiten.

Te verwachten overlast tijdens de realisatie van de maatregelen

Een aantal ondernemers geeft aan dat dit onduidelijk is omdat het plan nog niet concreet is. Verder verwacht men verkeersoverlast (aan- en afvoer van grond, gladde met modder besmeurde straten) en in sommige gevallen zelfs een blokkade van het bedrijf. Er zijn noodvoorzieningen nodig om de bedrijfsvoering gaande te houden.

Welke beperkingen/kansen ziet u voor het gebruik in het gebied

Beperkingen

Dijkbeheer biedt voor de landbouw geen soelaas. De inudatiefrequentie en snelle afvoer van het water bij overstroming zijn cruciaal. Goede detailontwatering is daarbij essentieel. De productieomstandigheden moeten dusdanig blijven dat er goed kwalitatief ruwvoer kan worden gewonnen. Ook is men beducht voor kruidvorming en verdringing van hoogproductieve grassen. Door de dijkeruglegging verwacht men binnendijks meer kweloverlast.

Kansen

Beperkte kansen worden gezien in de uitbreiding van neventakken, extensieve landbouw in combinatie met buitendijks beheer (SAN). Ook het uitplaatsen/beëindiging van een aantal bedrijven zodat de 'overblijvers' groeikansen krijgen behoort tot de mogelijkheden. Dit leidt ertoe dat het gebied opnieuw verkaveld moet worden. De voormalige ruilverkaveling Cortenoever laat zien dat er een duidelijke impuls is gegeven aan versterking van de landbouwstructuur. Na de uitvoering van de watermaatregelen kan een dergelijk instrument opnieuw worden benut om de ontwikkelingen een impuls te geven. Uiteindelijk zal het gebied haar primaire functie (landbouw) moeten behouden.

Opmerkingen en/of oplossingen

Men wil graag duidelijkheid over de uitvoeringsmaatregelen inclusief de inundatiefrequentie. Indien het 'middengebied' van Cortenoever buitendijks komt te liggen, moeten de maatregelen met betrekking tot de bebouwing van de ruimte voor de rivier vervallen (denk aan uitbreiding bebouwing).

Er moeten duurzame inrichtingsmaatregelen worden getroffen en geen halve oplossingen.

Als gevolg van de dijkteruglegging kunnen bij hoogwaterstanden verder landinwaarts nieuwe kwelbronnen ontstaan. Verder wordt aangegeven dat men de oplossingen liever in het buitendijks gebied ziet of elders. Het huidige gebruik van de uiterwaarden moet beter afgestemd worden op de functie watertransport. Het beheer en onderhoud in deze uiterwaarden laat volgens agrariërs te wensen over. De aanwezige obstakels haaks op de stroomrichting van de rivier dienen te worden verwijderd. Verder geeft men aan dat er bij de alternatieve oplossingen wordt gesproken over een capaciteit van 18.000 m³ bij Lobith, terwijl dit niet wordt genoemd in de PKB. Daarnaast wordt aandacht gevraagd voor de veiligheid van de inwoners en de dieren.

Bijlage 2:   Onderzoek effecten Natura 2000 gebieden

Ten behoeve van deze LER zijn ook de effecten onderzocht van de Natura 2000 gebieden die van belang zijn voor de veehouderij in het plan- en studiegebied (zie de kaart in hoofdstuk 2). Omgekeerd zijn ook de effecten van de veehouderij op de Natura 2000 gebieden beschreven. Daarvoor zijn gegevens van alle op de bedrijven aanwezige dieren gebruikt. Per bedrijf is de afstand tot de dichtstbijzijnde Natura 2000 begrenzing bepaald, hetgeen met de berekende stalemissie de basis vormt voor de depositieberekening.

De veebedrijven zijn ingedeeld in drie afstandsbuffers: van 0 tot 500 meter vanaf een Natura 2000 gebied, van 500 tot 1.500 meter, en de laatste buffer van 1.500 tot 3.000 meter.

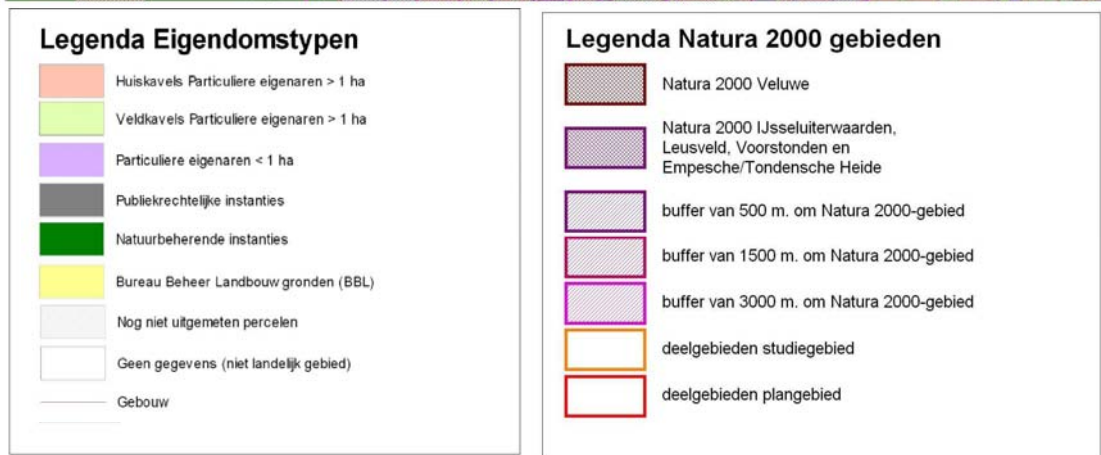
Binnen een straal van 3 km rond de Natura 2000 gebieden liggen 237 bedrijven in het plan- en studiegebied, waarvan er 206 daadwerkelijk vee hebben en/ of groter zijn dan 3 nge. Alle bedrijven kleiner dan 3 nge zijn niet meegenomen bij de ammoniakberekeningen, omdat deze vanwege de zeer geringe omvang geen significant negatief effect op een Natura 2000 gebied hebben.

Voor alle duidelijkheid: alleen de bedrijven die in het plan- en studiegebied liggen zijn in de berekeningen opgenomen. Voor een volledig beeld van de balasting op de Natura 2000 gebieden IJsseluitewaarden en Veluwe moeten ook de bedrijven buiten de bestudeerde begrenzing worden meegenomen. In de LER gaat het echter vooral om de effecten voor de bedrijven in het plan- en studiegebied.

Het type veebedrijven dat rondom de IJsselsprong voorkomt is op basis van de GIAB 2006 in twee hoofdcategorieën op te delen: de hoofdcategorie graasdierbedrijven en hoofdcategorie intensieve veehouderij bedrijven. De twee hoofdcategorieën zijn verder op te delen in verschillende soorten veebedrijf met bijbehorende selectiecriteria en emissiefactoren.

In de navolgende tabellen is in de eerste afstandsbuffer van 0 tot 500 meter de ammoniakdepositie berekend met het programma Aagro-Stacks. Hiermee wordt op basis van de stalemissie de depositiebijdrage van het betreffende bedrijf op het dichtst bijzijnde Natura 2000 gebied berekend, uitgedrukt in mol N per ha per jaar. Het hier gebruikte berekeningsmodel is ten behoeve van het toetsingskader voor Natura 2000 ontwikkeld. Men moet kunnen bepalen of bedrijven de drempelwaarde van 5% van de kritische depositiewaarde van het desbetreffende Natura 2000 gebied overschrijden.

De ammoniakdepositie in de andere twee afstandsbuffers is doorgerekend met behulp van de omrekenfactoren van de afstandstabel, met de waarden voor bos. Deze tabel is al veel langer in omloop en bestaat uit omrekeningsfactoren om de depositiebijdrage van bedrijven op natuurgebieden te kunnen berekenen uit de stalemissie.

De Natura 2000 gebieden met buffers (NB, om Vogelrichtlijngebieden zijn geen buffers getrokken, zie hfdstk 2.3)

Natura 2000 gebieden in relatie tot de eigendom van gronden

Eigendom in het Natura 2000 gebied "IJsseluiterwaarden".

De Natura 2000 gebieden die binnen het plangebied liggen zijn gelegen in de uiterwaarden (Rammelwaard, Hoven-Buitendijks en Cortenoever-Buitendijks). In onderstaande tabel zijn deze weergegeven in de rij "IJsseluiterwaarden". Er liggen nauwelijks huiskavels in dit Natura 2000-gebied.

Voor iets minder dan de helft is de grond in eigendom van agrariërs (voornamelijk dus veldkavels) en voor iets minder dan de helft zijn deze gronden in eigendom van Staatsbosbeheer. De rest is in eigendom van de overheid, met name van de gemeente Zutphen.

Oppervlakte van alle eigenaren in Natura 2000-gebied

aantal ha	Huis-kavel	Veld-kavel	Totaal agrariërs	kleine particulier	natuurbeh instantie	overheid	BBL	totaal eigenaren
IJsseluiterwaarden	8	311	318	3	305	41	10	677
Leusveld, Voorstonden en Empesche/Tondensche Heide	45	95	140	7	522	20	0	690
TOTAAL	53	406	458	11	827	61	10	1367

Eigendom in het Natura 2000 gebied "Leusveld, Voorstonden en Empesche en Tondensche heide"

In het Studiegebied ligt het Natura 2000-gebied "Leusveld, Voorstonden en Empesche en Tondensche heide." Hier is de gehele agrarische component beperkt tot 140 ha (20%) waarvan 1/3^e deel huiskavel en 2/3^e deel velkavel is . Zo'n 522 ha (76%) is in handen van de Vereniging tot behoud van Natuurmonumenten.

Het Natura 2000 gebied "Veluwe"

Dit gebied ligt niet in het plan- of studiegebied, maar het heeft wel zijn effecten in het gebied.

De buffer van 500 meter om de Natura 2000 gebieden

In onderstaande tabel is te zien welke soorten eigenaren in de Natura 2000-gebieden liggen, alsmede de eigenaren die binnen een afstand van 500 meter van deze gebieden liggen. Nog niet alle deelgebieden worden geraakt; alleen de geraakte deelgebieden zijn opgenomen in de tabel.

In het plangebied is de helft van de grond die binnen de buffer van 500 meter ligt in eigendom bij agrariërs. De verdeling per geraakt deelgebied is echter scheef. In Voorster Klei, Tondense Enk en Cortenoever-binnendijks is meer dan 80% van de grond binnen de buffer agrarisch. In de Uiterwaarden is dat "slechts" 30%.

In Voorster Klei gaat het grotendeels om veldkavels, terwijl het in de Tondense Enk en in Cortenoever-binnendijks grotendeels om huiskavels gaat. In de Rammelwaard is van deze buffer 44% in handen van Staatsbosbeheer en 23% in handen van de overheid (voornamelijk de gemeente).

Voor de volledigheid zijn in de tabel ook de kengetallen van het studiegebied opgenomen.

Oppervlakte van alle eigenaren in Natura 2000-gebied inclusief de buffer van 500 meter

	aantal ha	Huis-kavel	Veld-kavel	Totaal agrariërs	kleine particulier	natuurbeh inst.	overheid	BBL	totaal eigenaren
1	Voorster-klei	32	96	128	2	0	10	0	140
2	Rammelwaard	0	78	78	0	103	53	0	234
5	Tondense-enk	39	25	64	1	2	6	0	72
8	Cortenoever-binnendijks	86	37	123	1	0	17	9	150
9	Cortenoever-uiterwaarden	14	123	136	4	157	111	38	447
	TOTAAL Plangebied	171	358	529	8	262	197	47	1043
11	Gietelo	16	3	19	0	0	35	0	55
12	Empe	290	290	581	23	195	35	0	833
13	Oeken-Hall	381	362	743	51	379	96	2	1272
	TOTAAL Studiegebied	687	656	1343	74	574	166	2	2159

De buffer van 1500 meter om de Natura 2000 gebieden

In onderstaande tabel is te zien welke soorten eigenaren in de Natura 2000-gebieden liggen, alsmede de eigenaren die binnen een afstand van 1500 meter van deze gebieden liggen. Alleen deelgebied Overmarsch-oost wordt nu nog niet geraakt.

In het plangebied is zo'n 64% van de grond die binnen deze buffer ligt in eigendom bij agrariërs. De verdeling per geraakt deelgebied is echter verschillend. In Voorster Klei, Tondense Enk, Hoven-binnendijks en Cortenoever-binnendijks is meer dan 80% van de grond binnen deze buffer agrarisch. In de Uiterwaarden is dat rond de 30%.

In Voorster Klei, en in Hoven-binnendijks is de verhouding huiskavel/veldkavel ongeveer gelijk. In de Tondense Enk en in Cortenoever-binnendijks gaat het om een verhouding van 60/40%.

In de Rammelwaard is van deze buffer 36% in handen van Staatsbosbeheer en 36% in handen van de overheid (voornamelijk de gemeente). In de Hoven- Buitendijks is 65% in eigendom bij de overheid, voornamelijk de gemeente Zutphen. In de zuidelijke deelgebieden is ongeveer 84 ha in het bezit van BBL.

Voor de volledigheid zijn in de tabel ook de kengetallen van het studiegebied opgenomen.

Oppervlakte van alle eigenaren in Natura 2000-gebied inclusief de buffer van 1500 meter

	<i>aantal ha</i>	Huis-kavel	Veld-kavel	Totaal agrariërs	kleine particulier	natuurbeh inst.	overheid	BBL	totaal eigenaren
1	Voorster Klei	244	218	462	11	0	25	0	498
2	Rammelwaard	2	79	82	1	107	108	0	298
3	Overmarsch-oost	0	0	0	0	0	0	0	0
4	Overmarsch-west	0	6	6	0	9	8	0	24
5	Tondensche-enk	148	109	257	6	11	17	0	291
6	Hoven-binnendijks	35	35	70	1	0	5	0	77
7	Hoven-uiterwaarden	0	51	51	0	0	122	16	189
8	Cortenoever-binnendijks	245	146	392	4	0	51	32	478
9	Cortenoever-uiterwaarden	15	129	145	4	157	86	36	427
	TOTAAL Plangebied	691	774	1465	27	284	422	84	2281
11	Gietelo	103	14	117	4	0	101	0	222
12	Empe	886	814	1700	107	222	111	3	2143
13	Oeken-Hall	960	866	1826	131	464	242	2	2665
	TOTAAL Studiegebied	1949	1694	3643	242	686	454	5	5031

De buffer van 3000 meter om de Natura 2000 gebieden

In de volgende tabel is te zien welke soorten eigenaren in de Natura 2000-gebieden liggen, alsmede de eigenaren die binnen een afstand van 3000 meter van deze gebieden liggen. Op 2 na worden de deelgebieden in het geheel door deze buffer geraakt. Alleen de deelgebieden Gietelo en Empe worden niet in hun geheel geraakt.

Oppervlakte van alle eigenaren in Natura 2000-gebied inclusief de buffer van 3000 meter									
	<i>aantal ha</i>	Huis-kavel	Veld-kavel	Totaal agrariërs	kleine particulier	natuurbeh inst.	overheid	BBL	totaal eigenaren
1	Voorster Klei	323	310	633	15	0	58	0	706
2	Rammelwaard	2	80	82	1	107	152	0	343
3	Overmarsch-oost	44	44	89	1	55	97	0	242
4	Overmarsch-west	13	15	28	3	45	57	0	133
5	Tondensche-enk	173	131	303	8	11	29	0	351
6	Hoven-binnendijs	91	64	155	28	0	25	0	208
7	Hoven-uiterwaarden	2	75	77	0	0	122	16	215
8	Cortenoever-binnendijs	263	187	450	16	0	51	32	549
9	Cortenoever-uiterwaarden	20	147	167	3	156	86	36	448
	TOTAAL Plangebied	931	1054	1984	75	375	677	84	3195
11	Gietelo	371	131	503	45	14	142	0	703
12	Empe	1313	1293	2606	185	291	204	12	3298
13	Oeken-Hall	1111	1131	2242	145	501	322	9	3219
	TOTAAL Studiegebied	2795	2555	5351	375	806	667	20	7219

Gebied Rammelwaard

Voor dit gebied geldt een kritische depositiewaarde van 1.300 mol N/ ha/ jaar (bron: tabel 3 in Alterra rapport 1491). De drempelwaarde voor veebedrijven in dit gebied is 65 mol N/ ha/ jaar op basis van 5%. In dit gebied liggen 39 bedrijven waarvan er 28 daadwerkelijk vee hebben. Nabij de Rammelwaard komen alleen maar graasdierbedrijven voor.

Melkveebedrijven

Rondom het gebied liggen 21 melkveebedrijven met verschillende bedrijfsgroottes. De melkveebedrijven liggen met name in de 500 –1.500 m afstandsbuffer van het deelgebied Voorster klei en in de 1.500 – 3.000 m afstandsbuffer van het deelgebied Gietelo. De melkveebedrijven zijn geselecteerd op 110 melkkoeien of meer, 70 tot 110 melkkoeien, 50 tot 70 melkkoeien en 10 tot 50 melkkoeien. Van de 21 bedrijven overschrijdt geen enkel bedrijf de drempelwaarde. Bedrijven met minder dan 10 melkkoeien zijn bij overige categorieën ingedeeld omdat deze niet als volwaardig melkveebedrijf beschouwd kunnen worden.

Overige graasdierbedrijven

In het totale gebied liggen vijf overige graasdierbedrijven. Deze bedrijven hebben een bedrijfsgrootte van 3 nge of meer. De vijf overige graasdierbedrijven overschrijden de drempelwaarde voor het gebied niet.

Overige bedrijven

Hier onder vallen bedrijven die niet zijn onder te verdelen in de hoofdklasse graasdierbedrijven of intensieve veehouderij, maar wel vee hebben. In zowel de eerste afstandsbuffer van het deelgebied Voorster Klei als in de tweede afstandsbuffer van het deelgebied Gietelo ligt één graslandbedrijf. Deze twee bedrijven overschrijden beide de drempelwaarde niet.

Emissie en depositie per afstandsbuffer

In de navolgende tabel is het percentage van de verschillende afstandsbuffers ten opzichte van het totaal aangegeven. De depositiebijdrage is opgeteld uit iedere afzonderlijke berekening.

Afstandsbuffer in m	Emissie in NH₃/ ha/ jaar	Depositiebijdrage in mol N/ ha/jaar	Percentage van totale bijdrage emissie	Percentage van totale bijdrage depositie
0 – 500	18	9	<1 %	6,0 %
500 – 1.500	10.279	104	44,4 %	72,5 %
1.500 – 3.000	12.861	31	55,5 %	21,5 %
Totaal	23.158	144	100 %	100 %

Tabel Emissie en depositie per afstandsbuffer Rammelwaard

Gebied Leusveld, Voorstonden en Empesche/ Tondensche heide

Voor dit gebied geldt een kritische depositiewaarde van 714 mol N/ ha/ jaar (bron: tabel 3 in Alterra rapport). De drempelwaarde voor veebedrijven in dit gebied 36 mol N/ ja/ jaar op basis van 5%. In het gebied liggen 164 bedrijven, waarvan 150 er daadwerkelijk vee hebben. De bedrijven in de deelgebieden Overmarsch-oost en Overmarsch-west zijn toegerekend naar het dichtstbijzijnde Natura 2000 gebied.

Melkveebedrijven

Rondom dit gebied liggen 64 melkveebedrijven met verschillende bedrijfsgroottes. De melkveebedrijven liggen verdeeld over de drie afstandsbuffers in Empe en Oeken-Hall. In het deelgebied Tondense Enk komen melkveebedrijven vooral voor in de buffer van 0 tot 1.500 meter. Van de tien melkveebedrijven die de drempelwaarde overschrijden liggen er vier in het deelgebied Empe, één in het deelgebied Tondensche Enk en vijf in het deelgebied Oeken-Hal.

Overige graasdierbedrijven

De 33 overige graasdierbedrijven liggen verspreid om het gebied. De bedrijven bevatten in kleinere aantallen verschillende soorten dieren zoals kippen, geiten, schapen, paarden, pony's, volwassen vrouwelijke runderen, melkkoeien, vleesvarkens en/ of fokvarkens als 2e tak. Van de 33 overige graasdierbedrijven overschrijdt er slechts één de drempelwaarde. Dit bedrijf ligt in de eerste afstandsbuffer in het deelgebied Empe en heeft een bedrijfsomvang van 70 nge of meer.

Voor de overige graasdierbedrijven geldt net zoals bij de melkveebedrijven dat deze verdeeld liggen over de drie afstandsbuffers van Empe en Oeken-Hal en Tondense Enk. Kanttekening: in de tweede buffer zit een bedrijf met 8 melkkoeien en 22 stuks jongvee, het bedrijf is groter dan 3 nge. En wordt toegerekend in de categorie overige graasdieren

Kalvermesterij

In het deelgebied Empe komt zowel in de tweede als derde afstandsbuffer een kalvermesterij voor. Beide bedrijven overschrijden de drempelwaarde voor het gebied en hebben een bedrijfsgrootte groter dan 70 nge.

Overige bedrijven

In dit gebied liggen veel overige bedrijven met een klein aantal stuks vee. Er zijn geen bedrijven in deze categorie die de drempelwaarde overschrijden. Ze liggen verspreid over de deelgebieden Empe, Oeken-Hall en Tondense Enk.

Hoofdcategorie intensieve veehouderij

In deze hoofdcategorie vallen veebedrijven met kippen (vleeskuikens en legkippen), vleesvarkens en fokvarkens. Kippenbedrijven zijn niet uitgesplitst omdat de emissie van vleeskuikens of legkippen respectievelijk 0,08 en 0,10 kg NH₃/ jaar is en daarmee niet veel van elkaar verschilt. Vleesvarkens en fokvarkens zijn wel apart van elkaar berekend omdat deze emissiewaarden verder uit elkaar liggen, namelijk 3,0 en 5,2 kg NH₃/ jaar.

Varkensbedrijven

Onderstaand is aangegeven hoeveel varkensbedrijven er zijn per afstandsbuffer. De bedrijven liggen in de deelgebieden Empe en Oeken-Hal.

Buffer 1 :	Vleesvarkens categorie < 1000 varkens	2 bedrijven
Buffer 2 :	Vleesvarkens categorie < 1000 varkens	2 bedrijven
	<i>Varkensbedrijf met vleesvarkens, overige varkens en fokvarkens</i>	<i>1 bedrijf</i>
Buffer 3 :	Fokvarkens categorie < 250 varkens	2 bedrijven
	Varkensbedrijf met vleesvarkens, overige varkens en fokvarkens	1 bedrijf

Het bedrijf met allerlei soorten varkens in buffer twee overschrijdt de drempelwaarde.

Pluimveebedrijven

In de tweede afstandsbuffer van het deelgebied Empe komt een bedrijf met overig pluimvee voor wat in de tussen categorie 10.000 – 40.000 kippen valt. Het bedrijf overschrijdt de drempelwaarde niet.

Edelpelsdieren

In de tweede afstandsbuffer van het deelgebied Oeken-Hal ligt een bedrijf met 6.000 edelpelsdieren. Het bedrijf overschrijdt de drempelwaarde niet.

Emissie en depositie per afstandsbuffer

In de volgende tabel zijn de stalemissies en de depositiebijdragen van de afzonderlijke bedrijven bij elkaar opgeteld per buffer. Tevens is in percentages aangegeven hoe hoog de bijdrage is ten opzichte van de totale emissie en depositie.

Afstandsbuffer in m	Emissie in NH ₃ /ha/ jaar	Depositie in mol N/ha/jaar	Percentage van totale bijdrage emissie	Percentage van totale bijdrage depositie
0 - 500	24.318	2.650	17,9 %	71,8 %
500 – 1.500	55.459	895	40,8 %	24,2 %
1.500 – 3.000	56.203	143	41,3%	3,9 %
Totaal	135.980	3.688	100 %	100 %

Tabel Emissie en depositie per afstandsbuffer Leusveld, Voorstonden en Emensche/ Tondensche heide

Hieruit blijkt een enorme bijdrage van de bedrijven aan de depositie in de eerste schil. Het getal geeft een indruk van de verhoudingen. **Wat duidelijk blijkt is dat de depositie op het Natura 2000 gebied de kritische depositiewaarde ver overschrijdt en dat dit voor een groot deel te wijten is aan de bedrijven in de eerste 500 m buffer rond het gebied.**

Gebied Cortenoever-uiterwaarden

Voor Cortenoever-uiterwaarden geldt een kritische depositiewaarde van 1.300 mol N/ ha/ jaar (bron: tabel 3 in Alterra rapport). De drempelwaarde voor veebedrijven in dit gebied is 65 mol N/ ja/ jaar op basis van 5%. In dit gebied liggen 18 bedrijven, waarvan er 14 daadwerkelijk vee hebben.

Melkveebedrijven

In dit gebied liggen zes melkveebedrijven verdeeld over de eerste en tweede afstandsbuffer van het deelgebied Cortenoever-Binnendijks. In de eerste afstandsbuffer ligt één melkveebedrijf met 110 melkkoeien of meer. In de tweede buffer komt in de klasse 110 of meer melkkoeien één bedrijf voor, in de klasse 70 tot 110 melkkoeien twee bedrijven, in de klasse 50 tot 70 melkkoeien één bedrijf en in de klasse 10 tot 50 melkkoeien ook één bedrijf. Geen van deze zes bedrijven overschrijdt de drempelwaarde.

Overige graasdierbedrijven

In de derde afstandsbuffer van het deelgebied Cortenoever-binnendijks komen drie overige graasdierbedrijven allen groter als 3 nge. De drempelwaarde wordt niet door deze bedrijven overschreden.

Overige bedrijven

In dit gebied komen enkele bedrijven voor die niet zijn in te delen in de hoofdklasse grasbedrijven of intensieve veehouderij. In de eerste buffer ligt één graslandbedrijf en één bedrijf dat paarden en pony's houdt. In de tweede en derde buffer komt telkens één akkerbouwbedrijf voor. Op het graslandbedrijf en op de twee akkerbouwbedrijven komen wat kleine dieren voor. Voor alle overige bedrijven geldt dat zij de drempelwaarde van het gebied niet overschrijden.

Intensieve veehouderij

In dit gebied ligt één intensief veehouderijbedrijf. Het bedrijf ligt in buffer drie van het deelgebied Cortenoever-Binnendijks en valt in de categorie van 1.000 – 2.000 vleesvarkens. De depositiebijdrage van dit bedrijf blijft onder de drempelwaarde voor het uiterwaardengebied.

Emissie en depositie per afstandsbuffer ten opzichte van gebied 3

Afstandsbuffer in m	Emissie in NH₃/ ha/ jaar	Depositie in mol N/ ha/jaar	Percentage van totale bijdrage emissie	Percentage van totale bijdrage depositie
0 - 500	1.509	31	10,8 %	25,8 %
500 – 1.500	6.906	75	49,3 %	61,8 %
1.500 – 3.000	5.584	15	39,9 %	12,4 %
Totaal	13.999	121	100 %	100 %

Tabel Emissie en depositie per afstandsbuffer Cortenoever-binnendijks

De bijdrage van de bedrijven op dit gebied ten opzichte van de totale depositie is beperkt.

Gebied IJssel zuid

Voor dit gebied geldt een kritische depositiewaarde van 1.300 mol N/ ha/ jaar (bron: tabel 3 in Alterra rapport). De drempelwaarde voor veebedrijven in dit gebied is 65 mol N/ ha/ jaar op basis van 5%. In dit gebied liggen 7 bedrijven, waarvan er 6 daadwerkelijk vee hebben. Er liggen alleen bedrijven in de tweede en derde afstandsbuffer van het deelgebied Oeken-Hall. De bedrijven vallen allemaal in de categorie graasdierbedrijven.

Melkveebedrijven

In de tweede buffer liggen drie bedrijven. Eén bedrijf met 70 tot 110 melkkoeien, één bedrijf met 50 tot 70 melkkoeien en één bedrijf met 10 tot 50 melkkoeien. In de derde buffer ligt één melkveebedrijf met meer dan 110 koeien. De vier bedrijven blijven onder de drempelwaarde.

Overige bedrijven

In het gebied liggen twee graslandbedrijven met een klein aantal stuks vee. Beide bedrijven overschrijden de drempelwaarde niet.

Emissie en depositie per afstandsbuffer

Afstandsbuffer in m	Emissie in NH₃/ ha/ jaar	Depositie in mol N/ ha/jaar	Percentage van totale bijdrage emissie	Percentage van totale bijdrage depositie
0 - 500	0	0	0 %	0 %
500 – 1.500	2.319	16	57,6 %	69,6 %
1.500 – 3.000	1.707	7	42,4 %	30,4 %
Totaal	4.026	23	100 %	100 %

Tabel Emissie en depositie per afstandsbuffer IJssel zuid

Uit de tabel blijkt dat de bijdrage aan de totale depositie vanuit de lokale landbouw zeer beperkt is.

Gebied Veluwe

Voor de Veluwe geldt een kritische depositiewaarde van 1.071 mol N/ ha/ jaar (bron: tabel 3 in Alterra-rapport). De drempelwaarde voor veebedrijven in dit gebied is 53,55 mol N/ha/ jaar. In dit gebied liggen 9 bedrijven, waarvan er 8 daadwerkelijk vee hebben. Al de bedrijven zijn gelegen in de tweede afstandsbuffer van 500 tot 1.500 meter in het deelgebied Empe.

Melkveebedrijven

In het deelgebied liggen twee melkveebedrijven, een bedrijf met meer dan 110 melkkoeien en één bedrijf met 10 tot 50 melkkoeien. De bedrijven blijven ruim onder de drempelwaarde.

Overige graasdierbedrijven

In het deelgebied liggen twee overige graasdierbedrijven met een bedrijfsgrootte meer als 3 nge. Beide bedrijven overschrijden de drempelwaarde niet

Kalvermesterij

In het gebied ligt één kalvermesterij in de categorie groter als 7 nge. Het bedrijf overschrijdt de drempelwaarde niet.

Overige bedrijven

In het gebied ligt één grasland bedrijf met een aantal stuks klein vee. Het bedrijf overschrijdt de drempelwaarde niet.

Intensieve veehouderij

In deze hoofdcategorie vallen veebedrijven met kippen (vleeskuikens en legkippen), vleesvarkens en fokvarkens.

Vleesvarkensbedrijf

In het gebied komt één vleesvarkensbedrijf in de categorie <1000 varkens voor. Dit bedrijf overschrijdt de drempelwaarde niet.

Kippenbedrijf

In dit gebied komt één bedrijf voor met slacht pluimvee. Het bedrijf valt in de categorie 10.000 – 40.000 kippen. Het overschrijdt met 21,85 mol N/ ha/ jaar de drempelwaarde.

Emissie en depositie per afstandsbuffer

Afstandsbuffer in m	Emissie in NH₃/ ha/ jaar	Depositie in mol N/ ha/jaar	Percentage van totale bijdrage emissie	Percentage van totale bijdrage depositie
0 - 500	0	0	0 %	0 %
500 – 1.500	20.840	181	100 %	100 %
1.500 – 3.000	0,00	0,00	0 %	0 %
Totaal	20.840	181	100 %	100 %

Tabel Emissie en depositie per afstandsbuffer Veluwe

Bijlage 3:   Onderzoeksvragen

Vooraf over de gronden die in de toekomst buitendijks komen te liggen zijn veel vragen, waarop een antwoord moet komen. De vragen die in een vervolg op deze LER beantwoord moeten worden, zijn:

- Wat wordt de overstromingsfrequentie van de gronden?
- Hoe groot is de reële kans dat er in de toekomst andere besluiten worden genomen waardoor de overstromingsfrequentie wijzigt?
- Kunnen de gronden in de uiterwaarden in de toekomst (weer) agrarisch gebruikt worden?
- Welke voorwaarden gaan er (waarschijnlijk) gelden voor eventueel agrarisch gebruik?
- Wat zijn de gevolgen voor de grenzen van de vogel- en habitatrictlijngebieden als de oppervlakte van de uiterwaarden door de dijkverleggingen groter wordt? Vallen deze nieuwe uiterwaarden in de toekomst ook onder de vogel- en habitatrictlijnen?
- Welke gevolgen hebben overstromingen en slibafzettingen op de gronden in de uiterwaarden voor de productie van de gewassen en de voedselveiligheid. Betekent dit iets voor de melkafzet aan de fabrieken?
- Hoe moet worden omgegaan met de waardebepaling van bedrijven als de kans op overstroming voor zowel gronden als gebouwen groter wordt. Bestaat er een uniforme wijze om dit te waarderen en te vergoeden?
- Indien men zijn eigendom in de uiterwaarden nu wil behouden, maar die in toekomst alsnog wil verkopen, hoe wordt dan de marktwaarde berekend? Wat betekent dit als de kans op overstroming dan veel groter is geworden?
- Blijft er in Voorster Klei een ruimtelijke reservering bestaan nadat de huidige plannen uitgevoerd zijn? Wat zijn de gevolgen van een mogelijke ruimtelijke reservering voor de agrarische bedrijven?
- Hoe snel worden de plannen gerealiseerd, en op welk moment is er echt duidelijkheid over wat er in het gebied gaat gebeuren? Ondernemers vragen om duidelijkheid en snelheid.
- Wordt de mogelijkheid geboden dat agrariërs zelf buitendijks natuur realiseren (inclusief eventuele aanleg nevengeulen) of moet de realisatie door publieke organisaties gebeuren? In hoeverre wordt toegestaan dat alle gronden (ook natuurgronden) in de toekomst in particulier eigendom / agrarisch gebruik zijn? In hoeverre zijn grondruilingen tussen particuliere eigenaren en de terreinbeherende instanties mogelijk?
- Kan er zekerheid voor de agrariërs komen dat gronden in eigendom van overheidspartijen in dit gebied in de toekomst (nog steeds) agrarisch in gebruik worden gegeven?
- Agrariërs hebben de behoefte uitgesproken dat de gronden in de uiterwaarden zoveel mogelijk “glad” zijn in de winter. Hierdoor is de weerstand voor het water zo laag mogelijk, waardoor de kans op opstuwings- en overstroming kleiner wordt. In hoeverre wordt hierop gestuurd en worden hierover afspraken gemaakt?
- Wat zijn de bouw mogelijkheden van een buitendijks gelegen bouwblok, ook als het hoogwatervrij is gelegen?

- Welke mogelijkheden komen er om obstakels, zoals niet meer in gebruik zijnde opstallen en terpen, in het stromingsgebied te gebruiken?
- Wat gebeurt er met de AmvB met betrekking tot bouwactiviteiten in de buitendijks gelegen gebieden of in de toekomstige buitendijkse gebieden?
- Komt er een beheerplan voor beheer en onderhoud in de uiterwaarden, afgestemd op de onder meer de rivierfunctie?
- Welke verplaatsingskosten worden in aanmerking genomen bij bedrijfsverplaatsingen?
- Komen er vervolgstappen om met de agrariërs als specifieke doelgroep te communiceren?
- Hoe worden de agrariërs op de hoogte gehouden van de conclusies uit in de politieke besluitvorming; in het bijzonder de conclusies die hun basis vinden in de LER? Maak duidelijk wat er met de LER gedaan wordt.

